

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON SİNEMA
ANABİLİM DALI**

**SİYASAL PARTİ HABERLERİNDE
“TARAFSIZLIK” KAVRAMI**

Yüksek Lisans Tezi

İtır Gökgücü

Ankara, Temmuz 2007

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON SİNEMA
ANABİLİM DALI**

**SİYASAL PARTİ HABERLERİNDE
“TARAFSIZLIK” KAVRAMI**

Yüksek Lisans Tezi

İtir Gökgücü

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Bülent Çaplı

Ankara, Temmuz 2007

İÇİNDEKİLER:

GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: TARAFSIZLIK	6
I. Medyada Tarafsızlık Kavramının Tarihsel Gelişimi	8
II. Basın Meslek İlkelerinde Tarafsızlık ve Nesnellik	11
III. Siyasal İletişimde ‘Tarafsız Bir Denetleyici’ Olarak Medya	16
A. Çoğulcu Liberal Yaklaşımda Medyanın İşlevi	16
B. Tarafsızlık, Nesnellik, Dengelilik	20
1. Tarafsızlık	20
2. Dengelilik / Hakkaniyet	23
3. Nesnellik (Objektiflik)	25
4. Liberal Kuram İçindeki Eleştiriler	27
IV. İktidar Mücadelesinin Alanı Olarak Medya	30
A. Eleştirel Yaklaşımlarda Medyanın Siyasal Yaşamdaki Yeri	30
B. Eleştirel Yaklaşımların Tarafsızlık ve Nesnellik Paradigmasına Bakışı	35
C. Tarafsızlık ve Nesnellik Paradigmasının Yerine	47
İKİNCİ BÖLÜM: SİYASAL PARTİ HABERİNİ OLUŞTURAN AKTÖRLERİN TARAFSIZLIK KAVRAMSALLAŞTIRMALARI	51
I. Haber Kaynağı ile Muhabirlerin ‘Tarafsızlık ve Nesnellik’ Kavrayışları	51
A. Tarafsızlık Tanımları	53
1. Bir Siyasal Partiye Ayrıcalık Tanımamak	53
a. Partizanca Davranmamak	54
b. Özdeşleşmemek	55
c. Çıkar İlişkisi Kurmamak	58
2. Kamu Yararını Gözetmek	61

B. Nesnellik (Objektiflik) Tanımları	64
1. Gerçeğin Aktarılması	65
2. Seçicilik / Kişisel yargılar	67
3. Yorumlayıcı Habercilik	72
4. Dengelilik / Hakkaniyet	75
5. Çarpıtmamak / Yalan Söylememek	76
II. Siyasal Parti Haberlerinde Yapısal Yanlılığın Etkenleri	77
A. Medyanın Siyasal Yaşamdaki Rolüne Dair Görüşler	78
B. Medyanın Mülkiyet Yapısı	85
C. Medyanın Örgütlenmesi	93
1. Editoryal Yapı	93
2. Muhabirlerin Çalışma Koşulları	101
D. Siyasal Otoritenin Etkileri ve Yasal Düzenlemeler	106
E. Siyasal Parti Haberlerinin Oluşturulma Süreci	107
1. Günlük Habercilik Pratikleri	107
2. Muhabirin Haber Kaynakları ile İlişkisi	111
3. Haber Değeri	122
SONUÇ	126
KAYNAKÇA	134
ÖZET	140
ABSTRACT	142
EK-1: ÇALIŞMA KAPSAMINDA GÖRÜŞÜLEN KİŞİLERİN	
ÖZGEÇMİŞLERİ	144
EK-2: GÖRÜŞMELERDE YÖNELTİLEN SORULAR	150

GİRİŞ

Günümüzde medya, toplumda kendine biçilen işlevi etik ilkelere uygun olarak yerine getirmedeği konusunda sıkça eleştirilmekte, buna bağlı olarak da medyaya duyulan güven giderek azalmaktadır. Medyanın gerek izleyiciler gerekse yine medya tarafından en çok eleştirildiği konulardan biri, çoğu zaman tarafsız ve nesnel olmamasıdır. Bu eleştiri özellikle siyasal haberlere yönelik olarak yapılmaktadır ve gerek haberi hazırlayan muhabirlerin gerekse haberin okuyucularının ‘tarafsız ve nesnel haber’e ilişkin beklentilerinden kaynaklanmaktadır. Bu beklenti, çoğulcu liberalizmin yarattığı günümüz temsili demokrasilerinin ikliminde oluşmuş olan profesyonel gazetecilik ideolojisi ile haberciliğe ilişkin etik kodlardan kaynaklanmaktadır.

Siyasal iletişime çoğulcu liberal kuramdan bakanlar, bu haberlerin gerçeği olduğu gibi yansıtmasını, nesnel ve tarafsız olmasını beklerler. Medyanın demokrasinin sağlıklı bir şekilde sürmesine bu haberler aracılığıyla katkıda bulunacağını düşünürler. Bu görüşe göre medya yasama, yürütme ve yargının yanında dördüncü güç olarak yer almalı ve yönetenler ile yönetilenler ve yönetime aday olanlar arasındaki iletişimi, bir ayna görevi yaparak sağlamalıdır. Habercilik mesleğinin güvenilir biçimde yapılmasına rehberlik edeceği düşünülen mesleki etik ilkeler ve profesyonel gazetecilik ideolojisi de bu yaklaşımdan yola çıkarak nesnel ve tarafsız haberin gerekliliği üzerinde durmaktadır.

Siyasal iletişime eleştirel kuramdan bakanlar için ise haberin gerçeği olduğu gibi yansıtması olası değildir. Haber bir söylem olduğu, haberci olayları yeniden kurarak aktardığı için medyanın gördüğünü aktaran bir ayna olması olanaksızdır.

Bunun yanı sıra haber üretim süreçlerindeki dinamikler ve ‘tarafsızlık’ ile ‘nesnellik’ ilkelerinin kendileri haberin toplumdaki iktidar odaklarının tanımlarını yeniden üretmesine yol açmaktadır.

Eleştirel yaklaşımlarda medya ‘dördüncü güç’ olarak tanımlanmasa da, kamuların önemli enformasyon kaynaklarından biri olarak, kamusal tartışmaların meydana geldiği bir yer olarak ve toplumda söz sahibi olmak isteyen ideolojiler arasındaki mücadele alanlarından biri olarak önem taşımaktadır. Ne var ki toplumsal ve siyasal iktidarın kurulmaya çalışıldığı metinlerden biri olan haberlerden beklenen ‘tarafsızlık’ ve ‘nesnellik’, bu inşa sürecinde medyanın iktidar sahiplerinin yanında konum aldığını (medyanın yapısal yanlılığını) gizler.

Türkiye’de haber ve habercilik konusunda yapılan araştırmaların önemli bir bölümü haber metinlerini inceleyen araştırmalardır. Bu araştırmalar içinden çok azı da haber metinlerinde nesnellik, tarafsızlık ve dengelilik konularını ele almıştır.

Haber ile ilgili yazılmış makaleler içinde tarafsızlık konusuna değinenler ise, ağırlıklı olarak, medya kuruluşlarının hangi siyasal partiden yana olduğunu ele almışlardır.

Çiler Dursun’un (2004:101), 1980-2003 yılları arasında yazılmış olan ve haberi konu alan tezler, makaleler ve kitaplara ilişkin çalışmasında da benzer bir sonuç ortaya çıkmıştır. Araştırmaya göre incelenen 204 tezin 127’sinde (%60,5) haberin ideolojisi, söylemi ve temsil stratejileri temel sorunsal olarak belirlemektedir. Haber üretim süreci, kurumsal işleyiş ve yapılanmaya ilişkin sorunsallar ise sadece 21 tezde (%10) ele alınmıştır.

Ancak yapılan çalışmalar içinde günümüz basın kuruluşlarında muhabirler ile

siyasetçilerin tarafsızlık/nesnellik tanımlarını ve siyasal parti haberlerinin üretim sürecinin haber üzerindeki etkilerini bir bütün olarak ele alan bir teze rastlanmamıştır. Bu çalışmanın, bu konularla ilgili veriler sağlaması umulmaktadır.

Haber üretim sürecinin bir kültürel ürün olan haberleri nasıl etkilediğini inceleyen makaleler ve yazılar ise, ağırlıklı olarak medya mülkiyeti ile siyasal iktidarlar arasındaki ilişkilere değinmekte; siyasal haberlerin üretim süreci içinde yer alan haber kaynağı, muhabir ve editör gibi aktörlere fazla değinmemektedir.

Bu çalışmada siyasal parti haberlerinin üretim sürecinde haber kaynağı olarak yer alan siyasetçiler ile haberi ilk elden alan ve yazan siyasal parti muhabirlerinin 'haberde tarafsızlık' ı nasıl tanımladıkları araştırılmıştır. Bunun yanı sıra, söz konusu aktörlerin haberdeki yapısal yanlılığın etkenleri olan medyanın ekonomi politik dinamiklerine ve haber üretim sürecine ilişkin görüşleri de ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Yaygın medyada çalışan haberciler ile haber kaynağı olan siyasetçiler, haberi ve haberin işlevini hangi perspektiften tanımlamaktadırlar?
2. Haberciler ve siyasetçiler, haberde tarafsızlığı nasıl tanımlamaktadırlar?
3. Haber üretim sürecinde günlük iş pratikleri nasıl işlemektedir?
4. Editoryal yapı, muhabirler ve haber kaynağı siyasetçiler arasındaki ilişki nasıl yürümektedir?
5. Muhabirler ve siyasetçiler medyanın siyasal yaşamdaki rolü, bu rol içinde kendilerine düşen görev, medyanın mülkiyet yapısının haberlere etkisi konularında ne düşünmektedirler?

Araştırma kapsamında Türkiye'de yaygın ulusal medyada yer alan Hürriyet, Milliyet, Radikal, Cumhuriyet, Türkiye, Zaman ve Yeni Şafak gazetelerinin Ankara bürolarında görev yapan 12 siyasal parti muhabiri ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Ayrıca emekli olmadan önce siyasal parti muhabirliği yapan ve şu anda CHP'nin çıkardığı Halk gazetesinde çalışan bir gazeteciden daha görüş alınmıştır. Çalışmanın yapıldığı dönemde TBMM'nde grubu bulunan siyasal partilerden Anavatan Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Doğru Yol Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin basın bürolarında görev yapan siyasetçiler ve basın danışmanlarıyla da görüşülmüştür; Adalet ve Kalkınma Partisi yetkililerinden ise randevu alınamamıştır.

Çalışmada televizyon, radyo, internet ve haber ajanslarında siyasal parti haberlerinin üretim süreci ele alınmamıştır. Sadece gazetelerin seçilme nedeni, en eski kitle iletişim aracı olması dolayısıyla haber almada en kurumsallaşmış yapılanmanın gazetelerde bulunmasıdır.

Ayrıca alternatif medya ve yerel/bölgesel medya da konunun dışında bırakılmıştır. Bunun nedeni, her iki medyada da haber üretim pratiklerinin yaygın ulusal medyadan farklı olmasıdır. Gerek alternatif medyanın, gerekse yerel/bölgesel medyanın siyasetçilere ulaşma ve onlarla ilgili doğrudan haber yapma olanaklarının yaygın ulusal medyaya oranla daha kısıtlı olması, bu medyalarda yer alan haberlerin, doğrudan değil, bir ajansın ya da başka bir medya kuruluşunun haberlerinden dolayımlyarak oluşturulması onların bu çalışmanın dışında bırakılmasına neden olmuştur.

Bunun yanı sıra söylem çözümlemesine yer verilmemiş, sadece haber üretim sürecinin dinamikleri ile bu süreçte yer alan aktörlerin habere ve haberin tarafsızlığına ilişkin kavrayışları ele alınmıştır. Bunun bir nedeni, haber konusunda

yapılmış çalışmalarda söylem çözümlemesi, içerik çözümlemesi, metin analizi gibi, metinden hareket ederek haberi araştıran çok sayıda araştırmaya karşılık, haberin üretim sürecini ele alan az sayıdaki araştırmaya katkıda bulunma kaygısıdır. Diğer neden ise zamanın sınırlı olmasıdır.

Zamanın kısıtlı olmasının yarattığı bir diğer sonuç da, çalışmada izleyici konusuna da değinilememesi olmuştur. İzleyicilerin tarafsızlık konusunu nasıl tanımladıkları ve bu tanımın haberin alımlaması pratiğinde nasıl işlediğı araştırılmamıştır.

Bu çalışmanın sonucunda elde edilen bulguların evrensel geçerlilikte bir yasa olarak tanımlanamayacağı düşünölmektedir. Elde edilen bulgular, belirli bir dönem ve yere ilişkindir. Üstelik yapılan görüşmelerin bazılarında çalışmanın hangi üniversitenin çatısı altında yapıldığının ve soru sorma biçiminin de alınan yanıtlara etkisinin olduğunu gözlemlenmiştir.

Siyasal haberlerin muhabirler tarafından hazırlanması süreci, derinlemesine görüşmeler yoluyla incelenmiştir. Görüşölen kişilerin habere ve haberin tarafsızlığı konusuna nasıl bir tanım getirdikleri araştırılmıştır. Bunun yanı sıra muhabirlerin ve siyasal parti temsilcilerinin basına siyasal yaşam içinde atfettikleri rol, medyanın mülkiyet yapısı ve işleyişi konularındaki görüşleri de ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

TARAFSIZLIK

Tarafsızlık, gündelik yaşamda pek çok yerde karşımıza çıkan bir beklentidir. Birbiriyle mücadele halindeki iki (ya da daha fazla) karşıt görüşten herhangi birini desteklememek ya da bir konudaki bütün taraflara eşit uzaklıkta olmak anlamında kullanılır. Tarafsız kişi, tartışmalı bir durumda, mevcut taraflardan hiçbirinin kendi görüşünü yansıtmadığını düşünmektedir. Sözkonusu tartışmanın ve sonucunun kendine bir etkisi olmadığını düşünen ya da tartışmada taraf olmasının değil, olmamasının kendi yararına olduğuna inanan kişidir.

Tarafsızlık (neutrality), uluslararası ilişkilerde, bir devletin taraf tutmaması olarak tanımlanmaktadır. Bir devletin uluslararası anlaşmazlıklara karışmaması, savaşlara girmemesi, savaşan taraflardan hiçbirini kendi topraklarından yararlandırmaması tavrına verilen addır. Bir devletin tarafsızlığının anlam taşıması için bunun bütün devletlerce tanınması gerekmektedir. İsviçre ve Avusturya, tarafsızlığı kabul edilmiş devletlerdir. Aynı zamanda uluslararası hukukta, iki ya da daha fazla devlet, aralarında tarafsızlık anlaşması imzalayabilirler. Bu anlaşma uyarınca devletlerden biri üçüncü bir devlet tarafından saldırıya uğradığında diğeri tarafsız kalır (Angın vd., 1967: 156)

Devletin siyasal bakımdan tarafsız olması (political neutrality) ise modern liberal teorinin kavramlarından biridir. Devlet, farklı düşünce ve inançlar karşısında hepsine eşit mesafede durmalıdır. Ne var ki, hoşgörü ve çoğulculuk kavramlarıyla

kesişen tarafsızlık kavramı kesin, sınırları belirlenmiş ve bütün liberal kuramcılar için aynı öneme sahip bir kavram değildir. Liberal kurama göre tarafsız devlet, toplumdaki farklı 'iyi' anlayışları arasında hiyerarşik bir sıralama yapmaz, birini diğerine tercih etmez. Bu nedenle tarafsızlık kimine göre devletin müdahale etmemesini, kimine göre ise herkesin kendi 'iyi'sini ifade edebilmesine olanak tanınması için devletin korumacı müdahalesini gerektirmektedir (Arslan, 2002: 148-158). Devletin tarafsız olmasına yönelik eleştiriler ise, siyasal tarafsızlığın olası olmadığını göstermektedir. Devlet, bütün bunları çoğulcu liberalizmi korumak için yapıyorsa, en azından çoğulculuk, özgürlük, çeşitlilik gibi değerler karşısında tarafsız kalamaz. Sadurski'nin dediği gibi "siyasal tarafsızlık hoşgörü gibi bizzat tarafsızlığı meşrulaştıran temel ideallerle tutarlı/bağdaşır olan değerlerle, bu ideallerle bağdaşmayanlar arasında tarafsız olamaz" (akt.: Arslan, 2002: 167).

Gündelik yaşamda da, birbiriyle mücadele eden taraflar hakkında karar alıcı durumda olan kişi ve kurumların tarafsız olması arzu edilir. Tıpkı devlet gibi hakimin, hakemin; mücadele eden taraflardan birinden yana olursa doğru karar veremeyecekleri düşünülür. Bu nedenle karar alıcılar, önyargılarından ve duygularından arınmalı, bütün taraflara eşit uzaklıktan bakmalıdır. Aslında, bu önermenin altında 'doğrudan yana olmak' önermesi gizlidir; çünkü alacakları kararın doğru (konuyla ilgili bütün kişilerin çıkarlarını gözetecek biçimde) ve kurallara uygun olması gerekir. Karar alıcıların ise konuyla bir çıkar/ilgi (interest) ilişkisi olmamalıdır.

Karar alma süreçlerinde etkisi olduğu düşünülen kişilerin ve kurumların ise ya tarafsız olması ya da tarafını açıkça belirtmesi beklenmektedir. Böylece karar alıcı, yanlış yönlendirilmeyecektir. Medya, toplumun kendi kendinden haberdar olmasını

sağlayarak kendine dair kararları almasında etkili olduğu düşünölen kurumlardan biridir. Günümüzde medyaya toplumsal yaşam içinde atfedilen bu rolle ilişkili olarak, medya içeriklerinin tarafsız biçimde hazırlanması ve sunulması gerektiği yaygın kabul gören bir düşüncedir. Bu toplum tasarımı ve medya anlayışı çoğulcu liberal düşünceden kaynaklanmakta ve günümüzde medya çalışanları ile izleyicilerin çoğunluğu tarafından benimsenmektedir. Medyayla ilgili en önemli tartışma konularından birinin tarafsızlık ilkesi olmasının nedeni de budur. Gerek izleyiciler, gerek medya çalışanları, gerekse bazı akademisyenler medya içeriklerinin ‘çoğu’nun tarafsız olmamasını eleştirmektedirler. Çoğulcu liberal yaklaşımdan hareket edenler bu soruna tarafsızlığın yeniden tanımlanması; nesnellik, dengelilik gibi başka kavramlarla bütünleştirilmesi; tarafsızlığın etik ilkelerle, denetim ve özdenetim yöntemleriyle sağlanması gibi çeşitli çözüm önerileri üretmişlerdir. Ancak bu önerilerin hiçbiri ‘tarafsızlık’ın başarıyla gerçekleştirilmesini sağlayamamıştır.

I. MEDYADA TARAFSIZLIK KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Konunun tarihine baktığımızda, tarafsızlık tartışmalarının, medyanın ortaya çıkışından yaklaşık iki yüz yıl sonra başladığını görüyoruz. İlk gazeteler 17. yüzyılda ticaretle ilgili haberleri vermek üzere basılmaya başlanmıştır (Tokgöz, 1994: 58, 67). Siyasetin gazetelerde yer alması, bir yüzyıl sonra kamusal konuşmanın yaygınlaşmasıyla gerçekleşmiştir. Tarafsızlık beklentisi ise, 19. yüzyılda gazeteciliğin bir mesleğe dönüşmesiyle birlikte medyanın kâr elde edilecek bir tecimsel alan, haberin satılabilir bir mal olarak değerlendirilmeye başlanmasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Gazetelerin ilk yıllarında ‘tarafsızlık’ basından beklenen bir davranış biçimi değildir. 18. yüzyılda ise gazeteler, belirli siyasal görüşleri savunan gruplarca seslerini duyurmak amacıyla çıkarılmakta ve özellikle taraflı olmaları beklenmektedir. Bu dönemde ekonomik gücü elde etmeye başlayan ve aristokrasiye karşı siyasal güç/iktidar mücadelesi veren burjuvazi, başlangıçta edebiyat ve sanat için biraraya gelmiş olan kamusal topluluklara siyasal bir işlev yüklemiştir. Taraflı ve muhalif gazeteler aracılığıyla, burjuvazi, iktidarı tartışmaya açmış ve yönetsel kararlara karşı çıkmaya başlamıştır. Bu süreç içinde gazeteciler, kararların alınışını takip etmek ve kamuya aktarmak görevini edinmişlerdir. Basın özgürlüğünün de dayanak noktası olan ‘siyasal iktidarı denetleme’ işlevi, bu dönemde ortaya çıkmış ve benimsenmiştir. Aydınlanma döneminin ‘ussalcılık’, ‘kamunun bilme hakkı’ ve ‘fikirlerin pazarı’ kavramlarıyla da desteklenen zorlu basın özgürlüğü mücadelelerinden sonra gazetecilik bir meslek olarak kabul edilmiştir (Köker, 1998: 96-99).

Bir meslek haline geldikten sonra, gazetecilikte doğru davranış ilkeleri (etik kodlar) belirlenmeye başlanmış ve uzmanlaşma ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada konu edilen parlamentoyu ve siyasal partileri takip ederek kamuyu siyasetteki gelişmelerden düzenli olarak haberdar eden muhabirler de 19. yüzyılda başlayan meslekleşmenin sonucudur. Tarafsızlık ve nesnellik etik ilkeleri de aynı sürecin ürünü olarak benimsenmiştir.

Tarafsızlık, 19. yüzyılda gazetelerin sermayenin eline geçmeye başlaması ve kâr elde etmek gibi bir amaca yönelmesinden sonra telaffuz edilir olmuştur. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, demokrasinin yaygınlaşması ile birlikte oy hakkının genişlemesi ve böylece siyasal haberlerle ilgilenen kişi sayısının artmasıdır. Bununla

bağlantılı ikinci neden ise, gazeteyi tecimsel bir araç olarak gören yeni gazete sahiplerinin kazançlarını artırabilmek için olabildiğince çok satmaları gereğidir. Her siyasal görüşten ‘müşteri’ye seslenebilmek, dolayısıyla pazarlanabilirliğini artırmak için gazeteler hiçbir siyasal görüşün yanında yer almamayı ilke olarak benimsediklerini duyurmaya başlamışlardır (tarafsızlık). Bu durumda haberin işlevi, yurttaşların siyasal sürece katılımlarını sağlayabilmek amacıyla bütün siyasal görüşlerden bağımsız olarak sadece olguları duyurmak olarak yeniden tanımlanmıştır (nesnellik). Tarafsızlığın ve nesnellüğün ilke olarak benimsenmesine etki eden unsurlar arasında, okurun partizan yayınlardan sıkılması, basın birliklerinin ortaya çıkması, pozitivistimin kültürel yaşamda ağırlığını koymaya başlaması ve gazeteciliğin profesyonelleşmesi de sayılabilir (Mutlu, 2005: 233-234).

Haber ajanslarının haberleri satabilmek için çok sayıda ve farklı görüşteki yayın kuruluşlarına seslenmeleri gereği de, ajansların yazdıkları haberde yorumdan çok olguları gözetmelerine, her siyasal görüşe ilişkin habere birini diğerine tercih etmeden yer vermelerine, kısacası nesnellik ve tarafsızlığın kural olarak benimsenmesine yol açmıştır.

Olgulara dayanan nesnel gazetecilik anlayışının ortaya çıkmasında ajans haberciliğinin yanı sıra 5N 1K, ters piramit gibi habercilik kurallarının ve 1861-1865 Amerikan İç Savaşı sırasında yapılan habercilik uygulamasının da etkisi olmuştur. Bu savaş sırasında olay yerinden gazeteye haber aktarmak için telgraftan yararlanılmıştır. Ancak telgraf pahalı bir iletişim yöntemi olduğu için ve o sıralarda hatlar iyi çalışmadığı için, muhabirler haberin özünü kısa sürede aktarabilecek yeni yöntemler aramışlar ve bu kurallar o arayışın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Habere 5N 1K kuralına uygun bir yığılma giriş ile başlanmış, sonra önem sırasına göre

ayrıntılar ters piramit kuralıyla yazılmıştır. Bu da, habercinin kişisel gözlem ve yorumlarını aktardığı öykülemenin yerine, olguların öne çıkmasına neden olmuştur (Tokgöz, 1994: 104).

II. BASIN MESLEK İLKELERİNDE TARAFSIZLIK VE NESNELLİK

Günümüzde, Türkiye dahil pek çok ülkede, tarafsızlık ve/veya nesnellik, basın meslek ilkeleri arasında sayılmaktadır. Ne var ki bu ilkelere tarafsızlık ve nesnellik açık biçimde tanımlanmamış, bunlar tanımları üzerinde uzlaşmış kavramlar gibi zikredilmiştir. Kimi ilke listesinde ise tarafsızlık ya da nesnellik sözcükleri kullanılmamış, onların tanımlarında kullanılacak başka kavramlara (haber-yorum ayrımı, doğruluk, gerçeklik vb) yer verilmiştir. Sözgelimi **Türkiye Gazeteciler Cemiyeti**'nin belirlediği **“Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi”**nde yer alan doğru davranış kuralları şöyle der:

Gazetecinin temel görevleri ve ilkeleri:

1. Halkın bilgi edinme hakkı uyarınca, gazeteci, kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorundadır.

5. Gazeteci; temel bilgileri yok edemez, görmezlikten gelemez ve metinlerle belgeleri değiştiremez, tahrif edemez. Yanlış, yanıltıcı ve tahrif edilmiş yayın malzemesi kullanmaktan uzak durur.

Gazetecinin Doğru Davranış Kuralları:

Haber-Yorum: Haber ile yorum ve görüş ayrımı açık yapılmalı, okurun ve izleyicinin neyin haber, neyin yorum olduğunu kolayca seçebilmesi sağlanmalıdır.

Taraf olma: Gazeteci ve yayın organı, her ne nedenle ve her ne biçimde olursa olsun, taraf oldukları bir olaydaki konumlarını kamuoyuna açıkça belirtmelidir. Yayın organı yahut yorumcu, siyasi, ekonomik ve toplumsal tercihlerinin doğrultusunda yayın yapabilir. Bu durumda bu tavır açıkça ortaya konulmalı, ayrıca yorum ile haber–olay ayrımı kesin biçimde yapılmalıdır.

Özdeşleşme: Gazeteci, uzmanlık alanı ne olursa olsun öncelikle gazetecidir. Polis muhabiri, polis veya sözcüsü, spor muhabiri kulüp yöneticisi veya sözcüsü, herhangi bir partiden sorumlu muhabir onun üyesi veya sözcüsü gibi davranmamalı ve bu yönde yayın yapmamalıdır.

Türkiye’de çeşitli alanlarda birçok basın ve yayın kuruluşunu elinde bulunduran **Doğan Yayın Holding**’in uyacağını duyurduğu **Yayın İlkeleri**:

Madde 2- Gazeteci, mesleki çalışmalarını her türlü çıkar ve nüfuz ilişkisinin dışında tutar, herhangi bir siyasi partide aktif görev almaz.

Madde 16- Haberlerin araştırılması, hazırlanması ve yayınlanmasında her zaman dengeli, gerçeğe bağlı ve objektif davranılması şarttır.

- i. Yayınlanan haberde suçlanan tarafın görüşüne yer verilir. İlgilinin yanıt vermemesi veya kendisine ulaşılamamış olma hali aynı haberde belirtilir.
- ii. Yayınlanan alıntılarda kişinin anlaşılabilir ya da gülünç duruma düşmesine neden olacak özetleme ve değişiklik yapılmaz. Yayınlanan alıntılarda kaynak ve tarih açık olarak belirtilir.

iii. Bütün kamuoyu araştırmaları, araştırmayı yapan kuruluşun adı, kimin talebi ve finansmanı ile yapıldığı, tarih ve görüşülen kişi sayısı ve araştırma metodu açık olarak belirtilerek yayımlanır.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin açıkladığı Basın Meslek İlkeleri:

Madde 3: Gazeteciliğin temel ahlaki yükümlülüklerinden birisi, haber ile yorum arasında belirgin bir ayırım çizilmesi ve bunların karıştırılmasının önlenmesidir. Haber, gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirmedir. Yorum ise, yazanın, yayımlayanın veya medya şirketinin düşüncelerini, inançlarını, kişisel yargılarını içerir.

Madde 4: Haber yayımı gerçeklere dayandırılmalı ve doğruluğu ispatlanabilir olmalıdır. Haberın sunumunda ve betimlemelerde tarafsız davranılmalıdır. Haber başlıkları ve özetleri mümkün olduğuunca doğruları ve eldeki verileri yansıtmalıdır.

Madde 5: Yorumlar, genel düşünceler veya günlük olaylar üzerine yapılabilir. Yorum subjektif olduğu için, doğruluğu üzerine eleştiri yapılamaz. Bunun yerine, bizler yorumların dürüst ve ahlaki olmasını sağlamalıyız.

Madde 6: Kişi ve kuruluşlarla ilgili olaylar üzerine yapılan yorumlar gerçekleri ve verileri çarpıtmamalı ve gizlememelidir.

Amerika Birleşik Devletleri Profesyonel Gazeteciler Derneği etik ilkeleri:

"Gazeteciler haber ve yorumu birbirinden ayırmalıdır. Analiz ve yorumlar açıkça belirtilmeli ve bunlar gerçeği veya haberin bağlamını çarpıtmamalıdır."

Parlamento Muhabirleri Derneği'nin web sayfasında yer alan çevirisiyle **Uluslararası Gazeteciler Federasyonu**'nun (FIJ) meslek ilkeleri deklarasyonu:

1. Gazetecinin ilk görevi doğruya ve kamunun doğruyu bilmesine saygıdır.
2. Görev sırasında tarafsız yorum ve eleştiri hakkını ve haberin dürüst toplanması ve basımında özgürlük ilkesini her zaman savunur¹.
3. Gazeteci sadece, aslını bildiği gerçeklere uygun olarak haber verir. Gazeteci, temel bilgiyi saklamaz ve belgeyi tahrif etmez.

Yukarıdaki örneklere bakıldığında tarafsızlığın birbirinden farklı biçimlerde kavramsallaştırıldığı ortaya çıkmaktadır. Tümünün ortak noktası, çoğulcu liberal basın anlayışından kaynaklanmalarıdır. Konuyu eleştirel yaklaşımlarla ele alan akademisyenler ise, medya içeriklerinin bir söylem olmasından yola çıkarak tarafsızlık beklentisinin gerçekleştirilebilir olmadığını, üstelik bu ilkelerin medyanın yapısal yanlılığını gizlediğini söylemektedirler.

Medyaya çoğulcu liberal yaklaşım ve eleştirel yaklaşımlar, birbirinden farklı toplum tasarımlarından hareket ederler, toplumsal iktidarı kavramsallaştırmaları ve epistemolojik yaklaşım biçimleri birbirinden farklıdır (Slack ve Allor, 1997: 27; Kejanlıoğlu, 1996: 1520). Bu nedenle medyaya toplumsal yaşam içinde atfettikleri

¹ Bu deklarasyonun ikinci maddesinin özgün metnindeki, 'fair comment and criticism' ifadesinin Türkçe çevirisi, 'tarafsız yorum ve eleştiri' değil, 'hakkaniyetli yorum ve eleştiri'dir. Ne var ki Parlamento Muhabirleri Derneği'nin web sayfasında 'tarafsız yorum ve eleştiri' ifadesi tercih edilmiştir.

rol ve dolayısıyla tarafsızlık konusuna yaklaşımları da birbirinden farklılaşmaktadır². Burada, her iki yaklaşımın siyasal iletişim içinde medyanın rolü ve tarafsızlık konularına nasıl baktığını ortaya koymaya çalışacağız.

² Kitle iletişim araçlarına birbirinden farklı temeller ve amaçlar üzerinde yükselen iki yaklaşım olduğunu 1941 yılında ilan eden Paul Lazarsfeld, bu yaklaşımları birleştirerek topluma daha yararlı bulgular elde etmeyi amaçlamış, ancak başaramamıştır. Bu iki yaklaşım zamanla birbirinden etkilenmiş ve beslenmiştir. Bundan hareketle, 1980-90'larda iki yaklaşımın aynı yöne evrilerek tek bir yaklaşım halini almaya yöneldiğini (yöndeşme/convergence) söyleyen kuramcılar olmuştur. Bu konuda ayrıntılı bir tartışma için bkz: D.Beybin Kejanlıoğlu, "İletişim Çalışmalarında Yöndeşme (Convergence) Tartışması", **Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı II**, Yıl 2, Sayı 12, Kasım-Aralık 1996, s.1519-1528 ve James Curran, "Kitle İletişimi Araştırmasında Yeni Revizyonizm: Bir Yeniden Değerlendirme Çabası", **Medya, İktidar, İdeoloji**, çev. ve der. M.Küçük, Ankara, Ark yayınevi, 1994, s.329-363. Her iki yazar da, iki yaklaşımın ekonomik ve siyasal iktidarı kavramlaştırma biçimlerinin bütünsel bir yöndeşmeye izin vermediğini vurgulamaktadır. Ele aldıkları temel sorunların ve toplum tasarımlarının birbirinden farklı olmaya devam etmesi, yöndeşmenin olası olmadığını göstermektedir. Çoğulcu liberal yaklaşım, bozuk gittiği düşünülen kısımlarını eleştirerek ve düzeltme yolları arayarak var olan toplumsal ilişkileri korumayı amaçlamaktadır. Eleştirel yaklaşım ise, var olan toplumsal ilişkilere karşı çıkmakta ve onları dönüştürmenin yollarını aramaktadır.

III. SİYASAL İLETİŞİMDE ‘TARAFSIZ BİR DENETLEYİCİ’

OLARAK MEDYA

A. ÇOĞULCU LİBERAL YAKLAŞIMDA MEDYANIN İŞLEVİ

Kitle iletişimi çalışmalarında çoğulcu liberal yaklaşıma (klasik, anayol, anaakım, geleneksel, tutucu vb. adlarla da anılmaktadır) Amerika Birleşik Devletleri’ndeki araştırmalar kaynak gösterilmektedir (Slack ve Allor, 1997: 264). Bu yaklaşım, siyaset biliminde çoğulcu liberalizm, psikolojide davranışçılık, sosyolojide işlevselcilik olarak adlandırılan perspektiften yola çıkılarak ve pozitivizm ile faydacılığa dayanılarak oluşmuştur (İnal, 1996: 13-14; Kejanlıoğlu, 1996: 1520). Bunlar, günümüz temsili demokrasilerinin de temelinde yatan düşüncelerdir.

Çoğulcu liberal yaklaşıma göre “iktidar toplumda dağınık bir haldedir ve politik sorun, bu çoğulculuğun ve istikrarın sürdürülmesidir” (Kejanlıoğlu, 1996: 1520).

Bu yaklaşıma göre, toplumu oluşturan bireyler, çıkarlarını gerçekleştirmek için ussal (rasyonel) bir biçimde davranırlar; kendi çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla enformasyon ararlar ve bunları seçerek kendi yararlarına kullanırlar. Çoğulcu liberal yaklaşımın siyasal sistem içinde medyayı konumlandırması da bu görüşlere dayanmaktadır. Toplumu oluşturan tek tek bireyler, eğer kendilerini yönetmeye aday olanlar hakkında her şeyi bilirse, kendileri için en doğru yöneticiyi seçeceklerdir. Aynı şekilde nasıl yönetildiklerini de bilirlerse, çıkarları doğrultusunda biraraya gelerek baskı grupları oluşturacak ve yönetime müdahale edebileceklerdir. Böylece

faydacılığın ulaşılması gereken ideal saydığı “en çok insan için en fazla mutluluk” sağlanabilecektir.

Çoğulcu liberal yaklaşım böylece medyaya, temsili demokrasinin var olabilmesi için temel bir görev yüklemiştir: yüzyüze iletişim kuramayacak denli büyük bir yurttaşlar topluluğunun hayali olarak biraraya gelerek kamuoyuna dönüşmesinde aracılık edecek kamusal alanın oluşturulması görevi. Medya bu görevini, yönetilenler ve yönetenleri birbirlerinden haberdar ederek gerçekleştirir. Bir yandan kamuların kendileri hakkında konuşmasına, seslerini duyurmasına aracılık ederken diğer yandan siyasal iktidarın yapıp ettiklerini kamulara duyurur. Böylece, siyasal iktidarı dağıtarak sınırlandırmak ve denetimlerini sağlamak adına kabul edilen güçler ayrılığı ilkesi uyarınca medyanın (yasama, yürütme ve yargının yanında) adeta dördüncü bir güç olarak siyasal iktidarı denetlediği düşünülmektedir. Demokrasilerde kamunun sahip olduğu bilme ve iktidarı denetleme hakkına dayanan bu ‘kutsal’ görev medyaya, bir yandan meşruluk sağlar ve basın özgürlüğünün haklılaştırılması için temel oluştururken, diğer yandan ona kamusal bir sorumluluk yüklemektedir. Medya, “demokrasinin can damarı” olarak tanımlanmaktadır (Christians’tan akt.: Peters ve Cmiel, 1997: 277). Medya bu süreç içinde hem siyasal toplumsallaşmaya etki eden bir unsur hem de siyasal iletişimde önemli bir aracı konumunu üstlenmiştir.

“Yurttaşların sadece seçim zamanlarında verdikleri oylarla siyaseti yönlendirebildikleri temsili demokrasilerde, basın bir bekçi köpeği (watch dog) gibi hükümet uygulamalarını denetlemek ve halkı olup bitenden haberdar etmekle yükümlü sayılır. Günün önemli sorunlarını ve çözüm önerilerini duyurmak, baskı

gruplarının örgütlenip sesini duyurmasında vazgeçilmez rolü vardır” (İnal, 1996: 13-14).

Uygulamada medyanın, yüklendiği kamusal sorumluluğu sağlıklı bir biçimde yerine getiremediği görülmüştür³. Çoğulcu liberal yaklaşımla yapılan araştırmalar, medyanın bireyler üzerindeki etkisi konusunda yoğunlaşmış, bu etkinin oluşma yollarını saptayarak medyanın görevini sağlıklı bir biçimde yerine getirebilmesi için nasıl çalışması gerektiğini bulmaya adanmıştır.

Bu çalışmalar, medyanın oy verme davranışı üzerindeki etkilerinin araştırılmasıyla başlamış, siyasetçilerin kamu ile etkili iletişim kurabilmesinin yollarına ilişkin çalışmalarla devam etmiştir. Pozitivist bilgi anlayışına dayanan bu araştırmalar, kitle iletişimini basit, doğrusal bir nedenselliğe sahip; ayrıştırılabilir, ölçülebilir ve yönlendirilebilir olgulardan oluşan bir süreç olarak görmüşlerdir. Bu süreç içinde kamuoyunu oluşturan bireyleri nelerin etkilediği bulgulanmaya çalışılmıştır. 1940’lardan başlayarak yapılan anaakım araştırmalar, medyanın bireyin davranışları üzerindeki etkilerinin mutlak olmadığını, çok sayıda süzgeçten geçerek kısmi olarak etkide bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Bireyin ilgi duymadığı ya da

³ Bu konudaki en yoğun eleştiri basın toplumdaki güçler arasında aracılık etmek yerine, kendi çıkarına işleyen bir güç odağı haline gelmesidir. 1947’de Amerika Birleşik Devletleri’nde yayımlanan Hutchins Komisyonu’nun raporu medyanın topluma karşı sorumluluğunun önemini vurgulamış; bu sorumluluğu yerine getirebilmesi için de doğru, tarafsız, nesnel ve dengeli habercilik anlayışına uyması gerektiğini belirtmiştir. Hutchins Raporuna kaynaklık eden düşünsel altyapı ve eleştiriler, 1956 yılında Siebert, Peterson ve Schramm’ın kaleme aldıkları **Basının Dört Kuramı** adlı kitapta “Toplumsal Sorumluluk Kuramı” adı altında yeni bir kitle iletişim kuramı ortaya çıkarmalarına da temel oluşturmuştur (Çaplı, 2002: 26-28). Basın meslek ilkeleri de, medyanın toplumsal sorumluluğunu yerine getirmesinde önemli bir rehber sayılmaktadır.

yerleşmiş görüşlerine aykırı olan mesajları almaması, mesajı yorumlarken grup bağlılıklarının ve kanaat önderlerinin rol oynaması medyanın etkilerini azaltan unsurlardır. Kamuoyunun etkilenmesi, bireylerin kanaatlerini değiştirmeleri kısa sürede gerçekleşebilen bir olgu değil, uzun vadede medya-iktidar dengeleri-toplum etkileşimi ile ortaya çıkan bir olgudur.

Medyanın bireyler üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu bulgulanmış olsa da, kamuoyunun oluşturulması konusunda önemini koruduğu söylenebilir. Bunda Wolton'un (1991: 52) belirttiği gibi "kamunun nazik, üzerinde oynanabilecek ve kolayca etkide kalan bir şey olduğuna ilişkin, yarım yüzyıl öncesinden kalma" görüşün hâlâ direnmesi rol oynamaktadır; kamuoyu oluşturmada uzman olan kişiler (halkla ilişkiler uzmanları, basın danışmanları) bu görüş sayesinde toplumsal önemlerini korumaktadırlar. Bunun yanı sıra, toplumdaki çoğu kişinin her konu hakkında yerleşmiş bir kanısının bulunmaması; toplumdaki sorunların çoğundan habersiz, dolayısıyla o sorunlar hakkında kararsız olması da kamuoyu oluşturma çalışmalarının sürdürülmesinde etkilidir. Bu kararsız bireylerin kanıları, medya aracılığıyla daha kolay etkilenebilmektedir (Kapani, 2002: 151).

Çoğulcu liberal yaklaşıma göre medya, demokrasinin ve toplumun sağlıklı, istikrarlı bir biçimde sürdürülmesi için önemli etkenlerden biridir. Bir 'ayna' gibi toplumu yansıtarak, toplumun kendi kendisiyle iletişim kurmasını sağlar. Haber, medyanın bu 'kutsal' görevini yerine getirmesini sağlayan araçlardan biridir.

B. TARAFSIZLIK, NESNELLİK, DENGELİLİK

Medyanın yukarıda anlatılan aktarma ve denetleme işlevini düzgün biçimde yerine getirebilmesi için çoğulcu liberal yaklaşım birtakım meslek ilkeleri geliştirmiştir. Bu ilkelerden tarafsızlık, nesnellik ve dengeliliğin ne anlama geldiklerini bu kısımda ele alacağız.

1. Tarafsızlık

Haberde tarafsızlık, habere konu olan olayın taraflarından herhangi birinin yanında saf tutmamak; haberi taraflardan birini olumlu, diğerlerini olumsuz gösterecek biçimde kaleme almamak olarak tanımlanabilir. Tarafsızlık ilkesi uyarınca muhabirin habere konu olan taraflara ilişkin olumlu ya da olumsuz değer yargılarını yansıtmaması beklenmektedir.

Cornu'ye göre tarafsızlık, konunun taraflarının farklı yorumlarını hakkaniyetli biçimde aktarabilmek için düşüncelerin kayıt altına alınması yöntemidir; buna göre muhabir ancak önyargılarından uzak durursa tüm yorumları hakkaniyetle kayıt altına alabilir (akt.: Morresi, 2006: 122-123).

Tarafsızlığın daha iyi anlaşılabilmesi için belki de tarafılığın ne olduğunu açıklamak gerekir. Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*'nde (2004: 276) 'taraf tutma'yı (bias) şöyle tanımlamaktadır: "İletişim araçlarındaki temsillerin aslına uygun olmayıp çarpıtılarak kurulması. Bu çarpıtma, ya herhangi bir tartışmadaki taraflardan birine, ya da bir olaya karşı bilerek beslenen önyargıdan, ya da bunların bir kasıt olmadan gözardı edilmesinden kaynaklanır."

Robert Hackett (1998: 33-36), tarafsızlık kavramının farklı biçimlerde tanımlandığını belirtmektedir:

En yaygın tanım, ‘olguların’ aktarımına ‘yorumların’ sızmasıdır. Haber ve yorumun birbirinden ayrılması sonucunda gazetelerde ‘yorum sayfaları’ ve ‘köşe yazarları’; televizyonlarda ‘yorumcular’ ortaya çıkmıştır. Artık medyadan beklenen, muhabirlerin haberi belirli bir siyasal görüşten yalıtılmış biçimde aktarması; köşe yazarları ve yorumcuların ise olayı taraf oldukları görüş doğrultusunda yorumlamaları ve belirli bir bağlama yerleştirmeleridir. Gazetecilik mesleğine ilişkin pek çok kitapta muhabirin haberi yazarken kendi yorumlarına yer vermemesi gerektiği yazılmıştır. Bunu sağlamak için muhabirin haberi araştırırken ön yargılarını bir kenara bırakması, haberi yazarken de niteleme sıfatı ve değer yargısı belirten ifadeler kullanmaması önerilmiştir.

Tarafsızlığın bir başka kavramsallaştırılması ise, Erol Mutlu’nun (2004: 276) *İletişim Sözlüğü*’nde “haber vermeyi ya da habere konu olan olayı betimlemeyi değil, okurun belli bir görüş noktasını kabul etmesini amaçlayan gazetecilik biçemi” olarak tanımladığı taraflı gazetecilik (advocacy journalism)’tir.

‘Gerçekliğin’ belirli bir görüşü ön plana çıkarmak yoluyla bilerek ve isteyerek ‘çarpıtılması’ taraflı gazetecilik yapmaktır. Ne var ki, yaygın medyadan tarafsız yayın yapması beklendiği için, bu tarz haberler bir süre sonra o muhabirin ve/veya medyanın izleyici gözünde güvenilirliğini azaltacağından, taraflı gazetecilik yeğlenen bir tutum değildir. Kimi zaman da haberi daha renkli hale getirmek için ilgi çekici bir unsurun vurgulanması ve abartılması ile farkında olmadan da gerçeğin çarpıtılabileceği söylenir. Bu durumda muhabirin haberini daha özenli yazması önerilir.

Yalan söyleyerek bir görüşü ön plana çıkarmak da taraflı gazetecilik yapmaktır. Ancak bu da, güvenilirlik yitimine, dolayısıyla okur kaybına neden olduğundan yeğlenmez. Yalan söylemenin, daha çok, haberi kamuoyuna hızlı biçimde duyurma çabasının sonucunda akredite kaynaklardan⁴ alınan haberin doğrulatmadan yayına verilmesi durumlarında ortaya çıkma olasılığı vardır; ki bu da muhabirin değil, kaynağın yalan söylemesi olarak görülür. Burada muhabirin hatasının, aldığı bilgiyi doğrulatmaması olduğu söylenir.

Taraflı gazeteciliğin siyasal partilerden birine kasıtlı olarak ayrıcalık tanınarak yapılması, partizanca taraf tutma olarak adlandırılır. Bu tarz gazetecilikte, muhabir ve/veya yayın kuruluşu bir siyasal partiye diğerlerinden daha fazla yer verir, o partiyle ilgili olumlu haberleri verirken olumsuzları görmezden gelir, haberi kurma ve cümleleri oluşturma biçimiyle bir partiyi öne çıkarır. Yine güvenilirlik yitimine yol açmamak için yaygın medyada oldukça örtük biçimde yapılabilir ancak. En çok oy almış birkaç siyasal partinin haberlerinin medyada daha fazla yer alması ise partizanlık olarak görülmemektedir. Halkın önemli bir kısmının oylarını temsil ettiği düşünülen bu partilerin yapıp ettikleri ve sözlerinin medyada daha fazla yer bulması, temsili demokrasilerde olağan karşılanır.

Hofsetter ve Buss, “açıkça yalan söyleme, belli olguları gereğinden fazla vurgulama yoluyla çarpıtma ve bazı değerleri abartıp öne çıkarma” biçimindeki taraflılığın bilimsel araştırmalarda işlevsel olmadığını söylemişlerdir; çünkü bu

⁴ Akredite kaynaklar, medyanın ve kamunun sözünü bilmeye değer ve/veya güvenilir kabul ettiği siyasetçiler, devlet adamları, üst düzey yöneticiler, akademisyenler, uzmanlar vb.dir. Bu kaynakların kamusal konuşmaya katılması meşru ve hatta gerekli sayılmaktadır.

davranışlar, gazetecilik işine ilişkin normlar tarafından engellenmektedir zaten (akt.: Hackett, 1998: 35-36).

2. Dengelilik / Hakkaniyet

Tarafsızlık konusu, liberal yaklaşımla yapılan araştırmalarda daha çok seçim dönemlerinde ele alınmış ve tarafsızlığı sağlamanın oldukça güç olduğu ortaya konmuştur. Muhabir, haberi yazarken, habere konu olan olgular arasından bir seçim ve sıralama yapmak durumundadır; bu da ister istemez bir tarafı ön plana çıkarmasına neden olmaktadır. Bu soruna eğilen Hofsetter ve Buss, tarafsızlığın, “bireylerin ve konuların dengesiz, eşitsiz ve hakkaniyetsiz ele alınmasına yol açabilecek bir tür ‘seçicilik’ olduğunu öne sürerler” (akt.: Hackett, 1998: 36). Haber yazarkenki seçicilikten kaynaklanan tarafsızlığın; dengelilik ve hakkaniyetin gözlemlenmesiyle olabildiğince engellenebileceği savunulmaktadır. Olayın bütün taraflarına eşit mesafede durma ve hepsinin görüşlerine yer verme anlamındaki dengelilik, tarafsızlığın sağlanamadığını gören liberal basın kuramcıları tarafından, tarafsızlık yerine arzu edilen bir kavram haline almıştır. ABD’de 1934 tarihli Haberleşme Yasası’nda ise dengeliliğe yakın bir ilke, hakkaniyet (fairness) ilkesi benimsenmiştir: medya “toplumsal öneme sahip sorunlar hakkında çatışan görüşlerin tartışılması için makul bir olanak tanımak” zorundadır.

Dengelilik ilkesi, Aydınlanma felsefesinin ‘fikirlere pazarı’ ilkesinden beslenir; bütün tarafların görüşlerine yer verilirse ‘gerçeğin’ ortaya çıkacağı düşünülür. Dengeliliğin dayandığı bir diğer temel ise, göreciliktir. Göreciliğe göre, tarafsızlık, ‘çarpıtmadan uzak durmak’ olarak tanımlanamaz, çünkü olgular son

kertede bilinemez. “(Y)anlıktan, birbirleri ile yarışan ve uzlaşmayan, herbiri kendi içinde (sınırlı ve kısmi) geçerli dünya görüşlerine dengeli biçimde yer vererek” kaçınılabılır (Hackett, 1998: 38).

Ancak uygulamada, dengelilik, kimi zaman doğrulukla çelişmektedir. Hackett (1998: 33-34) buna örnek olarak 1972 Amerikan seçimlerini göstermiştir. Bu seçimde adaylardan biri, diğerinden çok daha fazla kamusal mekanlarda boy göstermiştir. Dengelilik ilkesine uyularak haberlerde iki adaya da eşit miktarda yer ayrılması, bu durumda, gerçeklerin çarpıtılmasına yol açacaktır; kampanyası daha yoğun olan adayınki daha az, daha az olan adayınki ise daha yoğunmuş gibi yansıtılacaktır.

Dengelilik ilkesine yöneltilen bir başka eleştiri de akredite bir kaynaktan gelen haberin, sırf taraflardan birinden geldiği için doğruluk süzgecinden geçirilmeden verilmesine yol açmasıdır. Hackett, bu konuya örnek olarak da Joe McCarthy’nin mesnetsiz suçlamalarının eleştirilmeden yansıtılmasını vermiştir.

Dengelilik ilkesine yönelik üçüncü bir eleştiri, habere ayrılan yerin kısıtlılığı nedeniyle bütün taraflara eşit yer vermenin, hatta hepsine az da olsa değinmenin olanaksız olmasıdır. Bu nedenle dengelilik ilkesi çoğu zaman akredite haber kaynaklarının birbirlerine karşı görüşlerine eşit biçimde yer verilmesine yol açmakta, akredite olmayan tarafların görüşlerinin duyulmasını ise sağlayamamaktadır. Aynı meşruiyet gücüne sahip farklı görüşlerin olmadığı durumlarda ise haberciden dengelilik ilkesine uyması, alternatif görüşlere yer vermesi beklenmemektedir (ulusal çıkarlar konusundaki haberler bu duruma örnek gösterilebilir). Bu nedenle dengelilik ilkesi, eleştirel yaklaşımların konuya bakışında daha ayrıntılı olarak değineceğimiz gibi, iktidar sahiplerinin meşruiyetini

pekiştirmekte, iktidar sahibi olmayanları ise gayri meşru olarak konumlandırmaktadır.

3. Nesnellik (Objektiflik)

Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*'nde (2004: 216) nesnellik (objectivity) için şu tanımı vermektedir: “Bilimsel çalışmalarda araştırmacının nesnesiyle kendi öznelliğini işe karıştırmaksızın kurduğu ilişki. Nesnellik, bilimsel çalışmaların yanı sıra iletişim araçlarında, özellikle haberlerle ilgili olarak iletişimcilerin olaylarla olan öznellikten uzak ilişkilerini ve olayları aktarırken kendi öznelliklerini dışlayabilme yetilerini dile getirmektedir.”

Mutlu (2005: 237), nesnellik doktrininin Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa'da farklı biçimlendiğini söylemektedir. ABD'nde nesnellik, etik bir ilke olarak kabul edilir. Avrupa'nın fikir gazeteleri ise siyasal duruş olarak yanlıdır. Onlar için nesnellik, haberin toplanması ve yapılması süreçlerini tanımlayan bir pratik yol göstericidir, editoryal bir politikadır.

Richard Rorty nesnellik konusunda iki tanım vermiştir: “konuyla ilgisiz düşünceler tarafından caydırılmayan bir tartışmanın sonucunda kabul edilebilen görüş özelliği taşıyan” ve “şeyleri gerçekte olduğu gibi yeniden sunan” (akt.: Edgar, 1998: 142).

Cornu'ye göre ise nesnellik, kesinliğe ulaşmak için olguları gözlemleme yöntemidir (akt.: Morresi, 2006: 122-123).

Haberde nesnellüğün olanaklı olduğu, pozitivist bir bakış açısıyla söylenebilir ancak. Pozitivizm, insan zihninin dışında gerçek bir dünyanın var olduğunu ve

insanın bunu değer yargılarından bağımsız biçimde gözlemleyip başkalarına aktarabileceğini söyler. Pozitivizme göre “bilim adamı açık gözlenebilir olgular karşısında değer yargılarından arınmış bir biçimde gerçeğe ulaşabilir” (İnal, 1996: 19). Çoğulcu liberal yaklaşım, aynı tanımı haberci için de yapmakta, muhabirin gözlemlediği olgularla arasına mesafe koyarak, nesnenin bilgisini bize olduğu gibi, yani nesnel biçimde sunabileceğine inanmaktadır. Muhabir, kendi siyasal görüşünden, değer yargılarından ve çıkarlarından arınarak, onlarla arasına mesafe koyarak haberi nesnel biçimde yazabilecektir. Nesnel haberciliğin savunucularından Samuel Bowles, “haberini yazan gazeteci kendi fikrini çelişen kaynakların görüşlerinden ayrı tutmalıdır. Zaten temel olan, haber (news of fact) ile fikrin (news of opinion) birbirinden ayrılmasıdır” demiştir (akt.: Tokgöz, 1994 :149)

Erol Mutlu (1988: 128), “nesnel gerçekliğin duygu, düşünce ve önyargıdan bağımsız olarak kavranması; olguların incelenmesinde öznel değerlerden arınılması olan ‘nesnellik’ kavramı”nın tarafsızlık kavramını içerdiğini söylemiştir. Böylece tartışmanın başına, tarafsızlık’ın ‘değer yargısı içermemek’ olarak kavramsallaştırılmasına geri dönmüş oluyoruz. Değer yargısızlığın mümkün olup olmayacağı tartışması bir kez daha açılmış oluyor. Bu durum, çoğulcu liberal yaklaşımın tarafsızlık/nesnellik sorununda bir kısır döngüye düştüğünü göstermektedir. Eleştirel yaklaşımlar ise bu soruna bambaşka bir yerden bakmakta ve bir açılım getirmektedir. Eleştirel yaklaşımların konuya bakışına geçmeden önce, tarafsızlık konusunda liberal kuram içinde gelişen eleştirilere kısaca değineceğiz.

4. Liberal Kuram İçindeki Eleştiriler

oğulcu liberal yaklaşımlarda, medyanın siyasal yaşamda üstlendiğı rolü doğru bir şekilde yerine getirebilmesi için haberlerin gerçeğı olduğu gibi ve eksiksiz yansıtması, belirli bir tarafı tutmaması etik açıdan önemli sayılmaktadır. Ne var ki liberal kuram içinde yapılan çalışmalar, tarafsızlık ve nesnellik beklentisinin nasıl güvenilir biçimde karşılanabileceğı sorusuna yanıt verememektedir.

Perti Hemanus, tarafsızlığın olanaklı olduğunu öne süren idealist kuramcılarının söylediklerini üç başlık altında toplar ve eleştirir: (1) ‘Gazeteci nesnel olmayı gerçekten isterse, konusuna kendiliğinden tarafsız biçimde yaklaşır’ düşüncesi, gazetecinin ne kadar iyi niyetli olursa olsun yeterli bilgi ve beceriye sahip olamaması durumunda uygulanamaz ve bir ideal olarak kalmaya devam eder; (2) ‘Gazeteci profesyonel beceri kazandıkça nesnellik kendiliğinden oluşur’ düşüncesi, burjuva toplumunda geçerli profesyonel beceri ölçütlerinin nesnellik ölçütüyle temelde uyuşmaması nedeniyle geçersizdir; (3) Liberal basın kuramında temellenen ‘özgürlük ve liberalizm, yani medyanın özel girişimcilerin elinde olması durumunda nesnellik kendiliğinden gerçekleşir’ düşüncesinin doğru olmadığını da zaman zaten göstermiştir (akt: aplı, 2002: 88-89).

Özellikle seçim dönemlerinde, çoğulcu liberal yaklaşımla yapılan araştırmalar medyanın taraflı davrandığına ilişkin bulgular ortaya koymuştur. Bu çalışmaların çoğu, medyanın neden ve nasıl taraflı davrandığı belirlenebilirse taraflılığın engellenebileceğı düşüncesinden hareket ederler.

Bazı liberal kuramcılar ise haberi yazarken olgular arasından seçim yapmak zorunda olmanın, tarafsızlığın tam olarak sağlanmasını engellediğini, bu nedenle

haberi yorumlamak gerektiğini söylemişlerdir. Sözelimi Walter Lippmann, muhabirin aktaracağı olayda neyin haber olduğu hakkında hüküm vermesi gerektiğini, bu sürecin de haberin tam anlamıyla nesnel olmasını engellediğini vurgulamıştır. Lippmann, ‘yorumlayıcı habercilik’i (interpretative reporting) savunmuştur: “Özellikle haberi oluşturan olguların gözlenebilmesi zorsa, objektif olarak haber verme olanaksızdır, bunların gün ışığına çıkarılması için yorumlama gereklidir” (akt.: Tokgöz, 1994: 278). Bu görüşe göre muhabir gerektiğinde olayları derinlemesine değerlendirmeli ve böylece bağlamı içine yerleştirmeli, okur için anlamlı kılmalıdır. Lippmann, 1965 tarihli *Kamuoyu* adlı yapıtında uluslararası nitelik taşıyan modern toplumlarda haberin, dışarıdaki dünya ile zihinlerdeki resimleri biraraya getiremediğini yazmıştır. Haber, uzaklarda bir yerde bir şeylerin olduğunu duyuran bir alarmdan ibarettir. Bu nedenle gazetecilik, Lippmann’a göre, dünyada olup bitenler hakkında gerçeği bulabilmek için güvenilir bir yöntem değildir; haber ile gerçeklik arasında kaçınılmaz bir ayrım vardır. Bu görüşü değerlendiren Carey, gazetecilerin zamanla gerçeklik kavramını bırakıp haberdeki isim, yaş vb. enformasyonun doğru olması anlamına gelen ‘kesinlik’ kavramını kullanmaya başladıklarını söyler (akt.: Çaplı, 2002: 11-12).

Uygulamaya bakıldığında, okurun da medyadan asıl beklentisi tam bir tarafsızlık değildir zaten. Okur, çoğu zaman, kendi dünya görüşüne uygun biçimde haber veren medyayı izlemeyi yeğler. Karşılığında medya kuruluşu da hedeflediği kitleye uygun bir yayın politikası belirler. Bu durumda, muhabir haberlerinde nesnel ve tarafsız olamaz (Çaplı, 2002: 89). Paul Lazarsfeld’in Amerika Birleşik Devletleri’nde 1940’larda yaptığı araştırmalardan beri, okurun eğilimlerine uygun medyayı izlediği bilinmektedir (Kışlalı, 1987: 341). Okur, eğer gazetede yazılan

haber kendi eğilimlerine uygun olarak yazılmışsa, onu tarafsız kabul etmekte; kendi görüşlerine aykırı bulursa taraflı olarak nitelendirmektedir (Çaplı, 2002: 90). Bu durum, tarafsızlığın, aslında okuyan kişinin bakış açısına göre belirlenen bir kavram olduğunu, dolayısıyla tarafsızlığın da tarafsız biçimde saptanamayacağını göstermektedir.

Gerçekliğin dilden bağımsız algılanıp aktarılabileceği görüşündeki liberal kuramdan hareket eden taraflılık araştırmaları, Hackett'a (1998: 37) göre dört temel önermeden yola çıkar:

1. Medya gerçek dünyayı doğru ve dengeli bir biçimde yansıtabilir ve yansıtmalıdır.

2. Dengeli ve doğru bir haberciliğin önündeki en önemli engel, değerlerin habere girmesine izin veren ve sunumda seçici davranmaya yol açan, siyasal önyargılar ve toplumsal tutumlardır.

3. Haber içeriğinde siyasal yanlılık ortaya çıktığı zaman, bu yanlı tavır okuma ve kod açıklama konularında varolan araştırma yöntemlerini kullanarak sergilenip denetlenebilir.

4. Medyadaki en önemli siyasal veya ideolojik yanlılık, belli bir siyasal aday, parti, politik tavır ve çıkar grubunu farkında olmaksızın diğerlerine tercih etmektir.

Eleştirel yaklaşımlar ise, çalışmaya bu temel önermeleri sorgulayarak başlarlar.

IV. İKTİDAR MÜCADELESİNİN ALANI OLARAK MEDYA

A. ELEŞTİREL YAKLAŞIMLARDA MEDYANIN

SİYASAL YAŞAMDAKİ YERİ

Kitle iletişim araştırmalarında eleştirel yaklaşım adını, 1930'lar Almanya'sında Frankfurt Okulu'nun sosyal bilimler alanında geliştirdiği 'eleştirel bilgi kuramı'ndan almıştır. Frankfurt Okulu'nun bir dönem yöneticiliğini de yapmış olan Horkheimer, eleştirel kuramın, evrensel ve nesnel olma iddiasındaki geleneksel pozitivist bilgi kuramına karşıt olarak konumlandırıldığını söylemiştir. Eleştirel bilgi kuramına göre, bilim insanı konusuna normatif yargılardan bağımsız biçimde yaklaşamaz; gözlemlediği olgulara nesnel ve tarafsız bir biçimde bakamaz, kendi değer yargılarıyla gözlem bulguları arasına pozitif bilim anlayışının iddia ettiği gibi mesafe koyamaz. Bilim insanının, ortaya koyduğu bilgi özneldir. Bu znellik, hem hiç kimsenin değer yargısından bağımsız dşunemeyeceğinden hem de toplumsal olguları bütüncül biçimde kavrayabilmek için bir kuram, bir perspektif izinden bakılması gereğinden doğar. Marksist toplum görüşünden hareket eden eleştirel düşünür ve bilim insanı için bu perspektif, eşitliksizci sınıflı toplumun dönüştürülerek insanın özgürleşmesi isteğiyle biçimlenir.

Frankfurt Okulu'nun sosyal bilimlere kazandırdığı bir diğer nitelik de, kapitalist üretim tarzının geçirdiği değişimleri yalnız ekonomik ve politik zmlenmeyle açıklamanın olanaklı olmadığını görmeleri ve bilimdeki geleneksel disiplin ayrımını ortadan kaldırmalarıdır. Frankfurt Okulu kuramcılarının disiplinlerarası çalışmaları, iletişim araştırmalarında da, ekonomi, politika, sosyoloji,

psikoloji, antropoloji, dilbilim gibi farklı disiplinlerin birarada kullanılmasına olanak tanımıştır.

Çoğulcu liberal yaklaşım, kitle iletişimini toplumsal bağlamından kopararak kendi başına var olan bir olguymuş gibi ele almıştır. Oysa eleştirel yaklaşım, kitle iletişimini, aile, devlet, ekonomik örgütlenme gibi diğer toplumsal kurumlar ve süreçlerle birbirine “örülü olarak” görür. İnsanları da toplumdan soyutlanmış olarak ele almaz; sınıf, cinsiyet, ırk ve altkültür gibi maddi-toplumsal konuları tarafından belirlenen toplumsal grupların üyeleri olarak ele alır (Kejanlıoğlu, 1996: 1521, Slack ve Allor, 1997: 268). Çoğulcu liberal yaklaşım iletişimi tarihdışı, toplumsal bağlamından kopuk bir süreç olarak görürken, eleştirel yaklaşım kitle iletişimini tarih ve toplumun içine yerleştirerek irdeler.

Eleştirel kuram çerçevesinde yapılan araştırmaların amacı, ileri kapitalist ülkelerde eşitlikçi toplum yapısının nasıl olup da hâlâ varlığını sürdürebildiğini araştırmak, böylece onu tahrip ederek eşitlikçi ve özgürleşimci bir topluma geçilebilmesinin yollarını bulmaktır. Bu amaçla hepsi de medya ile ideoloji⁵ ilişkisi üzerinde durur. Eleştirel kuramcılara göre, ileri kapitalist toplumlarda, iktidar yapılarının sürmesinde ve değişmesinde kitle iletişimi merkezi bir rol oynar, çünkü onlara göre kitle iletişimi “toplumsal gücün/iktidarın gerçekleştirilmesinde temel olan bilginin kontrolü”nü sağlar (Slack ve Allor, 1997: 263).

Eleştirel yaklaşım, iletişim sürecini, iletinin kişiler üzerindeki etkileriyle değil, toplumsal oluşumun gidişatında iletişimin etkililiği (toplumsal rolü) çerçevesinde

⁵ Burada, eleştirel perspektiften bakan farklı yaklaşımların ideolojinin tanımında birbirinden ayrıldığı vurgulamak gerek. İdeolojinin farklı kavramsallaştırılmaları, tarafsızlık ve nesnellik tartışmalarında daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

tanımlar. İletişimin etkililiğini ise toplumsal iktidarın kullanımıyla ilişkili olarak kavramlaştırır (Kejanlıoğlu, 1996: 1521; Slack ve Allor, 1997: 268).

Kültürel çalışmaların ideoloji tanımına göre medya, topluma egemen olmaya çalışan ideolojilerin mücadele alanlarından biridir. Bu mücadele, toplumsal ilişkilerin her düzeyinde yapılanmış eşitsizlikler tarafından biçimlenen anlam üretme ve anlam kazanma üzerinden yürütülür. Haber de üretilen bu anlamlardan biridir. Medya içeriğinin üretilmesi ve izleyici tarafından anlamlandırılması süreçlerinde, toplumsal ilişkilerde var olan eşitsizlikler rol oynar.

Eleştirel yaklaşıma göre, siyasal iletişim içinde medyanın rolü, var olan iktidar yapılarının sürdürülmesini sağlamaktır. Medya, siyasal iktidarın meşruluk kazanmasında önemli bir rol oynar. Kamuoyu olarak adlandırılan kanaatin oluşmasında sesini en çok duyuran kanılar ön plandadır. Medya kimin sesine daha çok yer verirse onun kanısı meşruluk kazanmaktadır; bu da çoğunlukla toplumdaki iktidar odakları olmaktadır.

“Modern demokrasilerde politik görüş alış verişinin şekillenmesine ‘aracı’ ve politik sözün tartışılabilir bir biçime dökülmesine ‘tercüman’ olma misyonunu yüklenen bilim adamları, politikacılar ve gazetecilerle birlikte, iktidarın sözünün meşrulaştırılmasında kendilerine açılan alanı dolduracaklardır”
(Köker, 1998: 25).

Siyasal iletişim içinde medyanın rolüne eleştirel perspektiften bakanlar, medyanın varlığının siyasal iletişim pratiklerini etkilediğini söylemektedirler. Denton, Blumler, Negrine gibi araştırmacılara göre, özellikle televizyon siyasal iletişimin niteliğini değiştirmektedir (akt.: Köker, 1998: 112-113). Kitle demokrasilerinde medyanın başat rol üstlenmesi sonucunda siyasal iletişim ‘ortak

iyi'yi tartışmaya açmak yerine, siyasal partilerin belirlediği 'ortak iyi'yi duyurmak ve onay istemekten ibaret duruma gelmiştir. Siyasal partilerin toplumla konuşmaları, 1970'lerden bu yana, Baudrillard'ın dikkat çektiği gibi uzmanların elinde bir gösteriye dönüşmüştür. Debord'un vurguladığı gibi gösteri, politik konuşmayı eyleyenler ve izleyenler olarak keskin çizgilerle ayırmıştır. Böylece yurttaşların siyasal konuşmaya katılma olanağı azalmıştır. Medyanın izlerkitesini konuşmaya yeterince katamayan, tek yönlü iletişim kurma biçimi de bu sürece katkıda bulunmuştur⁶. Kamular, siyasetçileri yalnız izleyen ve seçim zamanı geldiğinde de istediğine onay veren bir kitleye dönüşmüştür (Köker, 1998: 104-105, 108-109). Hatta bazı araştırmacılar, günümüzde demokrasinin "medya demokrasisi"ne dönüştüğünü söylemektedirler⁷.

⁶ İnternet gibi yeni teknolojik gelişmelerle, izlerkitlenin de konuşmaya katılma olasılığının artması, tele-demokrasi tartışmalarını başlatmıştır. Ancak gerek herkesin bu teknolojiye erişim olanağına sahip olmaması gerekse çok fazla enformasyonun bulunduğu bir ortamda siyasal konuşmaların kaybolup gitme olasılığının yüksek olması tele-demokrasinin, en azından şu an için mümkün olmadığını göstermektedir.

⁷ Bu eleştiriye katılanlardan biri olan Thomas Meyer, **Medya Demokrasisi** adlı kitabında, günümüzde kamuoyunun medya izlerkitesisiyle eşdeğer olduğunu, basına yansımanın siyasetçi için başarı sayıldığını ve siyasetçilerin performanslarını medyanın ana akım kodlarına uygun biçimde sahnelediklerini belirtmektedir. Ancak siyasetin medya merkezli olmasını, siyaseti gösteriye dönüştürerek kamusal konuşmanın içeriğini boşalttığı için olumsuz kabul edenlerin yanı sıra olumlu gören kuramcılar da vardır. Wolton (1991: 52), günümüzde siyasetin giderek daha fazla siyasal iletişim merkezli örgütlenmesinin siyasete özgü bir nitelik olan çatışmayı, iletişimsel bir biçime dönüştürdüğünü söylemektedir. Wolton'a göre, bu dönüşüm, siyasal iletişimi 'öteki'ni kabul etmeye ve tanımaya yönelmektedir.

Eleştirel yaklaşımlar, ağırlık verdikleri araştırma konusuna göre ayrışır. Bir kültür endüstrisi olarak medyadaki üretim ve tüketim süreçleri, siyasal haberler dahil, bütün medya içeriklerini etkilemektedir. Eleştirel ekonomi politik yaklaşım, bu etkileşimi konu almaktadır. “Toplumdaki temel güç dengelerinin nasıl oluştuğu, ekonomik ve siyasal yapının iletişim alanını nasıl belirlediği ve etkilediği ekonomi politiğin temel konusudur” (Çaplı, 2002: 17).

Eleştirel ekonomi-politik, başlangıçta Marksizmin ‘ekonomik altyapı siyasal, toplumsal ve kültürel üstyapıyı belirler’ determinizmine bağlı kalsa da, kültürel çalışmaların da katkısıyla, üstyapının bütünüyle altyapıya bağlı biçimlenmeyeceğini, ikisi arasında bir etkileşim olduğunu da kabul etmiştir.

Eleştirel ekonomi politik yaklaşım medyayı, kültür ürünlerinin –haberler, reklamlar, tv programları, filmler vb.– üretildiği bir endüstri olarak konumlandırır. Frankfurt Okulu’nun alana kazandırdığı bir kavram olan ‘kültür endüstrisi’nde üretilen ürünler, insanların dünyayı anlamlandırmak için kullandıkları imgeleri ve söylemleri düzenlemede önemli rol oynar. Ekonomi politik yaklaşım, üretim ve tüketim pratiklerinin ürünlerin içeriklerine etkisini ele alır.

Kültürel çalışmalar ise ideolojik sürecin iktidarın inşası sürecinde oynadığı rolü ortaya çıkarmaya çalışır. Medya içeriklerinin oluşturulmasında ve okur tarafından alımlanmasında rol oynayan kültürel ve simgesel boyutu konu edinir. Anlamın dil içerisinde nasıl oluştuğunu, metnin kimleri nasıl temsil ettiğini, kimleri dışarıda bıraktığını, öznelerin nasıl kurulduğunu ele alır.

Hall (1994: 69-70), kültürel çalışmaların ideolojik sürecin nasıl işlediği ile, ekonomi politiğin ise ideolojik sürecin mekanizmalarıyla ilgilendiğini söyler. Böylece bu iki yaklaşım, birbirlerinin eksiklerini tamamlamaktadır.

B. ELEŞTİREL YAKLAŞIMLARIN TARAFSIZLIK VE NESNELLİK PARADİGMASINA BAKIŞI

Eleştirel perspektif, medyayı temsili demokrasinin aracı kurumu olarak değil, iktidar sahiplerinin kendi iktidarlarını meşrulaştırdıkları, muhaliflerin ise bu iktidarla mücadele ettikleri alan olarak tanımlamaktadırlar. Bu nedenle eleştirel kuramlarda haber tanımı da değişmektedir. Haber, bu iktidar mücadelesinin verildiği metinlerden biridir ve tarafsız olamaz.

Tarafsızlık ve nesnellik ilkeleri, anlam üzerindeki iktidar mücadelesinde, medyanın iktidar sahiplerinin lehine hareket etmesini sağlamakta ve bu davranışını gizlemesine yardımcı olmaktadır; böylece medya var olan toplum yapısının sürdürülmesinde rol oynamaktadır. Haberlerin nesnel ve tarafsız olabileceği, gerçeği yansıtabileceği iddiasının kendisi, aslında ideolojiktir, taraf tutmaktadır.

Medyanın var olan toplumun bir ürünü olması, onun farkında olmadan bu toplumu korumak ve sürdürmek yönünde hareket etmesine neden olur. Medya, var olan “kültür içinde, onunla beraber işler ve (işleyişi sırasında) kültürel sembolleri kullanması için zorlanır” (Schudson, 1973: 274). Medyanın kültürel inşası, onun mülkiyet ilişkilerinin ya da siyasal iktidarla ilişkilerinin nasıl olduğuna bakmadan, aynı biçimde işlemektedir.

Bu işleyişi siyasal haberler örneğinde kabaca şöyle inceleyebiliriz: Var olan siyasal kültürün içinde kendine dördüncü güç rolü biçilen medya, bu gücünü sürdürülebilmek amacıyla o siyasal kültürün devamını sağlamaya çalışmaktadır. Medya çalışanları bunu, içine doğdukları ve işe dair öğrendikleri kültürel simgeler/anlamlandırmalar üzerinden yapmaktadırlar. Siyasal haberlerde mevcut sistemin çoğulcu bir demokrasi olduğu izlenimi uyandırılmaktadır. Okur, yani halk, yönetim erkini birkaç yılda bir oylarıyla seçtiği bir siyasal iktidara devretmiştir. Medya siyasal haberlerle bu iktidarın yapıp ettiklerini halka duyurmakta ve kimi zaman da halkın sesi olarak, iktidara yaptığı işlerin doğru mu, yanlış mı olduğunu bildirmektedir. Medyada siyasal haberlerin yer alması, iktidarın aslında hâlâ halkta olduğu inancını doğrulamaktadır. Medya halk adına siyasal iktidarı denetlerken, halkın da birkaç yılda bir sandığa oy atmak dışında siyasete katılması gerekmemektedir. Bireysel olarak ya da sivil toplum örgütleri ve hareketleri aracılığıyla söz söylemesine, kamusal konuşmaya katılmasına gerek yoktur. Bir sivil harekete gerek duyulduğu kriz durumlarında ise halkın ne yapması gerektiği konusunda yine yaygın medya onu uyarmaktadır. Böylece siyasal yaşamdaki mevcut ilişkiler ağı, bozulmadan sürebilmektedir.

Medyanın bu biçimde toplumdaki iktidar sahiplerinden yana olması, onların toplumsal ilişkiler ağı içerisindeki konumlarının korunmasına hizmet etmesi ‘yapısal yanlılık’ olarak adlandırılmaktadır.

Gazetecilerin “tarafsızlık ideolojilerine, profesyonellik duygusuna, doğruluğa olan sadakatlarına ve profesyonelce tanımlanmış nesnelliklerine açıkça ve genellikle tutkuyla bağlı” olmaları da yapısal yanlılığı güçlendirmektedir (Schudson, 1997:

317). Çünkü profesyonel gazetecilik ideolojisi (ve onun içinde yer alan tarafsızlık ile nesnellik ilkeleri) bu mevcut yapıyı korumak üzerine kuruludur.

Haberin toplumdaki çeşitli iktidar odaklarının temsilcileri olan akredite kaynaklardan (devlet yetkilileri, hükümet yetkilileri, konunun uzmanları, iş çevreleri, akademisyenler) alınması da profesyonel gazeteciliğin geleneklerinden biridir. Muhabir, Stuart Hall'un "birincil tanımlayıcılar" olarak adlandırdığı bu kaynaklardan aldığı bilgileri, tarafsızlık ilkesi uyarınca, çoğu zaman değiştirmeden aktarmaktadır (akt: İnal, 1994: 172). Böylece bu iktidar odaklarının tanımlamalarını olduğu gibi korumaktadır. Bu iktidar odaklarından bazıları, toplumda genel kabul gören kültürel simgelerden farklı tanımlamalar yaparlarsa, muhabir haberin sunuşunu değiştirerek bu simgelere uygun hale getirmekte ya da 'kamu yararı' adına bu tanımlamaları olumsuzlayarak haberine koymaktadır.

Hall, muhabirleri, "ikincil tanımlayıcılar" olarak adlandırmaktadır. Muhabir haberi oluştururken yeniden kurgulayarak sunar. Haber, sunulduğu medyanın özelliklerine ve profesyonel gazetecilik ölçütlerine göre inşa edilir. Haberın kurgulanmasına etki eden unsurlar; muhabirin olguları algılama biçimi, haberin ne olduğuna ve nasıl yazılması gerektiğine ilişkin gelenekler⁸ ve muhabirin çalıştığı medya kuruluşunun örgütlenme biçimi ile çıkarlarıdır. Haberın inşa edilen bir söylem olması nesnellik ve tarafsızlığın olası olamayacağını da göstermektedir.

⁸ Bu geleneklere göre bir olayın haber olabilmesi için haber değeri taşıması gerekmektedir. Olayın güncel ve yeni olması, çok sayıda kişinin yaşamına etki etmesi, ilginç olması o olayın haberleştirilmesi için gerekli niteliklerdir. Olayın haberleştirilmesi sırasında uyulması gereken kuralların içinde ise kanıtlara dayanması, farklı kaynaklardan doğrulandırılması, 5N 1K sorularını yanıtlamasının yanı sıra tarafsız, dengeli ve nesnel biçimde yazılması da bulunmaktadır.

Tarafsızlığın boş bir beklenti olduğunu ortaya koyan bir gelişme, dilin nötr, tarafsız olmadığını, değer yargıları içerdiğinin fark edilmesi olmuştur. Haberde gerek birincil gerekse ikincil tanımlayıcılar tarafından kullanılan adlandırmalar, o konuda kimin meşru sayılıp kimin dışlanacağını ortaya koymaktadır. Haberler genellikle ‘biz/onlar’ ayırımına dayalı olarak inşa edilmektedir. Sözelimi bir eyleme ‘terör eylemi’ ya da ‘suç’ yakıştırması yapılması olayı belirli bir bağlama yerleştirir ve ona değer yargıları yükler; ‘direniş’ ya da ‘özgürlük savaşı’ adlandırmaları ise bambaşka değer yargıları oluşturur. Hall, haber kaynaklarının ve muhabirlerin bir olayı tanımlarken onu bir bağlama yerleştirdiklerini ve o olay ne zaman anılsa okurda bu bağlamla birlikte kurulan anlamlar ve yan anlamların da harekete geçtiğini vurgular. Bu yan anlamlar sabit ve verili değildir; anlamlandırma üzerine girilen siyasal mücadelenin bir sonucudur.

Eleştirel kuramcılara göre, nesnel habercilik beklentisi, dilin belirleyiciliğini göz ardı etmektedir. İnsanın algısını ve değer yargılarını belirleyen dilin etkisi sınırlanamaz. İnsandan bağımsız, gerçek bir dünya var olsa bile, insanın onu algılaması ve aktarması dil içinde mümkündür ancak. Dil içinde kurulan dünya da ister istemez öznel olacaktır. Medyanın nesnel biçimde yansıttığını iddia ettiği ‘gerçeklik’, o toplumda o dönem başat olan gerçeklik kurgularının yeniden üretilmiş biçimi olabilir ancak.

Bu kavrayış, haberde ‘tarafçılık’ın tanımının, liberal düşünceden farklı yapılmasına yol açar. Liberal düşünceye göre muhabir haberi belirli bir siyasal görüşü öne çıkaracak biçimde yazarsa, ‘siyasal tarafgirlik’ söz konusudur. Profesyonel gazetecilik anlayışının mesleki etik ilkelerinde karşı çıkılan ‘tarafçılık’ın en çok kabul edilen tanımlarından biri budur. Ancak, kişi ne kadar çabalasa da,

sözcüklerin seçimi ve sıralanışının ‘gerçeği’ belirli bir biçimde kurduğunu kabul ettiğimizde, tarafsızlığın mümkün olmadığı da ortaya çıkmaktadır. Eleştirel yaklaşımlara göre burada önem taşıyan soru muhabirin haberi yazarken hangi ideolojiden kaynaklanan toplum tasarımının gerçeklik kurgusunu yeniden ürettiğidir.

Andrew Edgar da (1998: 141-152) yorumbilgisinden (hermeneutics) bakıldığında, ‘nesneye tekabül etme’ anlamındaki nesnelliğin habercilikte olası olmadığını söylemektedir. Edgar, gazetecilerin haberi yazmadan önce karşılaştıkları olayları önce kendilerinin okuduklarını belirtmektedir. Gazeteci haberi yazarken, olay üzerine yapılabilecek ve kabul edilebilecek olası yorumlardan bir seçme yapmak zorundadır. Paul Ricœur’e göre, “yorumlamada metnin parçaları arasında bir seçme ve düzene koyma vardır. Yorumlardan biri, diğer yorumlardan daha iyi olduğunu iddia edebilir; ama nihai olduğunu iddia edemez. Yorum zorunlu olarak eksiktir ve ortaya çıktığı ufku peşin hükümlerini taşır.” Edgar’a göre gazetecinin içinde bulunduğu yorumlama/seçme süreci, bu nedenle ‘şeyleri gerçekte olduğu gibi sunmak’ olarak tanımlanan nesnelliği olanaksız kılar: “Bir haberi gerçekleri çarpıttığı için eleştirmek tutarlı olmaz, çünkü en iyi yorum bile gerçekliği çarpıtmak zorundadır”. Ancak Edgar, bazı haberlerde “ahlaki açıdan kabul edilemeyecek bir yanlılığın olduğu”nu da vurgulamaktadır.

Edgar (1998: 148) şöyle demektedir:

“Özetle, nesnellik beklentisine karşılık diyebiliriz ki, bir haberin gerçeklikte yer alan bir gönderge barındırması gerekir, ama bu gönderge ancak metin içerisinde anlam kazanır. Olayın gazeteci için önemi, gazeteciliğin pragmatik gereklerine ve olayın içinde yer alabileceği yorumlama çerçeveleri biçiminde ortaya çıkan önyargılara bağlıdır.”

Eleştirel yaklaşımların ideolojiyi yeniden tanımlamaları sonucunda medyanın dolayımıyla aktardığı siyasal ve toplumsal dünyanın da önceden verili olmadığı fark edilmiştir. Siyasal ve toplumsal dünyayı kuran anlamlar, toplumsal süreçler içinde inşa edilir ve medya da bu inşa sürecinin aktif katılımcılarından biridir, bağımsız bir gözlemci değil (Hackett, 1998: 41).

Bu yaklaşıma göre haber ideolojik olarak işlev görmektedir. Hall (1994: 61-69), medya çalışmalarında yeni eleştirel paradigmanın ortaya çıkmasını ideolojinin yeniden keşfine bağlar. İdeolojinin yeniden tanımlanmasıyla, liberal çalışmaların toplumda bir oydaşım (consensus) olduğuna ilişkin önkabulleri sorgulanmaya başlanmıştır. Sınıflı bir toplumda oydaşımın nasıl var olabildiği ve bu oydaşımın aslında kimin çıkarlarına hizmet ettiği tartışmaya açılmıştır. Siyaset biliminde de güç/iktidar kavramı yeniden tanımlanmıştır. Liberal yaklaşımla yapılan araştırmalarda iktidar, karar verme süreçlerinde A'nın B üzerindeki gözlenebilir etkisi olarak tanımlanmaktadır. Eleştirel perspektif ise iktidarı "siyasal olarak tehditkar konuların politik alanın dışında tutulması becerisi, görece olarak güç sahibi olmayanların isteklerini ve kendi çıkarlarına ilişkin algılamalarını etkileme kapasitesi olarak tanımlamaya" başlamıştır (Hackett, 1998: 47-48). Medya da toplumsal gerçekliği tanımlayan, oydaşımı yeniden üreten ve isteklerle algılamaları etkilemekte iktidar sahiplerine hizmet eden bir araç olarak sorgulamaya açılmıştır. Medya, meşruiyetin tesisi ve hegemonyanın oluşmasında rol sahibi olarak yeniden konumlanmıştır. Liberal ideolojinin var olduğunu ve olması gerektiğini savunduğu 'toplumsal oydaşım', 'ortak irade' aslında toplumsal bir yapıdır ve hegemoniktir.

Hall'un dilin (dolayısıyla medyanın) gerçekliği kuran araçlar olduğunu vurgulaması, Bennett'te gerçekliğin kurulabileceği doğru bir biçimin asla bulunmadığı önermesiyle yankı bulur (Hackett, 1998: 44). Asıl soru, medyanın kurduğu gerçekliği hangi ideoloji çerçevesinde kurduğudur. Bennett'e göre iletişim konusundaki "çözömler, 'işaret' ve 'gerçeklik' arasındaki ilişkiyi incelemek yerine, işaretler arasındaki ilişkileri ve ideolojik ilişkilerin yapılanmış alanında anlamlandırmanın anlamlandırma üzerindeki etkilerini incelemeye yönelmelidir" (akt.: Hackett, 1998: 44-45).

Marksist gelenek içinde ideoloji farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Hackett (1998: 48-60) ideolojinin üç tanımından yola çıkarak medyanın bu üç tanım içinde nasıl konumlandığını ortaya koymuştur. İlk tanım ekonomik determinizme dayanırken, ikinci ve üçüncü tanım, ideolojiyi kapitalist üretim ilişkilerinin sürmesini sağlayan bir üstyapı unsuru olarak ele almaktadır. Aşağıda kullanılan başlıklar, Hackett'in kullandığı başlıklardır.

"Çerçeveleme olarak ideoloji"

Ekonomik altyapının (üretim biçimi ve ilişkilerinin) toplumsal ve kültürel üstyapıyı belirlediği düşüncesinde temellenen bu tanımda ideoloji, bir toplumsal sınıfın dünyayı algılama biçimi olarak betimlenir. Her toplumsal sınıfın kendi siyasal ve ekonomik çıkarlarından kaynaklanan düşünceler, değerler ve önermeler silsilesi vardır ve bunların bütünü o sınıfın ideolojisi olarak adlandırılır. Bu tanıma göre medya, bağımlı sınıfların gerçek çıkarlarının yerine egemen sınıfların çıkarlarını koymaya ve böylece 'yanlış bilinç' yaratmaya yardımcı olmaktadır.

Hackett bu tanımın, liberal düşüncenin geleneksel tarafsızlık yaklaşımına yakın olduğunu altını çiziyor. Geleneksel tarafsızlığın bir siyasal partiden yana haber yapılması olarak tanımlanmasına karşın, bu ideoloji tanımından yola çıkanlar, medyada sunulan dünya temsilinin egemen sınıfa hizmet ettiğini söyleyerek konuyu daha geniş biçimde ele almışlardır. Ancak, medyanın bazı olguları sunarken gizleyerek ya da vurgulayarak (başka bir deyişle çarpıtarak) tarafsız hareket ettiğini söylemesiyle, tarafsız bir aktarımın da olabileceği iddiasında bulunmakta ve bu noktada geleneksel tarafsızlık tarifine yaklaşmaktadır.

“Doğallaştırma olarak ideoloji”

Bennett’in de vurguladığı gibi çözümlenmesi gereken nokta medyanın gerçekliği hangi ideoloji çerçevesinde kurduğudur. Muhabir, haberini belirli bir bağlama, çerçeveye oturturken -çoğu zaman farkında olmadan- egemen ideolojinin (iktidar sahiplerinin ideolojilerinin) belirlediği çerçeveyi seçer. Çünkü bu çerçeve, muhabire, izleyicinin haberi anlamlandırabileceği bir çerçeve olarak görünür. Hall’a göre bu çerçeve, sınırlı bir ideolojik matriksin oluşturduğu “derin yapı”dır. Aldatmak ya da yönlendirmek amacını gütmese de, gazeteci, farkında olmadan bu matriksi harekete geçirir. Hackett (1998: 52) durumu şöyle açıklar:

“Belki de televizyon haberlerinin yansızlığını ve tarafsızlığını uzlaşım sal kurma biçimleri, altta yatan bu tür ideolojik önermeleri dikkatten uzak tutar. Böylece birbiri ile yarışan politikacılar arasında bir “denge” kurma ve “bir öykünün iki tarafına da” yer verme çabası, izleyicinin dikkatini, olayların neden belli temalar içinde ele alındığı, veya neden belli bir konunun “sorun” olarak tarif edildiği ve neden belli kişilere (genellikle bürokratik kuruluşların resmi görevlileri veya üst düzey politikacılar) söz

konusu sorunu tanımlama hakkı tanındığı gibi sorulardan uzaklaştırır. Bu nedenle, gazetecilerin yansız bir sunumun biçimlerine sadık kalmaları gerektiğini savunmak pek de işe yarar bir tartışma değildir, çünkü bu uzlaşımsal sunum biçimleri haberin ardında yatan ideolojik çerçeveyi gizlemekte oldukça etkilidirler.”

Eleştirel ekonomi politiğin ilk dönemlerinde kullanılan çerçeve olarak ideoloji, ‘yanlış bilinç’ üretimi kavramları Gramsci’nin ve Althusser’in çalışmalarıyla birlikte dönüşüme uğramıştır. ‘Hegemonya’, ‘rıza’ ve ‘öznenin kurulması’ kavramlarından hareket eden kültürel çalışmalar yaklaşımı eleştirel kurama, bir öncekini reddetmeyen, ama genişleten bir ideoloji tanımı getirmiş ve medyaya da farklı bir rol biçmiştir. Kültürel çalışmalara göre, ‘hegemonya’ içinde çarpışan farklı ideolojiler vardır. Bu ideolojiler yalnız ekonomik üretim biçimleri ve ilişkileriyle değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel pratikler ile de biçimlenirler. Egemen ideoloji, durmaksızın, alternatif ideolojilerle mücadele etmek ve kendini her gün yeniden inşa etmek, bağımlıların ‘rıza’sını her gün yeniden almak zorundadır. Kültürel çalışmalarda medyaya biçilen rol, bu mücadelenin yapıldığı alanlardan biri olmaktır. Bu ideoloji, var olan toplumsal ilişkileri doğallaştırarak ve öznelere bu ilişkilere uygun biçimde konumlandırarak işlemektedir.

Hall’a göre ideoloji kapitalist toplumsal ilişkileri doğallaştırır ve böylece sistemin karşıtlıklarına (sınıf egemenliğine ve sömürüye) dayanan temellerini gizler. Sözelimi ücretler emeğin ve malların mübadelesinin hakça karşılığı olarak algılanır; bu da kapitalist üretim ilişkilerinin pratik gerçekliğine tekabül ettiği için basitçe ‘yanlış bilinç’ olarak adlandırılmaz.

Mevcut iktidar sahiplerinin ideolojisi olan çoğulcu liberalizm, kendini bir ideoloji olarak değil, doğal toplumsal ortam olarak ortaya koyar. Bu nedenle çoğulcu liberal bakış açısına sahip biri taraf sayılmaz. Tarafılık, başka bir ideolojinin yanında yer almaktır.

İdeolojinin bu tanımına göre, medyada tarafsızlığı sağlamak amacıyla uyulması gerektiğine inanılan ilkeler, sadece haberlerdeki ideolojiyi gizlemeye yaramaz; aynı zamanda medyanın ideolojik işleyişinin önemli bir parçasıdır. İdeoloji toplumsal ilişkileri, sözcüleri parlamenter devlet aracılığıyla uygulanan siyasal iktidar ilişkilerini doğallaştırır (Hackett, 199: 52). Medya, siyasal sistem içindeki farklı aktörlerin tarafını tutsa bile, temelde var olan siyasal sistemi bir bütün olarak desteklemektedir. Parlamenter sistem tek meşru sistem olarak sunulur ve bunun sonucunda parlamenter hükümet de -yaptıkları eleştirilse bile- meşru sayılır.

Bunun yanı sıra, tarafsız ve dengeli haber sunma kaygısıyla medya, akredite kaynaklara başvurur. Önde gelen devlet adamları ve daha fazla oy aldığı için daha geniş tabana sahip olduğu düşünülen siyasal partilerin sözcüleri gibi akredite kaynaklar, böylece, medyada seslerini duyurma konusunda ayrıcalıklı bir konum elde ederler. Bu ayrıcalıklı konum onlara, siyasal sorunlara ilişkin kendi tanımlarını kamu(lar)a duyurma ve yayma olanağı tanır. Böylece belirli görüşler yerleşik ve meşru olarak tanımlanmış olur. Bunların dışında kalan görüşlerse irrasyonel ve gayri meşru olarak algılanmaya başlarlar. Bu durum, medyanın toplumda var olan iktidar ilişkilerini yeniden üretmesine yol açmaktadır. Medya dengeli habercilik ilkesi ile güç sahibi olanların sözlerini meşrulaştırır, diğerlerini sustururken; Bennett'e göre kamusal tartışma alanının bütünüyle açık ve özgür olduğuna ilişkin bir yanılsama da yaratmaktadır (akt.: Hackett, 1998: 53-54). Medya bütün bunları tarafsız, daha

doğrusu kamudan taraf, toplumsal sağduyudan ve oydaşımdan tarafmış gibi görünerek yapmaktadır. Bu tarafsızlık iddiası ise, medya içeriklerinin ideoloji dışı olarak kabul edilmesine neden olmakta ve sorgulanmasını engellemektedir. Medya egemen siyasal görüş açılarını kamusal ve ulusal çıkarların sesi olarak, ‘biz’ olarak kabul ettirirken; ideolojilerin dışında kalan bir ‘iyi’yi temsil ediyor gibi görünür. ‘Biz’ ve ‘onlar’ ayrımını yapar ve egemen güce karşı çıkanları “sorun yaratan, kendi kişisel çıkarlarını kamu yararının üstünde tutan ötekiler” olarak kurar. Gibson’a göre medyada görüşlerine yer verilen kişiler ikiye ayrılmıştır: kendi görüşlerini belirtme izni verilen “yetişkinler” ve slogancı “çocuklar” (akt.: Hackett, 1998: 54-55).

Medya benzer bir ayrımı daha yeniden üretir: haberde görüşleri alınan güç sahibi kişiler ile haberleri hazırlayan muhabirler etkin, izleyici ise edilgin olarak konumlandırılır. Böylece siyasette geniş bir ‘edilginler’ (tüketiciler, kamu, sessiz çoğunluk) topluluğu ile küçük bir ‘eyleyenler’ (siyasetçiler, medya mensupları, sendikalar, militanlar vb.) topluluğu olduğuna ilişkin bir resim çizer; edilginler içinde sayılanların susmalarını olağanlaştırır. Edilgin topluluk içinde konumlandırılan izleyicinin, kendisine söz hakkı verilmedikçe siyasete ilişkin konuşmaya katılmaması olağan karşılanır.

“Özneleri çağırın, konumlandırın ideoloji”

Althusser’in kavramsallaştırmasından kaynaklanan bu tanım, ideolojinin kapitalist üretim ilişkilerinin sürmesi için gerekli olan özneleri yarattığını ve konumlandığını belirtmektedir. Althusser, ideolojinin topluma meşruiyet sağladığını ve toplumun sürekliliğini güvence altına aldığını söyler; ideoloji bunu özneler kurarak yapar. Dünyaya ve bizim bu dünyayla ilişkimize dair temsiller kurar

ve bizi belirli bir toplumsal ilişkiler ağı içindeki belirli bir özne olarak çağırır. Kendimize özgü ve öznel saydığımız kimlikler, ideoloji aracılığıyla kurulur. Medya da sunduğu temsillerle bu kimliklerin kurulmasına katkıda bulunur⁹.

Medyanın tarafsız olduğu, nötr bir dille ‘gerçeği’ aktardığına ilişkin düşünce de aslında kimliklerin kurulmasına yardımcı olur. Haberde medya olabildiğince ‘gerçekçi’ bir söylem kurar¹⁰. ‘Gerçekçi’ söylem ise, dilin toplumsal gerçekliği inşa ettiğini gizler. Dil, gerçek dünyayı olduğu gibi yansıtan bir araç olarak görülür. Böylece Hartley’in belirttiği gibi işaretlerin sabit bir içsel anlamları olmadığı, kullanım sırasında gerçekleşen anlam-potansiyelleri olduğunu gizler (akt: Hackett, 1998: 56). Gerçekçi anlatı, anlatının bir yazar tarafından kurulduğunu örter. Gerçekçi anlatıya göre bir gerçek vardır, dil ise onu olduğu gibi yansıtır (yazarın kim olduğu fark etmez).

Woollacott’a göre bu anlatı, okuru da her şeyin açıkça kavranacağı bir yere konumlandırır; bu yer de egemen bakış açısıyla ilişkilidir. ‘Gerçekçi ve tarafsız biçimde aktarılan’ haberler, okuru, hakikati olduğu gibi yansıttığına inanılan kapalı bir metnin karşısında egemen söylemi olumlar konumda bırakırlar. “Muhabirin sesi hakikatin veya doğrunun sesidir”. Böylece haberler kapitalist toplumsal ilişkileri destekler ve egemen toplumsal ilişkileri doğallaştırırken, izleyiciyi de hakikati

⁹ Kişi, gerek medyada gerekse diğer temsil sunan anlatılarda, kendine dair birden fazla ve çelişkili temsillerle karşılaşabilir. Aynı zamanda bu temsilleri sadece kabullenerek değil, reddederek ya da müzakere ederek de okuyabilir. Bu çelişkiler ve farklı okuma biçimleri, hegemonyanın tam ve sürekli olarak kurulmasını engeller, yeni toplumsal ilişki biçimlerine kapı aralar.

¹⁰ TRT’de haber spikerlerinin reklam seslendirmelerinin yasaklanması, haberin gerçeği yansıttığına duyulan inanca ilişkin ilginç bir örnektir. Bu yasakla reklamların haberin gerçekliğinden yararlanması, reklamda söylenen sözlerin gerçek sayılması engellenmeye çalışılmıştır.

söyleyen muhabirin karşısında o hakikatin edilgin algılayıcısı olarak konumlandırır (Hackett, 1998: 57-58). Bu görüşe göre izleyici gerçeğin edilgin tüketicisidir; anlam düzeyinde gerçeğin üretilmesine katkıda bulunmaz. Nichols ve Koskinen, gerçek varoluş koşullarımıza ilişkin haberlerin gerçekçi anlatının kapanma etkisiyle noktalanmış, izleyicinin müdahale alanının dışında kalan bir yerde konumlandırıldığını belirtirler (akt.: Hackett, 1998: 59). Haberler her şeyi “olduğu gibi” ve izleyici tarafından değiştirilemez olarak sunar.

Skirrow ise haberleri tarafsız sunduğunu iddia eden medyanın izleyiciye “sunulan eylemlerin üstünde ve dışında olma ve olan bitenle tanrısal bir ilişki kurma” duygusu verdiğini söyler. Bu konum ise, kapitalizmin insanları kendini özerk, serbest, kendi kaderini belirleyebilme gücüne sahip eşit özneler olarak kurmasına yardımcı olur; böylece izleyicinin kapitalizmi sömürü ilişkileri olarak değil, eşit ve özgür bireyler arasındaki mübadele ilişkileri olarak algılamasına neden olur. Bu da izleyicinin kapitalizmin sömürü ilişkilerine, farkında olmadan, teslim olmasına yardımcı olur (akt.: Hackett, 1998:59-60).

C. TARAFSIZLIK VE NESNELLİK PARADİGMASININ YERİNE

Erol Mutlu (2005: 226-227), “içinde yaşadığımız pratik dünya ahvali ile mevcut zihinsel şemalarımız arasında bir kopukluk” olduğunu, eskimiş mevcut paradigmalarımızı bırakmadığımız için yeni durumları tarif etmekte zorlandığımızı söylüyor ve bu durumu medya etiği bakımından değerlendiriyor:

Bu kurguya göre, bence basının bugün hâlâ kabul gören hal ve gidiş kodlarının dayanağı olan ve kökleri 1800 sonlarına

dayanan nesnellik, tarafsızlık gibi ideolojik kavramların geçerliliğini tartışmak gerekiyor. Zira yine bence, günümüzde medyanın etik sorunlarına dair soruların bir türlü cevaplandırılmaması, bu konudaki tartışmaların çoğunlukla rahatsızlıkların dile getirilmesiyle, yani sorunların tespitiyle sınırlı kalması ve çözümleyici bir alana taşınmaması, medyanın etik ihlallerinin esasen bu kavramlarla değerlendirilmeye çalışılmasından kaynaklanıyor.

Hackett (1998: 62) da, habere ilişkin çalışmalarda geleneksel tarafsızlık ve nesnellik paradigmasının bundan böyle geçerli olmadığını, haberden tarafsız ve nesnel olmasının beklenemeyeceğini belirtiyor. ‘Tarafsızlık’ kavramı yerine ise ‘yapısal eğilim’ kavramının kullanılmasını öneriyor.

Böylece yansız bir iletişim olabileceği anlayışını terk ederek, çarpıtmayı dengeleyecek ölçütler arama saplantısından da kurtuluruz. Bunun yerine, yapısal eğilimlerin çeşitli ortaya çıkış biçimleri ve haberi yapılandıran ilişkiler üzerine odaklanırsınız.

Hackett (1998: 62-63), haberdeki yapısal eğilimi oluşturan etkenleri şöyle sıralar: muhabirin siyasal seçimi (partizan sempatiler veya siyasal önyargılar), habercilik mesleğine ilişkin kabuller (haber değerini oluşturan ölçütler, haber üretiminin mekana ilişkin yapılanması, bütçe sınırlılıkları, yasal sınırlandırmalar, kaynaklardan gelecek enformasyona ulaşma şansı, seslenen izleyiciye ussal ve eğlendirici bir hikaye anlatma gereksinimi, izleyiciyi reklamcılara satmaya yönelik ticari yaklaşım doğrultusunda haberi paketleme), medyanın teknolojik özellikleri, toplumsal ve siyasal olayların görünüm biçimleri. Bütün bu süreç ve pratikler medyanın bir ideolojik kurum olarak nasıl işlev göreceğini biçimlendirir.

Hackett (1998: 61-66) tarafsızlık ve nesnellik kavramlarının ise iletişim araştırmalarında iki konuda verimli kullanılabileceğini vurgular:

1) Bruck'un öne sürdüğü gibi, tarafsızlık retoriğinin politikasını ortaya koymak için bu iki kavrama gereksinim vardır. Böylece tarafsızlık sorununu kimlerin, ne zaman ve neden ortaya attığı araştırılmalı, bu kavramı ortaya atanların söylemleri ile bu söylemlerin ardında yatan çıkarlar ortaya çıkarılmalıdır.

2) Nesnellik kavramına ilişkin liberal yaklaşımın yanılığlarını açığa çıkarmak için gazetecilikte nesnellik tarihsel, felsefi, politik ve ekonomik kökenlerini araştırmak. Shudson'un bu konuda 1978'de yaptığı çalışmanın izinden yürümeyi önerir Hackett. Nesnellik toplumsal ve pratikteki sonuçlarının incelenmesini, gazetecilerin nesnellikten ne anladıklarını ve bunu nasıl uyguladıklarını araştırmak gerektiğini söyler.

Hackett'a göre, gazeteciliğin siyasal yaşamdaki rolünün ortaya konulabilmesi için, bundan böyle medya çalışmalarında tarafsızlık ve nesnellik paradigmaları bir kenara bırakılmalı, onların yerine eleştirel yaklaşımların belirlediği biçimde ideoloji kavramından yola çıkılmalıdır.

Connell ise, tarafsızlık ve nesnellik yerine yepyeni bir editoryal ölçüt bulunması gerektiğini söylemiştir. Ancak böyle bir ölçütün (propaganda olarak algılanmadan) nasıl geliştirilebileceği sorusunun yanıtı ancak uygulamalarla ortaya çıkabilecektir. Alternatif medya böyle bir ölçüt geliştirmeye çalışsa da izleyicilerin nesnellik beklentileri bunun önünde engel oluşturabilmektedir. Connell'a göre, liberal yaklaşımdan beslenen profesyonel gazetecilik ideolojisine uygun çalışan gazetecilerin, bu ideolojiyi sorgulayarak nesnellik ideolojik bir kavram olarak

algılamaları, bu konuda yeni bir kapı açabilir. Bir başka olasılık da, yine liberal retoriğe ait olan kavramlar olan ‘insan hakları’ ve ‘eşit fırsatlar’ın radikal düşünce tarafından yeniden kavramsallaştırılıp kullanılması gibi, ‘tarafsızlık’ ve ‘nesnelliğin’ de yeniden tanımlanması ile yeni bir ölçüt ortaya çıkarılmasıdır.

Eleştirel yaklaşıma göre haber bir söylemdir, ama bu söylemin anlaşılabilmesi için haber metninin çözümlenmesi yeterli olmamaktadır. Haberin söylemi, içinde olduğu bağlamla ilişkilendirildiğinde anlaşılabilir. Bu bağlamı oluşturabilmek için, haber üretim sürecinin de araştırılması gerekmektedir (İnal, 1996: 22). Medyanın siyasal parti ve hükümet haberlerine düzenli biçimde yer vermesi, yukarıda da belirttiğimiz gibi, çoğulcu bir demokrasi içinde yaşadığımız izlenimini uyandırmaktadır. Profesyonel gazetecilik ilkeleri içinde yer alan tarafsızlık ve nesnellik ilkeleri de siyasal yaşamda medyanın gücünü meşrulaştırmakta, medyanın iktidar sahiplerinin yanında yer aldığını ise gizlemektedir. Bu nedenle çalışmanın ikinci bölümünde, siyasal parti haberleri üretim sürecinde yer alan iki aktörün bu kavramları nasıl tanımladıkları ve haberlerin içinde olduğu sürecin unsurları ele alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM:

SİYASAL PARTİ HABERİNİ OLUŞTURAN AKTÖRLERİN

TARAFSIZLIK KAVRAMSALLAŞTIRMALARI

Haberin gazeteye basılıncaya kadarki üretiminde yer alan aktörler; haber kaynağı, haberi kaynağından alıp yazan muhabir, muhabirin haberini gözden geçirip gerekirse değiştiren editörlerdir. Medya kuruluşunun yayın politikasını oluşturarak haberin yazılmasına dolaylı da olsa etkide bulunanlar ise yayın kurulu ile medya patronudur. Bu bölümde öncelikle, siyasal parti haberlerinin üretim sürecinde yer alan aktörlerden ikisi olan haber kaynağı ile muhabirin tarafsızlığı ve nesnelliği nasıl tanımladıkları araştırılmıştır. Ardından haber üretim süreci ve bu süreçteki ilişkilerin haberdeki yapısal eğilime etkileri incelenmiştir.

I. HABER KAYNAĞI İLE MUHABİRLERİN ‘TARAFSIZLIK VE

NESNELLİK’ KAVRAYIŞLARI

Çalışmanın zaman ve mekan sınırlılığı nedeniyle yukarıda sayılan aktörlerden yalnızca haber kaynakları ve muhabirler ile görüşülebilmektedir. Ulusal ölçekte yayınlanan gazetelerin siyasal parti ve parlamento muhabirleri ile TBMM’nde grubu bulunan siyasal partilerden dördünün yetkilileriyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Medya olarak yalnız gazetelerin seçilme nedeni, en eski kitle iletişim aracı olması nedeniyle haber almada en kurumsallaşmış yapının gazetelerde bulunmasıdır.

Araştırma kapsamında ele alınan gazeteler, sahiplik yapısı ve seslendikleri kamular gözetilerek seçilmiştir.

Çalışma kapsamında Hürriyet, Milliyet, Radikal, Cumhuriyet, Türkiye, Zaman ve Yeni Şafak gazetelerinde görev yapan 12 muhabirle görüşülmüştür. Görüşülenler arasında CHP'nin çıkardığı Halk gazetesinde çalışan, iki gazeteci daha bulunmaktadır.

Siyasal partilerde ise medyayla ilişkileri düzenleyen birimin sorumluları ile görüşülmeye çalışılmıştır. Siyasal partilerin basın bürolarının başında partinin basın sözcülüğünü yapan bir genel başkan yardımcısı ya da yönetim kurulu üyesi bulunmaktadır. Çalışmada ele alınan partilerin basın bürolarında parti üyesi olmayan bir gazeteci de basın danışmanı konumunda çalışmaktadır.

Basın temsilcileriyle görüşülmesi amaçlanan siyasal partiler, çalışmanın yapıldığı dönemde TBMM'nde grubu bulunan beş partidir: Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi. Ne var ki, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin yetkililerinden randevu almak mümkün olmamıştır. CHP'den eski gazeteci olan Ankara milletvekili Yılmaz Ateş ve Genel Başkanlık İletişim Koordinatörlüğü ile Halk gazetesinde çalışan Turan Özkan; ANAP'tan parti üyesi olan İletişim, Tanıtım ve Medya ile İlişkiler Başkan Yardımcısı Fetullah Gündüz; DYP'den Basın ve Propaganda Başkanlığını yürüten Genel Başkan Yardımcısı Saffet Arıkan Bedük ve onun Basın Danışmanı Necmi Hatipoğlu; MHP'den ise Basın ve Propaganda İşleri Sorumlusu Genel Başkan Yardımcısının Basın Danışmanı Serkan Güler ile görüşülebilmıştır.

Çalışma kapsamında görüşülen siyasetçilerin ve gazetecilerin kısa özgeçmişleri EK-1’de yer almaktadır.

A. TARAFSIZLIK TANIMLARI

Görüşülen gazeteciler ve siyasetçilerin tümü tarafsızlığı çoğulcu liberal yaklaşımın içinden tanımlamıştır.

Ne var ki tarafsızlık sözcüğünü farklı muhabirler birbirinden farklı kavramları karşılamak için kullanmaktadırlar. Aynı kişinin ‘tarafsızlık’ı birbirinden farklı kavramları ifade etmek için kullandığına; bu nedenle görüşmenin bir yerinde “gazeteci taraflı olmalıdır” derken, başka bir yerinde “medyadaki en büyük sorun gazetecilerin tarafsız davranmamalarıdır” diyebildiğine de rastlanmıştır. Görüşülen kişilerden bazılarının ise nesnellik (objektiflik) ile tarafsızlığı birbirlerinin yerine kullandıkları görülmektedir.

Görüşülen kişiler ‘tarafsızlık’ sözcüğü ile iki farklı kavramı karşılamaktadırlar. Birincisi bir siyasal partiye ya da siyasetçiye ayrıcalık tanımamak, ikincisi kamu yararını gözetmektir. Kavramlardaki bu farklılık, tarafların kimler olduğu ile ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır.

1. Bir Siyasal Partiye Ayrıcalık Tanımamak

Tarafların siyasal partiler, siyasal görüşler ya da siyasetçiler olduğu düşünüldüğünde ‘tarafsızlık’tan kastedilen, bu taraflardan birinin yanında ya da karşısında yer almamak, onu diğerlerinden ayrıcalıklı saymamak, onunla ilgili sadece

olumlu haberleri yazıp olumsuz haberleri görmezden gelmemek, tarafgir davranmamak olarak tanımlanmıştır.

Görüşülen kişiler, “muhabirin hangi tavrının tarafsızlık sayılacağı” sorusu üzerine tarafsızlığı bu şekilde tanımlamışlardır. Ayrıca tümü de bu anlamda tarafsız olmanın, gazetecilik ilkeleriyle bağdaşmadığını söylemiş, bunu bir sorun olarak nitelendirmişlerdir.

Muhabirin bir siyasal partiye ayrıcalık tanımamasının nedenleri ise üç değişik biçimde açıklanmıştır. Bu açıklamalara göre, ayrıcalık tanımamak anlamındaki ‘tarafsızlık’ üç farklı kavramla karşılanabilmektedir: Partizanca davranmamak, özdeşleşmemek ve çıkar ilişkisi kurmamak.

a. Partizanca Davranmamak

Partizanca davranan kişi/kurum, kendi siyasal görüşüne yakın partiye kasıtlı olarak ayrıcalık tanımaktadır. Görüşülen kişiler ‘tarafsızlık’ı partizanlık anlamında hem muhabirler hem de gazetelerin yayın politikaları için kullanmışlardır. Ancak daha çok, gazeteler partizanca davranmakla eleştirilmiştir. Görüşülen kişilerden sadece biri ‘partizanlık’ sözcüğünü kullanmıştır. İki kişi ‘angaje olmak’ biçiminde ifade etmişlerdir.

Görüşülen kişiler, yaygın ulusal medyada, muhabirin ya da gazetenin, yandaşı olduğu siyasal partiyi açıkça överek tarafsızlık göstermelerinin akıllıca olmadığını; ancak deneyimsiz gazetecilerin bu şekilde haber yazdıklarını belirtmişlerdir. Asıl ‘tarafsızlık’, partizanca tutum; yandaşı olduğu partiyle ilgili olumsuz haberleri gizlemek ya da karşıtı olduğu partinin olumlu bir etkinliğini görmezden gelmek biçiminde ortaya konmaktadır.

Serhat Hürkan (Halk Gazetesi) – Gazeteci iki türlü siyasal taraf tutar. Akıllı ve “kurt” adam, yazmayarak yapar bunu, tuttuğu tarafın kusurlarını veyahut da olumsuz taraflarını görmeyerek yapar. “Sen bizdensin” havasına girer. Biraz daha ham olanı da yazarak yapabilir; Mesela “Devlet Bahçeli aslandır; Tayyip Erdoğan kaplandır” diye yazabilir.

Yusuf Sahici (Yeni Şafak) – Taraflı haber gazetesinin o haberi görüş açısıyla alakalı. Çok önemli bir haberi bir gazete kuşa çevirebilir ya da hiç vermeyebilir. İşte o bakış açısı onun taraflılığını gösterir.

Nuray Babacan (Hürriyet) – Ne zaman ki izlediğiniz siyasi partinin, liderin sadece olumlu yönlerini yansıtmaya çalışırsınız ve yaptığı hataları görmezlikten gelirsiniz, o zaman taraflı bir gazeteci olmuştunuz demektir.

Görüşülenler içinde bir muhabir ‘partizanca davranmama’yı, nesnellik (objektiflik) kavramını karşılamak için kullanmıştır:

Behçet Güngör (Yeni Şafak) – Benim gazetem objektif olmaya çalışıyor. Angaje olmuş değil, partizan değil, ideolojik değil; genel anlamda objektif davrandığını düşünüyorum. Ama bazı gazetelerde bir partinin yanlısı, Genelkurmay yanlısı bazı muhabirler vardır; haberlerinden anlaşılır zaten bu.

b. Özdeşleşmemek

Özdeşleşme, sadece muhabir için kullanılan bir kavramdır. Siyasal parti muhabirleri, işleri gereği, haber kaynakları ile çok sık biradadırlar. Bu sırada aralarında dostluklar oluşabilir. Siyasetçiler, hemen her konuşmalarında kendi bakış açılarını anlatmak, propagandalarını yapmak isterler; bu propagandaya uzun süre maruz kalan muhabir, bir süre sonra o partinin bakış açısını benimseyebilir. Ya da muhabir bir haber kaynağını çok iyi tanıyor ve onun kasten olumsuz bir davranışta bulunmayacağına, bir hata yaptığına da inanıyor olabilir. Her üç durumda da muhabirin, kendini siyasetçiye yakın hissetmesi ve eleştirel bakışı yitirmesi,

‘özdeşleşme’ olarak adlandırılmaktadır. Görüşülen kişiler, bu yakınlaşmayı şu kavramlarla ifade etmişlerdir: tarafsızlık, objektifliğini yitirme, özdeşleşme, mesafeyi yitirme.

Şükrü Küçükşahin (Hürriyet) - Siyasal partilere bakan muhabirlerde, en çok yaşadığımız ve en çok eleştirilen, partinin uzantıları gibi davranılması. Ciddi bir şekilde o partiyle içiçe geçen, gruplaşan, partinin başkanına ya da önemli bir yöneticisine bağlı olan gazeteciler de oluyor. Bu gazetecilerin bir kısmı, siyasetçilerin doğru tavır sergilediğine inandıkları için böyle davranabiliyor.

Necmi Hatipoğlu (DYP Basın ve Propaganda Başkanlığı Basın Danışmanı) – Buraya gelen siyasal parti muhabirlerinin çoğu, gide gele, burada sohbet ede ede, olaylara buradaki insanlar gibi bakmaya başlıyorlar. Etkilenme ister istemez oluyor. Bu bence yanlış değil; ama dengeyi oluşturacak olan siyasal parti muhabiridir.

Türey Köse (Cumhuriyet) – Okuru da, kendimizi de politikacılarla çok içli-dışlılıktan esirgememiz gerektiğini düşünüyorum. Tarafsızlığımızı engeller, demek istemiyorum, dediğim gibi o sözü çok kullanmıyorum, ama mesleki olarak eleştirel, kuşkucu refleksleriniz zedelenir. Şuraya ilk baktığımızda görmeniz gereken bir şey vardır, o insanla bir insani ilişkiniz, yakın ilişkiniz varsa onu görmeyebilirsiniz. Özellikle kötü niyetli olmanız gerekmez, ama “... ağabey iyidir” dersiniz, kıyamazsınız ona ya da o size daha başka haberler vaat ediyordur, sizin için iyi bir kaynaktır, onunla ilgili olumsuz bir haberi görmezden gelirsiniz. Bu maalesef çok yaygın bir zaaf.

Bazı muhabirler, gazete yönetimlerinin, özdeşleşme tehlikesini azaltmak için, çoğu zaman bir siyasal partiye, karşıt görüşte olan bir muhabiri görevlendirdiğini düşünmektedirler. Özdeşleşmemek aynı zamanda, muhabirin haber atlamasını da engelleyecektir.

Bülent Sarioğlu (Milliyet) – Özdeşleşme basın meslek ilkelerinde olmaması gerektiği önerilen bir durum. Ben özdeşleşmenin en az siyasi parti muhabirliğinde olduğunu düşünüyorum. Zaten gazete yönetimleri, benim gördüğüm kadarıyla genelde karşıt fikirliyi görevlendirmeyi tercih ediyor. Yani sağ bir partiye daha sol

görüŖlü, sol bakıŖı ağırlıklı olan muhabiri veriyor; sol bir partiye daha merkezde veya sağ bakıŖı olan muhabiri veriyor. Çünkü bizim durumumuz zaten sürekli eleŖtirel bakmayı, karŖıt bakmayı gerektiriyor. KarŖıtlıklardan haber yazıyoruz.

GörüŖülen kiŖiler, muhabirin iŖine bağlılığının, özdeŖleşmeyi engelleyeceğini düşünmektedirler. Öte yandan muhabirin (gazetenin yayın politikasına aykırı biçimde) bir siyasetçiye ya da siyasal partiye ayrıcalık tanınmasını profesyonel gazetecilik pratiklerinin de engellediğini söylemektedirler: Muhabirin haberi yazı iŖlerinde haber Ŗefleri, müdürler ve editörlerin denetiminden geçtikten sonra gazeteye girmektedir; ‘tarafli’ haber bu denetim basamaklarının birinde fark edilecek ve düzeltilecektir. Yazı iŖleri muhabirin bir siyasal partinin ya da siyasetçinin olumsuz ya da olumlu bir eylemini görmezden gelip habere konu etmediğini o gün fark etmese bile, haber ertesi gün baŖka gazetelerde yer alacağı için muhabirin gizleme niyeti ortaya çıkacaktır.

Bülent Sarioğlu (Milliyet) – Bir muhabir bir siyasi partiyi sevmeyebilir. Ama onun basın toplantısına gittiğinde, gerekli haber ölçütü içerisinde, onun mesajını en doğru yansıtacak Ŗekilde, çarpıtmadan vermesi gerekiyor. Zaten bu ölçütü değerlendirme kademeleri var. Yazı iŖleri bu haberi ajanstan görüyor. Önce bu haber müdürüne gidiyor, o karŖılaŖtırıyor. Yazı iŖlerine gidiyor, o bakıyor. Buna rağmen bir Ŗey olursa, ertesi gün gazeteleri açılırsunuz, sizin önemsemediğin veya kötü niyetle, bilerek görmezden geldiğin noktayı diğer gazeteler iŖlemişse zaten onun hesabı soruluyor, biz bunu niye görmedik diye.

ÖzdeŖleşme, çoğulcu liberalizmin medyaya yüklediği denetleme görevini engellediği için yanlış bir tutum olarak nitelendirilmektedir.

Ŗükrü KüçükŖahin (Hürriyet) – Siyasal parti muhabirleri bir tek siyasal partiyle özdeŖleşebiliyor. O zaman da o partinin yanlışlarının, kamuoyu tarafından bilinmesi engelleniyor. O parti için de zararlı bir durumdur bu. Çünkü kendileri de bazı gerçekleri göremiyorlar. EleŖtirilere, sadece bunlar zaten bizim

düşmanlarımızın eleştirileri diye bakıyorlar. Oysa objektif gazetecilik yapılırsa, bunu herkes görebilecek.

c. Çıkar İlişkisi Kurmamak

Siyasal görüşüne yakın olduğu için bir siyasal partiyi kasıtlı biçimde kayırmanın (partizanlık) ve haber kaynaklarına duyduğu yakınlıktan ötürü eleştirel bakışı kaybetmenin (özdeşleşme) yanı sıra muhabirin ve/veya gazetenin kendi çıkarları doğrultusunda bir siyasal partiye (çoğunlukla iktidardaki partiye) ayrıcalık tanınması da söz konusu olabilmektedir. Bu durumda muhabir ve gazete profesyonellikten uzaklaştığı, siyasal iktidarı denetleyici görevini yerine getirmediği için eleştirilmektedir.

Bülent Sarioğlu (Milliyet) – Basın meslek ilkeleri, etik ilkeler çok geniş düzenlenmiş. Çoğuna tabii ki uymaya çalışıyoruz, uyuyoruz; zaten onlara uymadığın zaman gazeteci olmuyorsun, başka bir şey oluyorsun, gazeteciliği çıkarı için kullanan biri oluyorsun.

Serhat Hürkan (Halk Gazetesi) – Kendi kafasıyla davranan, yazan ve haber odaklarıyla mesafesini iyi ayarlayan; yani haber odaklarından haber dışında hiçbir şey istemeyen; para, mevki, güç, torpil istemeyen kişiye bağımsız, tarafsız siyasi muhabir denebilir. Muhabirin bağımsız olması yetmez. Muhabir bir kurumun parçasıdır. Eğer muhabirin bir üstü, istihbarat şefi, haber müdürü, Ankara temsilcisi, gazetenin yazı işleri sorumlusu, genel yayın yönetmeni, patronu bağımsız değilse bile muhabir bağımsız olabilir. Ama en ağır bedeli ödeyebilir; işten atılabilir, istifa edebilir.

Yılmaz Ateş (Eski gazeteci, CHP milletvekili, TBMM Başkanvekili) – Benim gazetecilik yaptığım yıllarda yazılı olan da, olmayan da basın ahlak kuralları çok daha geçerliydi. Gazeteci-siyasetçi, gazeteci-bakan, başbakan ilişkileri normal seyirinin dışına çıktığı zaman mutlaka bir karşılıklı taviz verme, karşılıklı menfaatleşmeyi beraberinde getirir. Bu karşılıklı menfaatler, siyasetin de medyanın

da doğasına aykırıdır. Bu ilişki nedeniyledir ki Türkiye'nin iki yakası bir araya gelmez.

'Özdeşleşme' sadece muhabirin tarafsızlığı çiğnemesi olarak görülürken, 'partizanlık' ve 'çıkar ilişkisi' kavramları hem muhabirin hem de gazetelerin taraflı davranması için kullanılmaktadır. Son iki kavramda muhabirden çok, gazetelerin bir partiyi kayırdığı düşünülmektedir. Görüşülen kişilere göre gazeteler bu tutumu, yayın politikası gereği göstermektedir. Siyasetçiler bütün medyanın şu anda taraflı davrandığını söylemişlerdir. Her muhabir ise kendi çalıştığı gazete dışındakileri taraflı davranmakla suçlamıştır. Muhabirleriyle görüşülen gazeteleri (Cumhuriyet gazetesi ve Halk gazetesi dışında¹¹), sermaye yapısı bakımından kabaca ikiye ayırmak mümkündür: Büyük sermaye gruplarının içinde yer alan tecimsel yaygın ulusal gazeteler ve belirli bir siyasal görüşün taraftarı olan zenginlerce desteklenen gazeteler. Sermaye gruplarının gazetelerinde çalışanlar, kendi gazetelerini tarafsız, diğerlerini siyasal açıdan taraflı saymaktadırlar. Belirli bir siyasal görüşün yandaşlarınca desteklenen gazetelerde çalışanlar ise sermaye gruplarının gazetelerini, bağlı buldukları holdingin ekonomik çıkarlarını korumak adına, çoğunlukla iktidar partisinden yana hareket etmekle suçlamış; kendi gazetesinin sadece gazetecilik yapmak için bir sermaye grubundan bağımsız ve tarafsız biçimde yayınlandığını söylemişler; kendilerini merkezde saymışlardır. Profesyonellik gereği tarafsız davranması beklenen muhabirin ise, yine profesyonellik gereği, yayın politikasına uyarak taraf tutması beklenebilmektedir.

¹¹ Bir partinin yayın organı olduğu için Halk gazetesinin taraflılığı araştırmacı tarafından tartışmaya açılmamıştır. Cumhuriyet gazetesi ise hem kendi muhabiri hem de diğer muhabirlerce, bir siyasal partiden değil, ama bir siyasal görüşten (Atatürkçülük) yana olarak nitelendirilmiştir.

Saliha Çolak (Milliyet) – Tarafılık, bilerek, kasıtlı olarak bazı şeyleri görmezden gelmektir; o da istenir muhabirden, kendisi yapmaz. Hükümeti rahatsız edecek şeyler çok çıkmasın istenebilir. Ya da hükümete vuran bir gazeteyle tam tersi yapılır. Budur tarafılık. Bunu muhabir etkileyemez, bu gazetenin yayın politikasıyla ilgili. Muhabir ne isteniyorsa onu yapar; bundan rahatsız olabilir, ama yapar.

Habib Güler (Zaman) – Siyasi partiler kendi ideolojilerine ters gibi görünen gazetelere daha soğuk yaklaşabiliyorlar. Aynı şekilde gazeteler de kendi ideolojilerine ters siyasi partilere cephe alabiliyorlar. Öyle bir sorun var, ama kendi açımdan söylemem gerekirse, ben öyle bir sorun yaşamıyorum. Bizim gazetenin hiç öyle bir sorunu yok, çünkü bütün partilere eşit yaklaşıyor, bunu zaten haberleriyle de ortaya koyuyor. Çok ideolojik bazı siyasetçiler, sadece gazetenin isminden dolayı mesafeli yaklaşabiliyorlar, ama bu çok sınırlı.

Yaygın ulusal medya içinde olmayan ve bir siyasal partiden yana olduğunu açıkça belli eden gazeteler ise marjinal ve ideolojik olarak nitelenmiştir; onlar parti tarafından çıkarılmasa da ‘partinin gazetesi’dirler.

Habib Güler (Zaman) – Her gazete tarafsızım der, ama bunu izleyip görmek lazım. Taraf olduğunu söyleyen gazeteler ise zaten ciddi gazete değildir. Bugün bizim basında taraflı olduğunu açıkça söyleyen gazetelere baktığımızda daha çok böyle kıyıda kenarda kalan, marjinal kalan, pek gazetecilik yapmayı siyasi parti bülteni niteliğinde çıkan gazeteler var. Onlar biraz kategori dışı. Okur da zaten onu pek gazete diye okumuyor; ‘bizim partide ne olmuş ne bitmiş’ diye okuyor.

Şükrü Küçükşahin (Hürriyet) – İdeolojik amaçla çıkan gazetelerde zaten tavır ister istemez farklı oluyor, o ayrı bir şey. Taraf oldukları için zaten, o medyada farklı bir ses de göremiyorsunuz.

Farklı siyasal görüşlerden geniş bir okur kitlesine seslenmek isteyen ve merkezde olduklarını iddia eden gazeteler kendilerini ideolojisiz, hatta ideoloji dışı saymaktadırlar. Bu durum, eleştirel perspektifin tanımladığı biçimiyle, egemen ideolojinin kendini ‘doğal’ olarak sunmasıyla örtüşmektedir. Haberini egemen ideolojinin tanımladığı gerçeklik kurgusuna uygun biçimde inşa eden muhabir,

kendini tarafsız saymaktadır. Başka biçimde söylendiğinde muhabir, tarafsızlık adına, haberini iktidar sahiplerinin egemen ideolojisinin tanımladığı gerçeklik kurgusuna uygun biçimde inşa etmekte, böylece mevcut iktidar sahiplerinin konumunu, farkında olmadan, pekiştirmektedir.

Muhabirler merkezde olarak 'biz' diye nitelenen 'kamu'dan yana gazetecilik yaptıklarına inanmaktadırlar. Bu durum, yaygın medyanın çoğulcu liberal anlayıştan beslenen bir ideolojinin taraftarı olduğunu ve iktidarı kuran 'biz' söylemini yaratan aktörlerden biri olduğunu gizlemektedir. 'Biz'in dışında kalan ve merkezin dışında bir siyasal görüşün yanında tavır aldığını açıkça belli eden gazeteler ise, 'biz'in içindeki muhabirlerce mesleğin dışında kalmış sayılmakta, meşruiyete sahip görülmemektedir.

2. Kamu Yararını Gözetmek

Taraf olarak siyasal iktidar ile halk alındığında muhabirin halkın yanında yer alması gerektiği konusunda, görüşülen herkes uzlaşmıştır. 'Dördüncü güç' olarak medyanın görevi zaten bu şekilde tanımlanmıştır.

Yusuf Sahici (Yeni Şafak) – Tarafsız medya olmaz. Medyanın taraflı olması gerekiyor. Ama vatandaştan yana mı, güçten, iktidardan yana mı olduğunun adını koyması gerekiyor.

Bülent Sarioğlu (Milliyet) – Haberi seçerken bile tarafız. Bunu seçerken, kamu yararını, kamu vicdanını gözeterek, güncellik, gerçeklik, toplumsal beklentiyi gözeterek seçersek objektifliğe yaklaşabiliriz.

Şükrü Küçükşahin (Hürriyet) – Pulitzer'in felsefesinde de vardır, gazeteci taraftır belli konularda. Gazeteci yolsuzluklar, savaş, halk konusunda taraftır. O nedenle bir yolsuzluk varsa, gazetecilerin burada, o parti içinde o yolsuzluğa karşı

çıkanlarla birlikte olmasında bence bir sakınca yok; çünkü halkın çıkarı bunu gerektiriyor.

Ne var ki, 'kamu yararı' üzerinde mutlak olarak uzlaşılabilir bir kavram değildir, çünkü toplumda tek bir kamu yoktur. 'Kamu' (*public*) terimi, belirli bir sorun hakkında düşünce ve kanı sahibi olan kişilerden oluşan bir grubu ya da grupları ifade eder. Münci Kapani (2002: 146-147), sosyolojik anlamda 'kamu' teriminin, 'grup' karşılığında kullanıldığını söylemektedir. Toplumunu ilgilendiren farklı konulara ilişkin farklı görüşlere sahip gruplar vardır ve bunların herbiri ayrı bir kamu olarak adlandırılabilir. Ne var ki, tek bir kamu olduğu ve onun yararına olacak haberleri medya mensuplarının saptayabileceği düşüncesini medya daha çok, kendi çıkarlarını korumak amacıyla kullanmaktadır. Bu, medyanın, çoğulcu liberalizmin verdiği bir güç odağı olma (dördüncü güç) konumunu, meşruiyetini korumasını sağlamaktadır. Medya, kamu yararı kavramını kullanarak, iktidardan yana tavır takındığını gizlemekte, ideolojilerin dışında işlediği yanılığını uyandırmaktadır.

Serhat Hürkan (Halk Gazetesi) - Türk basınının pozisyonu yönetici sınıfın içerisinde bir odak olmasıdır. Bu resmen söylenmez, çünkü sizi yönetici sınıf almıyor, vatandaş alıyor. 'Biz iktidar mücadelesinde Ahmet veya Mehmet adına çıkıyoruz' dersiniz veya 'patronumuz adına ekonomik mücadele yapıyoruz' dersiniz tirajınız burnunun üzerine gider. O yüzden bütün hepsi 'halk gazetesiyiz, halkın çıkarlarını kolluyoruz' der. 'Kim halk?' dediğiniz zaman bu çok amorf bir kavramdır. Halk bizim patron demektir aslında. Mesela Gözcü gazetesi 'halk cumhurbaşkanını millet seçsin' diyor. Kime sordun? Hiç. Yazı işlerinde oturur yazarsın. Veyahut 'İtir'a sordum, Serhat'a sordum, onu yirmiyle çarptım, AKP çıktı' diyebilir. Özeti bu.

Görüşülen kişiler kamudan yana olmanın, toplumu oluşturan temel değerlerden yana olmakla eşdeğer olduğunu düşünmektedirler. Buradaki 'temel değerler' ifadesi

toplumu birarada tutan, üzerinde oydaşım sağlanmış ve herkes tarafından açıkça bilinebilen merkezi bir değer sistemi olduğu izlenimini yeniden kurmaktadır.

Aydın Hasan (Milliyet) – Mutlak tarafsızlık diye bir şey yok. Türkiye’de bu konu çok karışıyor. Belirli bir yapı var, Türkiye’nin bir demokratik, anayasal çizgisi var, belirli bir değerler sistemi var, sizin dünya görüşünüz var, gazetenin dünya görüşü var. Bu çerçeve, bu model içinde tarafsızlıktan söz edilebilir. Bir muhabir PKK terörü karşısında tarafsız olamaz, orada tarafsınız. Ama ANAP-CHP haberi, ANAP-MHP haberi gibi konularda tarafsızsınız. Ama o modelin kendi içinde tarafluluk yapıyorsa, orada ihlal vardır. Yani önce modeli tanımlamak lazım.

Bülent Sarioğlu (Milliyet) – Yazdığımız her haberde tarafız. İnsan hak ve özgürlükleri, demokrasi, insan onurunun korunması, genel değerler, ahlaki değerler, basın meslek ilkeleri ve yasalar açısından tarafız. Bir örnek vereyim, geçenlerde “Bir tokattan ne çıkar” diye bir haber yaptım, manşet oldu; aile içi şiddetin yeniden şikayete bağlanmasınının 700 maddelik bir yasa tasarısının içinde gizlendiğini yazdık. Belki de gözden kaçacak bir şeyi ortaya çıkardık. Biz bunu vermekle aile içi şiddete karşı bir tarafız.

Saliha Çolak (Milliyet) – Bir haber aldığım zaman, kendimi okur olarak düşünüyorum, bunu bilmek ister miydim? Mesela kamu kaynakları doğru kullanılıyor mu? Kendimi taraf hissediyorum orada. Halk tek türlü düşünmez, farklı farklı düşünür, parçalıdır. Her parçanın o büyük sözleşme çerçevesinde birbirine zarar vermeden yaşaması için, büyüklüğü oranında temsil edilerek, ama mutlaka temsil edilerek yaşaması. İdeal budur, benim tarafım budur.

Serkan Güler (MHP Basın ve Propaganda İşleri Sorumlusu Genel Başkan Yardımcısının Basın Danışmanı) – Önce insan olarak bir vicdan var; vicdanen bir kadının töre cinayetinde öldürülmesi konusunda elbette tarafım. İnsani değerler var, ülke çıkarları var, milli menfaatler var, onlarda taraf olmak zorundasınız zaten. Eğer taraf değilseniz zaten bu ülkenin bireyi olamazsınız, gazeteci olmanız bir şey ifade etmez.

B. NESNELLİK (OBJEKTİFLİK) TANIMLARI

Nesnellik, pozitivist bilim felsefesinden alınarak haberciliğe uygulanan bir kavramdır. Bu ilkeye göre muhabirler habere konu olan olayları bir ayna gibi yansıtmalı, kendi görüşlerini dışarıda bırakmalıdırlar. Birinci bölümde de söylediğimiz gibi nesnellik Amerika Birleşik Devletleri'nde, yazılan haberin kendisinde aranan bir etik ilkedir. Avrupa'da ise, siyasal bakımdan yanlı bir duruşu benimsemiş olan fikir gazeteleri nesnelliği haberin toplanması ve yazılmasında bir yöntem olarak kabul etmişlerdir.

Haberin nesnel olması demekle haberin tümüyle olguların aktarımından oluşması, haberde yoruma asla yer verilmemesi kastedilmektedir. Ancak, perspektifçi bilim felsefesi, olguların belirli bir sözdağarı ve olgular arası ilişkiler sonucu anlam kazandığını ortaya koymuştur. Bu durumda bir olguyu nesnel biçimde aktarmak olası değildir. Her olgu, belirli bir kavramsal sistemin içinde anlam kazanmaktadır (Fay, 2001: 105-111).

Çalışma kapsamında görüşülen siyasetçilerin ve muhabirlerin hepsi, pozitivist bakış açısını benimsemişlerdir. Nesnellik de, tarafsızlık gibi, birden çok kavramı ifade etmek için kullanılmaktadır.

Bülent Sarioğlu (Milliyet) – Tarafsızlık ve objektifliği bazen bir olarak değerlendiriyorlar gazetecilikte. Ben onların ayrı olduğunu düşünüyorum. Zaten bazı yasal normlarda ve yargı kararlarında da bu iki kavram ayrı. Yargıtay kararlarına baktığımızda bir haberde güncellik, gerçeklik, kamu yararı, toplumsal ilgi ve düşünsel bütünlük aranıyor. Burada tarafsızlık yok bence, objektiflik var. Düşünsel bütünlük, içinde objektifliği barındırıyor; dengeliliği, orantılılığı, ölçülülüğü barındırıyor; kullanılan kavramlar ve olayı yansıtma açısından. Yani haberi verirken kullandığımız kavramlarla, verdiğiniz başlıkla öz ve biçim arasında bir denge olmalı.

Çarpıtma olmamalı, dezenformasyon olmamalı. Belgelerde olan şeyleri yok saymamalısınız. (...) Objektiflik, birden çok taraf varsa o haberde onların görüşünü almak, unsurlarını tam olarak vermek, verdiği bilgiyi görmezden gelmemektir.

Görüşmeler sırasında nesnellik ve tarafsızlığın birbirlerinin yerine kullanılmasına sık sık rastlanmıştır.

1. Gerçeğin Aktarılması

Nesnellikle ifade edilen kavramlardan biri, haberin gerçekliği bozmadan, değiştirmeden aktarmasıdır. Sözün, mevcut gerçekliği olduğu gibi yansıtılabileceğine, nesnellığe inanmak, dilin şeffaf olduğunu düşünmekle olasıdır ancak.

Çalışma kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerde, görüşülen kişilerin bazılarının, dilin şeffaflığına inandıkları ortaya çıkmıştır. Bu kişiler, Hackett'ın çoğulcu liberal görüşün dayandığı temel önermelerden biri olan “medya gerçek dünyayı doğru biçimde yansıtabilir” ifadesine katılmaktadırlar.

Yılmaz Ateş (Eski gazeteci, CHP milletvekili, TBMM Başkanvekili) – Tarafsız haber, gördüğünü yansıtan haberdir; fotoğrafın harfle yazılanı. Bir muhabir olayları gördüğü gibi yazmalıdır; kendi düşüncesine aykırı olsa da. Kendi düşüncesini yazmak istiyorsa, kendi yorumunu da ayrı bir köşede yapabilmelidir.

Habib Güler (Zaman) – Haberleri muhabir açısından tarafsız yazmak mümkün aslında. (...) Muhabir açısından objektif haber yazmak çok da zor bir şey değil. Sonuçta haber verilir, 5N 1K'dır, ne varsa, ne görüyorsanız onu yazarsınız.

Yurdağül Şimşek (Radikal) – Sonuçta biz bir basın toplantısına giderdik. Ben haberi orada Ankara Tercüman diye yazıyorsam, onu silip Cumhuriyet'e de aynı haberi yollayabilirsin. Çünkü sadece haber yazıyorsun. Yani o kişinin ne dediğini yazıyorsun.

Nuray Babacan (Hürriyet) – Objektiflik çok önemli. Gazetecilik aktarımdır. Ben fotoğraf çekerim. Sen iyi bir şey yaparsan iyi haber görürsün, kötü bir şey yaparsan kötü haber görürsün.

Çalışma kapsamında görüşülen diğer muhabirler ise seçilen sözcüklerin, habere yorum kattığını belirtmişlerdir. Ne var ki yorum derken, dilin gerçekliği inşa etmesinden söz etmemektedirler. Yorum ile kastettikleri, belirli bir gerçeklik tanımını yeniden üretmek değil; var olan tek bir gerçekliğe değer yargılarındaki çoğulculuktan kaynaklanan farklı bakış açıları getirmektir. Bu yorum, kimi zaman muhabirin kişisel görüşlerinden ister istemez sızmakta, kimi zaman da haberin altında yatan gerçeği ortaya çıkarmak için bilinçli biçimde yapılmaktadır.

Haberi kendi siyasal görüşünü empoze edecek biçimde kasıtlı olarak yorumlamak ise tarafsızlığa/nesnellığe aykırı bulunmuş ve yapılmaması gereken bir davranış olarak nitelendirilmiştir.

Serhat Hürkan (Halk Gazetesi) – Tarafsızlık ya da daha doğru bir deyimle bağımsızlık, haber kaynakları karşısında haklı ve haksız ayrımı yapmadan bir fotoğraf objektifi gibi duygusuz ve soğuk davranmak anlamına gelmez. Yani toplumsal olaylar, güncel olaylar, siyasal olaylarda muhabirin mutlaka bir fikri olur, haklı-haksız, adil-değil, yanlış veya doğru biçiminde. Fakat doğru ve haklı bulunduğu odaklara karşı dahi bağımsızlığı ve kendi zihni bağımsızlığını koruyan adamdır tarafsız ve bağımsız gazeteci. Ben X lideri tutuyorum, o halde onun bütün kusurlarını da görmezlikten gelirim, ne yapıyorsa doğrudur. Veyahut ben sosyalistim, sosyalistlerin yaptığı doğrudur. Ben işte bilmem sağcıyım, sağcıların yaptığı doğrudur gibi bir anlayış tarafsızlık ya da bağımsızlığa uymaz.

Görüşülen kişilerin tümü bir tek gerçekliğin var olduğunu ve muhabirlerin, farklı açılardan baksalar da, bir kısmını göremeseler de var olan gerçekliği(n en azından bir bölümünü) aktarabileceklerine inanmaktadırlar.

2. Seçicilik / Kişisel yargılar

Çalışma kapsamında görüşülen kişiler, muhabirlerin sadece sözcükleri seçerken değil, gözlemledikleri olgular arasından habere koyacaklarını seçerken ve sıralarken de değer yargılarından kaynaklanan yorum farklılıkları doğduğunu söylemektedirler. Bir basın açıklamasının tümünün ya da bir olayın her saniyesinin haberde anlatılması mümkün değildir. Muhabir, haberini yazarken önemsiz gördüğü unsurları elemek zorundadır. Haberde yer verdiklerini de önem sırasına dizmelidir. Kimi zaman editörler bu sıralamayı değiştirmektedirler. Bu seçme ve sıralama işlemi, haberin yorumlanmasını da beraberinde getirmektedir. Görüşülen muhabirlerin çoğunluğu, bu seçme işleminde değer yargıları rol oynadığı için, mutlak tarafsızlığın mümkün olmadığını dile getirmektedirler. Ne var ki haberdeki belirli unsurları ön plana çekmeyi, cümleleri ona göre kurmayı da tarafsızlık saymamış, tarz ya da haberi görüş açısı olarak nitelendirmişlerdir.

Turan Yılmaz (Hürriyet) – Bence mutlak tarafsızlık diye bir şey yok, olamaz. İşin doğasına aykırı. Siz bile bir şey yazmaya başladığınızda ya da herhangi bir sosyal olayla ilgili tarafsız bir yorum yapacağım dediğinizde söze ilk nasıl başladığınız, kullandığınız sözcükler, vermek istediğiniz mesajda öne çıkardığınız unsur bile sizin tarafsızlığınızı, yani sizin görüşünüzü yansıtır. Aynı olayı on kişi izlediğinde, anlatırken muhtemelen on tane farklı yorum çıkabilir. Mutlak tarafsızlık diye bir şey yok. Bu sizin aldığımız eğitim, sosyal çevreniz, yaşama bakışınız, çalıştığınız kurum, tüm bunlar tabii ki sizde bir bakış açısı oluşturuyor. Olaylara bu bakışla bakıyorsunuz. Yansıtırsanız de bakışınız bir şekilde buna yansıyor. (...) Bunu örneklemeden anlatmak zor. Mesela bugünkü iktidara karşı sokakta bir protesto gösterisi yapılıyor. Gittiniz ve gözlediniz. Şimdi bunu şöyle vermek var: “Hükümet protesto ediliyor. Göstericiler şu şu sloganları attılar vs.” Fakat o kalabalığa baktığınızda birtakım ayrıntılar sizin bakışınızla biraz öne çıkar. Göstericiler içerisinde türbanlı insanlar da var. “İçinde türbanlıların da bulunduğu bir gösteri

grubu” dediğinizde anlam biraz daha değişir. Hükümete iş, aş dışında türban konusunda da eleştiri geliyor. İslami konularda yayın yapan ya da ağırlığı olan bir gazetenin muhabiri başörtüsünü öne çekmez, ama ben mesela öne çekerim. Bunların hepsi aslında bir bakıştır. Tarz oluşuyor, bir bakış, bir farklılık oluşturuyor. Bunun için diyorum mutlak tarafsızlık diye bir şey yoktur. Çünkü “türbanlı da var” dediğinizde gösterinin anlamı çok değişir. Onu siz söylerken aslında bir tavır da almış oluyorsunuz. Yanlılık mı yapıyor, yanlı mı davranıyorsunuz? Hayır. Siz de tarafsız davranıyorsunuz. Öbür gazeteci de türbanlıyı görmüyor. O da kendi açısından ‘ben böyle bir tarz uyguluyorum’ diyebilir. Bunlar tartışmalı, bunların böyle matematiksel bir çözümü yok bence.

Behçet Güngör (Yeni Şafak) – Haber bir bildiri değildir. Küçük farklar olur yazarken. Bir açıklama yapılıyor, ama sen kendince en doğru şey neyse, en çok ilgini çeken neyse onu ön plana çıkarıyorsun. Mesela Vakit bunun türban boyutunu, Referans ekonomi boyutunu, Yeni Şafak daha çok liberal boyutunu, Milli Gazete Ak Parti’ye vurulan boyutunu, Cumhuriyet Atatürkçü boyutunu öne çıkarıyor. Hepsi doğru, sonuçta ortada bir açıklama var. Yazarken kendine göre seçici davranıyorsun. Ekonomi boyutunu ön plana çıkardın diye diğer boyutları yanlış mı? Hayır. Yanlı mı diyebilirsin? Bu yan değil, sonuçta seçicilik. Hayatta da böyle; gözcüysen adamın gözüne bakarsın, dişçiysen dişine bakarsın. Bunu taraflılık saymıyorum.

Çalışma kapsamında görüşülen muhabirler, bir olaydaki her unsuru aynı önemde kabul ederek haber yazmanın olası olmadığını; aynı konudaki farklı haberlerin her gazetecinin başka unsurları önemli saymasından kaynaklanan farklılıklar içerdiğini söylemişlerdir.

Saliha Çolak (Milliyet) – Bir haber çok farklı şekillerde yazılabilir. Ben o olayın olabildiğince gerçeğine yakın fotoğrafını istiyorum bir okur olarak. Birkaç gazete birden okurum mesela. Muhabir önyargılı ve kasdi yaklaşmamış bile olsa, ki çoğu kasdi değildir zaten, bir yeri boş bırakmıştır, önemsememiş, görmemiştir. O boşlukları birkaç gazete okuyarak tamamlayabilirim. Haberde bazı tarafları görememek taraflılık değildir. Bir gazetecinin olayın bütün taraflarını görebilmesi

zaten ideal bir şeydir. Mutlaka her muhabirde, her gazetede birtakım eksiklikler olacaktır; dikkatsizlikten, zamansızlıktan, yersizlikten, bazen bilmemekten. O haber farklı çıkar. Olaylara dünya görüşümüz çerçevesinde yaklaşıyoruz, o da elde olan bir şey değil. Tek tip yapamazsınız, herkes benim gibi düşünmez. Bir açıklamanın bir yerini 'öyle şey olur mu, saçmalıyor' deyip yazmayabilir muhabir, kendi yapısından kaynaklanan bir şey.

Yusuf Sahici (Yeni Şafak) – Bu habere bakışla alakalı bir şey. Diyelim ki İsrail'in Lübnan'a saldırısı haberi. Orada foto muhabir İsraili bir askerin vuruluş anını belki görüntülememiş, ama İsrail'in vurduğu bir Lübnanlı çocuğu görüntülemiş ve onu haber merkezine geçmiş olabilir. Yani görmek istediğiniz yönden görürsünüz haberi. Objektifi çevirdiğiniz yönü çekersiniz.

Şükran Kaban (Türkiye) – Taraf bakmasanız bile sizin tarzınızın yansımaları olur haberde. Kurduğunuz cümlelerde olur. Sonuçta bu kasıtlı değil, insanın doğasında var. Şuraya oturduğunuzda tüm kimliğinizden sıyrılıp robot gibi yazamazsınız haberi. Yorum katmama anlamında belki tarafsızlık olabilir, ama muhabir düzeyinde yazarken, olaylara çok yorum katmıyorsunuz zaten. Daha çok İstanbul katar yorumu. Sonuçta bir Danıştay saldırısına bile "Hain Saldırı" diyorsun, bu bakış açısını anlatıyor. Ama "Oh oldu" diye bakan da vardır mutlaka. "Hain Saldırı"da bir hüküm var; ama her haberde olmuyor bu. Bunu ortalama gazeteler için söylemiyorum ama, belirli bir ideolojinin ürünü olan gazetelerde de, muhabirin bakış açısı gazetesıyla örtüşüyorsa farklı olabilir. Sonuçta 'benim partim' mantığı ayrı bir şey; sizin yaşam tarzınızın, kişiliğinizin, dünyaya bakışınızın satır aralarında yansımaları ayrı bir şey.

Değer yargılarıyla yazdığı haber arasına mesafe konulamamasını tarafsızlık olarak adlandıran iki gazeteci olmuştur; onlar da zaten tarafsızlığın olası olmayacağını söylemektedirler:

Türey Köse (Cumhuriyet) – Benim elbette bir kişi olarak dünyaya bakış açım var. Ben sol kökenli bir insanım; daha sosyal demokrat, çağdaş, eşitlikçi, dayanışmacı ideallere sahip bir insanım. Örneğin, baraj sisteminin seçmen iradesinin temsilini sakatladığına inanıyorum. Bu nedenle, Avrupa İnsan Hakları

Mahkemesi'nin geçen hafta DEHAP'lıların barajla ilgili başvurusunu esastan görüşme kararı alması benim için iyi bir haberdır. Bunu başka gazeteler görmemiş olabilir. Öne çıkardığımız konular ve seçtiğimiz sözcükler bile bizim bakışımızın, tarafsızlığımızın göstergesidir. Ben tarafgirim, barajın kalkmasını istiyorum ve barajın kalkması için de haber yapıyorum. Aynı habere 15 gazetede bakın, 15 açıdan görebilirsiniz. Herkes kendi bakış açısına uygun yeri seçer.

Turan Özkan (CHP İletişim Koordinatörlüğü, Halk Gazetesi) – Tarafsızlık mümkün değil. Herkesin taraf olduğu bir konu vardır. Herkesin bir bakış açısı vardır. Medyada bu zincirlemedir. Kurumun bakış açısı vardır. O kurumun içinde genel yayın yönetmeninin verdiği bir bakış açısı vardır. Sonra haber müdürünün bakış açısı vardır. Muhabirin bir siyasi düşüncesi vardır. Kameramanın ayrı bir bakış açısı vardır. Ondan siz bir şey çıkarıyorsunuz, birebir vermediğiniz sürece tarafsızlık söz konusu olamaz. Herkes kendine göre yönlendiriyor.

Gazetecilerin 'doğal' bir 'tarz' olarak niteledikleri davranışın, aslında 'gerçekliği' kurmak olduğunu göstermek için yukarıdaki alıntılar özellikle çok sayıda ve uzun tutulmuştur. Verdikleri örneklere dikkat edildiğinde, hepsinin olayın bir yönünü ön plana aldıkları, başka bir yönünü ise dışarıda bıraktıkları görülmektedir. "Objektifin çevrildiği yön", "öne çıkarılan boyut" olayın başka bir yönünü gölgede bırakmakta, gizlemektedir. Muhabirler hepsine nüfuz etmiş olan profesyonel gazetecilik ideolojisinin yanı sıra, çalıştıkları gazetenin yayın politikası ve seslendiği okur kitlesinin de dahil olduğu bir kültürel kimlik içinden yazmaktadırlar haberlerini. Bu kimlik ile muhabirin ürettiği kültürel ürün (haber) etkileşim içindedir, birbirini beslemektedir. Hürriyet gazetesi muhabirinin hükümet karşıtı gösteride türbanlıların da bulunmasını öne çıkarması, 'gerçekliği' iktidardaki siyasal partinin tabanını kaybetmeye başladığı yönünde kurmaktadır. Başka bir gazetenin muhabiri ise aynı haberi, sözgelimi hükümeti yıpratmaya çalışan küçük bir sol grubun gösterisi olarak verirse, 'gerçekliği' iktidardaki siyasal partinin çok güçlü olduğu ve rakiplerinin

onun gücünden korktukları için yıpratma çabası içine girdikleri biçiminde inşa edebilir. Bu iki haberde ‘gerçeklik’ iktidar mücadelesi içindeki iki siyasal görüşten birinin yanında yer alacak biçimde kurulmuş olur.

Ayşe İnal (1995: 115) yorumu kişisel görüş olarak görmenin ussal insan anlayışının bir ürünü olduğunu söylemektedir; oysa yorumu “uzlaşımalsal bir kültürel süreç içinde görmek de, haberin diline bakarken bizi ussal insan anlayışından, kimliği kültürel toplumsal konumu içinde belirlenmiş özne anlayışına götürür”. Yukarıdaki örnekte her iki muhabir de çalıştıkları medya kuruluşunun içinde var olabildiği kültürel-toplumsal çevre için haber yapmaktadırlar. Kendileri de bu çevrenin hem bir ürünü hem de üreticisidirler.

Ancak her iki muhabirin de haberlerini yazarken sorgulamadan üzerinde uzlaştıkları konu, demokrasilerde halkın, hükümeti protesto ederek onun üzerinde etkili olduğu konusudur. Bu protestonun herhangi bir etkisi olup olmadığı sorusu, çerçevenin dışında bırakılmıştır. Bu da, halkın hükümet üzerinde iktidar sahibi olduğuna inanıldığı ölçüde güç sahibi olan medyada çalışanların bu inancı besleyerek mevcut toplumsal yapıyı ve onun içindeki kendi konumlarını yeniden kurmalarıdır. Başka bir deyişle yapısal yanlılıktır.

Danıştay saldırısı olayıyla ilgili haberin başlığında kullanılan “hain” sıfatı da, olayı çerçevelemekte, belirli bir kültürel-toplumsal çevre için olaya ilişkin tanımlamayı yapmaktadır. Böylece saldırıyı gerçekleştirenler ‘öteki’ olarak konumlandırılmışlardır. Belki başka bir çevrede olay kahramanlık olarak tanımlanacak ve saldırıya uğrayanlar ‘öteki’ olarak adlandırılacaklardır. Her iki durumda da ‘iyi biz’ ve ‘kötü onlar’ ayrımının sorgulanması çerçeve dışında

bırakılmaktadır. Aynı zamanda gazetecilerin haberi, gerektiği takdirde kamu adına yorumlayabilme hakları olduğuna ilişkin düşünceleri de yeniden üretmektedir.

3. Yorumlayıcı Habercilik

Muhabirler, kişisel görüşlerinin habere ellerinde olmadan ‘tarz’ biçimde sızmasının yanı sıra haberi halka açıklayacak, kamu yararına olacak biçimde yorumlamının, haber kaynağının sözlerinin altında yatan gizli niyetleri ortaya çıkarmanın gazetecilik görevleri olduğunu da belirtmişlerdir. Burada yorumlamak, Walter Lippmann’ın “yorumlayıcı habercilik” anlayışına uygun olarak olayları derinlemesine değerlendirmek, bağlamı içine oturtmak, okur için anlamlı hale getirmek anlamını taşımaktadır.

Kamu adına gözcülük yapan gazeteciler, siyasetçilerin sözlerinin ardında yatan ortaya çıkarmalarının ‘doğal’ görevleri olduğunu düşünmektedirler. Görüşmelerde muhabirlerin çoğunluğu gazetecinin asıl işinin haber kaynaklarının söylediklerini olduğu gibi aktarmak değil, söylenenleri tartışmaya açmak olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle siyasal iktidardan gelen haberlerin altında yatan gerçekleri ortaya çıkarmak gerektiğinin altını çizmişlerdir. Burada iktidar karşısında halkın yanında yer aldıklarına ilişkin görüşleri rol oynamaktadır. Ancak bir haber kaynağının sözlerini yorumlarken, varolan toplumun temel değerleri olarak nitelendirdikleri simgeleri sorgulamak amacını taşımamaktadırlar. Tersine o değerleri tahrip edecek eylemlerde bulunan bir siyasal iktidarın gizli niyetini açığa çıkarmayı hedeflemektedirler. Burada kendilerini aydın, bilgili, topluma yol gösterici kişiler arasında tanımlamakta ve halkın göremediklerini onlara göstermeyi görev saymaktadırlar. Muhabirlerin

kendilerine ilişkin bu tanımları, kendilerini de toplumdaki iktidar odaklarından biri olarak gördüklerini ortaya koymaktadır.

Bülent Sarioğlu (Milliyet) – Haberlere yorum katılmaz deniyor ama, siyasi haberler de yorumsuz olmuyor. Mesela, geçenlerde manşet olan bir haber var; adalet sistemine Amerika'daki gibi uzlaştırma modeli getiriliyor, belli suçlarla ilgili. Bunun kapsamının çok geniş olduğuna, takdirle adam öldürmenin, aile içi şiddetin, birçok şeyin buna girdiği ile ilgili bir haber yaptık ve “Pazarlıkla Adalet” diye manşet oldu. Bu, yorumlu bir başlık sonuçta. Bu bir taraf olmak. Ama objektiflik, onun içindeki bilgileri çarpıtmadan vermek; unsurları tam olarak vermek. Nitekim karşıt görüşlü hocayı da verdik; ona yandaş olan, sistemi de anlatan hocayı da verdik. Nitekim Adalet Komisyonu'nda öldürme, aile içi şiddet uzlaştırmadan çıkarıldı. Demek ki bunu vermek gerekiyor, burada bir kamu yararı var.

Yurdagül Şimşek (Radikal) – Gazetecilik zaten çok tarafsız bir iş değildir ki. Siyasetçinin ne demek istediğini yorumlayıp ne yapmaya çalıştığını ortaya koymak lazım. Sonuçta gazeteci dediğin de bir ideolojisi olan, bir altyapısı olan, hayata bir bakışı olan kişi değil midir? Bunların hepsini, kendi ideolojini, kendi bakışını ve gazetenin yayın ilkelerini dikkate alarak onları yorumluyorsun; bu bir taraftır yani.

Muhabirler, haberi yorumlarken en sık başvurulan ve bir bakışta anlaşılan iki yöntem olduğunu söylemişlerdir. Bunlardan biri niteleme sıfatı kullanmak; diğeri ise haber kaynağının sözlerini aktarırken olumsuzlamak için ‘iddia etti, savundu’, olumlulamak için ise ‘vurguladı, altını çizdi’ gibi yüklemeleri kullanmaktır.

Türey Köse (Cumhuriyet) – Tarafsızlık, soyut bir kavram, soyut bir ideal olarak yüceltiliyor. Ancak gündelik hayatta, reel gazetecilikte bunun tam somut bir karşılığı olduğunu düşünmüyorum. Diyelim ki Kültür Bakanı Atilla Koç, “tarih hazinelerimize çok güzel sahip çıkıyoruz” dedi, bunu aktaracağız, “tarihsel değerlerimize sahip çıkıldığını öne sürdü” diye yazarım ben bu haberi. Eğer tarafsızlıktan soyut bir şey kastediyorsanız, sadece dediğini aktarmam gerekir. Ama ben gazetecinin görevini basit bir aktarıcılığa indirgemiyorum. Okura tamamlayıcı bilgi vermenin, o kişinin aktardığınız görüşlerini tartışmaya açmanın ve ondaki gerçekliği sorgulamanın da

bizim görevimiz olduğuna inanıyorum. O “öne sürdü, savundu” sözcüğü bizim gazeteci olarak kattığımız bir şeydir oraya. Kamuoyunu aydınlatma, bilgilendirme görevimiz varsa, bu görevi tam yapmanın bir koşulu da o bilgileri elekten geçirmek, tartışmak, sorgulamak, okurun da sorgulamasını sağlamaktır.

Muhabirler siyasetçilerin gizli niyetini ortaya çıkarmayı kendi sorumlulukları sayarlarken, siyasetçinin sözlerinden aslında niyet etmedikleri bir şeyi çıkarıp yazmayı yanlış addetmektedirler.

Behçet Güngör (Yeni Şafak) – Kamuoyunu yönlendiren haberler vardır. Bir de taraflı haberler içinde, kanaatleri okumaya çalışan haberler vardır. Siyasetçi bir açıklama yapar, gazeteci o açıklamanın arkasında şu vardır diyorsa bu taraflı haberdir. Siyasetçinin dediğinden farklı bir şey çıkarmaya çalışıyorsun. Bu, haberi okumaktan çok, manipüle etmek amacıyla yapıldığında taraflı olur. Ama haberi bazen yorumlamak da gerekiyor. Geçenlerde bir haber çıktı; İspanya’da yabancılara konut satışından İspanya hükümeti şu kadar euro para kazandı diye. Bu bilgiyi kim verdi medyaya? Maliye Bakanlığı. Maliye Bakanlığı bir kampanya yapacak, kamuoyunu hazırlamaya çalışıyor. Ben ilk bakışta bunu farketmeyebiliyorum, sonra diyorum ki niye İspanya’yla ilgili bilgiyi bizim Maliye Bakanlığı duyuruyor? O zaman haberde bunu yazmam gerek.

Haberin içinde haber kaynağının gizli niyetini ortaya çıkararak yorum yapılmasına görüşülen muhabirlerden sadece bir kişi karşı çıkmıştır. O da yorumun ya köşe yazarları tarafından yapılmasını ya da farklı siyasetçilerden görüş alınarak onlara yaptırılması gerektiğini söylemiştir.

Turan Özkan (CHP İletişim Koordinatörlüğü, Halk Gazetesi) – Objektif haber yazmak için, haber kaynağının söylediğini bir ayna gibi yansıtmak lazım. Sen onun anlattığını kendi süzgecinden geçirip, yorumlayıp aslında bunu anlatmaya çalışıyor diye ahkâm kesmemelisin. Aynen aktar, bırak okuyucu karar versin. Çünkü muhabir bir süzgeçten geçiriyor, yazı işleri bir süzgeçten geçiriyor, patronajın bakışı var; objektiflik kalmıyor. Aynayı tutan yok. Bir açıklamanın altında aslında başka bir şey varsa, onu vermek yorumdur, köşe yazarının işidir. Yorum ile haberi birbirinden

ayırarak lazım. Medya kuruluşu objektifse, o gerçek niyeti de görüyorsa bir dipnot olarak verebilir. Nasıl? Açıklamayı aynen verir, altında da üç farklı siyasi düşüncenin görüşünü verir. Bunu onlara yorumlatır. Yani yine gazete kendisi yorum yapmamalı. Köşe yazarı yorumluyorsa yorumlasın; ama haberde siz onu yorumlamayın. Muhabir kendi siyasi düşüncesini, patronajın siyasi düşüncesini oraya yansıtmamalı.

Yöntemde farklılaşmalar da muhabirlerin tümü, haber kaynaklarından birinin açıklamasının altında gizli bir niyet varsa, kamu yararı adına bu niyeti açığa çıkarmanın muhabirin görevi olduğu konusunda hemfikirdirler. Bu düşünce, iyi bir muhabirin ‘gerçeği’ ortaya çıkaracak birikime sahip olduğu önkabulüne dayanmaktadır.

4. Dengelilik / Hakkaniyet

Muhabirler, dengelilik adına bir konuda bütün siyasal partilerin görüşlerine yer vermenin, sayıca çok oldukları için, olası olmadığı görüşünde birleşmişlerdir. Haber yaparken daha çok ABD’nde benimsenen ve toplumsal önemdeki sorunlar hakkında çatışan görüşlerin tartışılmasına olanak tanımak anlamındaki hakkaniyet ilkesine uymaktadırlar.

Yurdagül Şimşek (Radikal) – 49 tane parti var, hangi birinden görüş alacağız? Hepsine eşit yer vermek olmuyor. Tercihlerimiz olaya etki edebilecek, olayın içerisinde tartışılan isimlerdir.

Muhabirler, habere konu olanın dışında hangi siyasal partilerden görüş alacaklarına, o haber kaynaklarının olaya etki edecek güce sahip olup olmamasıyla ölçmektedirler. En çok görüşü alınan siyasal parti, en etkili parti gibi görüldüğünden siyasal parti yetkilileri tarafsızlığı daha çok dengelilik üzerinden tanımlamaktadırlar.

Haber kaynaklarının sahip oldukları güç oranında medyada yer alabilmelerine ise haber kaynakları bölümünde daha ayrıntılı olarak yer vereceğiz.

Saffet Arıkan Bedük (DYP Genel Başkan Yardımcısı, Basın ve Propaganda Başkanı) – Bir haberi değerlendirirken en azından farklı fikirlerin de aynı bağlamda kamuoyuna yansıtılmasının faydalı olacağını düşünüyorum. Ortada bir gerçek var ve gerçeklerin topluma yansıtılması meselesi var. Bunu medya yapacak. Medya bunu araştırarak, her aldığı bilginin karşıt görüşlerine de yer vererek yapacak. Eğer onu yapmazsa tarafsızlığını ihlal etmiş olur. Mesela bugün ortaya çıkan bir konu; Ali Babacan diyor ki, Ziraat Bankası'nı, Merkez Bankası'nı, TMSF'yi, SPK'yi İstanbul'a alacağım. Ama ben de diyorum ki finans merkezinin hükümetin olduğu yerde olması, ekonomi politikalarının hükümet politikalarıyla paralel gitmesi önemlidir. Ben bekledim ki, şu saate kadar bir basın mensubu arkadaşımız 'Ali Babacan şunu söylüyor, acaba siz ne diyorsunuz?' diye sorsun; sormadılar. Bekliyorum. Ben basın açıklaması yapacağım. Basının sadece siyasetçilerden değil, teknik kadrodan da, bürokratik kademelerden de, farklı tecrübeli kadrolardan da görüş almak suretiyle değerlendirme yapması lazım.

5. Çarpıtmamak / Yalan Söylememek

Çarpıtma, habere konu olan olaydaki temel unsurların verilmemesi ya da var olmayan unsurların habere eklenmesi olarak tanımlanmıştır. Görüşülen kişiler, bir haberin ya da haberdeki bazı unsurların partizanca davranarak ya da özdeşleşerek gizlenmesinden farklı tanımladıkları çarpıtmayı çoğu zaman 'tarafsızlık' tanımı içinde saymamışlardır. Çarpıtma, yalan haber ile birlikte nesnellik tanımı içinde anılmaktadır. Haberin muhabir tarafından kamu yararını gözetecek biçimde yorumlanarak verilmesi gerektiği görüşünü taşıyanlar da, çarpıtmayı yorumun dışında ele almışlar ve yapılmaması gereken bir davranış saymışlardır.

Türey Köse (Cumhuriyet) – Ama çarpıtmayla, yalan haberle yorumu karıştırmamak gerekiyor. Gerçek olmayan, söz konusu kişinin söylemediği sözcükleri eklemek, çarpıtmak, tanık olmadığınızı, görmediğinizi, duymadığımız bir olayı olmuş gibi, duymuş gibi aktarmak... Bunlar en temel mesleki etik kurallara aykırıdır zaten.

Görüşmelerde, tarafsızlığın birbirlerinden farklı kavramları karşılamak üzere kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Tarafsızlık ve nesnellik, çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmaktadır. Aynı kişinin tarafsızlık sözcüğünü farklı kavramları karşılamak için kullandığı ve bu nedenle kimi zaman tezat içerecek cümleler kurduğuna da rastlanmıştır. Tarafsızlık kavramının ve onunla bağlantılı diğer kavramların; üzerinde uzlaşmış, seçik tanımları olmadığı sonucuna varılmıştır.

II. SİYASAL PARTİ HABERLERİNDE YAPISAL YANLILIĞIN ETKENLERİ

Siyasetçilerin ve muhabirlerin haberde tarafsızlığa ilişkin kavramsal çerçevelerinin oluşmasında etkili olan unsur, profesyonel gazetecilik ideolojisidir. Bu ideoloji, söz konusu aktörlerin medyanın siyasal yaşam içindeki işlevi, mevcut işleyişi ve kendilerinin bu işleyiş içindeki konumlarına dair görüşlerini de oluşturmaktadır. Bu görüşler ise, haberin nasıl kurgulanacağını belirleyerek, medyanın var olan toplumsal ilişki biçimlerini inşa eden yapısal yanlılığının oluşmasında etkindir.

A. MEDYANIN SİYASAL YAŞAMDAKİ ROLÜNE DAİR GÖRÜŞLER

Medyanın ve medya çalışanlarının siyasal yaşamdaki rolüne ilişkin artalan bilgisi, çoğulcu liberal yaklaşımdan hareketle oluşturulmuştur. Bu yaklaşımın açıklamaları ile siyasetçilerin ve siyasal parti muhabirlerinin açıklamaları ve yaşadıkları örtüşmekte; bu durum medyanın yapısal yanlılığını hem oluşturmakta hem de gizlemektedir.

Çoğulcu liberal yaklaşıma göre geniş ve heterojen bir topluluk oluşturan yurttaşlar demokrasilerde, nasıl ki yönetme haklarını seçtikleri temsilcilerin elinden yürütüyorlarsa, bu yöneticileri denetleme ve onlara kendi seslerini duyurma haklarını da yine temsilciler aracılığıyla yürütmektedirler. Bu temsilciler, yine kendi seçimlerine dayanan baskı grupları olabileceği gibi, bu rolü kendiliğinden üstlenen medya da olabilmektedir. Yurttaşların siyasal iktidarın yaptıklarından haberdar olabilmeleri ve kendi seslerini yönetenlere duyurabilmeleri, günümüz temsili demokrasilerinde ağırlıklı olarak, medyanın aracılığına bırakılmıştır.

Medyanın bu gücü elde etmesi 18. yüzyılda gazetelere siyasal haberlerin girmesiyle başlamıştır. Geçen yüzyıllar içinde siyasal iktidarın yapıp ettiklerini izleyen ve bunları gazetesine yazan muhabirler kimi zaman ağır cezalarla karşılaşsalar da, düşünsel alandaki mücadelenin de yardımıyla, parlamentoyu ve siyasal partileri izlemek gazetelerin başlıca amaçlarından biri, medyanın meşruiyetini sağlayan bir işlev ve basın özgürlüğünün temeli haline gelmiştir.

1970 sonrasında, her alanda olduğu gibi, medyada da uzmanlaşmanın artması, yalnız belirli siyasal partileri ya da parlamentodaki grupları takip eden gazetecileri ortaya çıkarmıştır (Negrine'den akt.: Köker, 1998:106).

20. yüzyılda pek çok konunun bir uzmanlık alanı haline gelmesi ve kamuların yalnız izleyiciye dönüşerek siyasette eyleyen olmaktan çıkmaya başlaması, siyasal eylemlerin kamulara açıklanarak ve bağlamına yerleştirilerek aktarılmasını gerektirmiştir. Medya burada da önemli bir işlev edinmiştir. Çalışma alanının ikiye ayırmış ve profesyonel siyasal muhabirler olan biteni takip eder ve ‘siyaseten tarafsız biçimde’ olduğunu iddia ederek aktarırken; profesyonel köşe yazarları, yorumcular, uzmanlar ise olan biteni ‘halkın anlayabileceği bir dile’ çevirerek yeniden yazmışlar, bağlamını belirlemişler, yorumlamışlardır. Bütün bunlar yine medyanın işine geldiği gibi tanımladığı ve ortak bir çıkara sahip heterojen bir topluluk olarak sunulan ‘kamu’ adına yapılmaktadır.

Yukarıda anlatılan görüşlerden temellenen medya-siyasetçi ilişkileri ise, karşılıklı çıkara dayanmaktadır. Medya için siyasete yer vermek, varlığına meşruiyet kazandıran ‘dördüncü güç’ görevini yerine getirmek ve bu gücün kendine sağladığı basın özgürlüğünü korumak demektir. Medya kuruluşlarının 1980’lerde artan biçimde yatay, dikey ve çapraz yoğunlaşma yaşaması, farklı alanlarda tecimsel etkinlik gösteren büyük sermaye gruplarının bünyesine katılması ise, medya kuruluşlarının bağlı buldukları holdinglerin tecimsel yatırımlarına ilişkin yönetsel kararlarda etkili olmak için siyasal haberleri kullanmalarına yol açmaktadır. Sahip olduğu ekonomik güçle orantılı yönetsel güce sahip olamayan iktidar sahipleri ya da güçlü muhalifler de destekledikleri medya kuruluşları aracılığıyla kamusal konuşmada söz sahibi olmakta, yönetsel iktidara etki etmeye çalışmaktadırlar. Siyasetçi içinse toplumun temel enformasyon kaynağı olarak görülen medya, oy verenlerin etkilenmesi, kamuoyunun yönlendirilmesi için çok önemli bir araç haline almıştır.

Turan Yılmaz (Hürriyet) – Medya ve siyasi parti muhabiri olayın tam merkezinde duruyor. Siz onlardan haber ve bilgi alıp bunu yansıtmaya çalışırken siyasi partilerin de amacı sesini duyurmak, oyunu artırmaktır. O da medyayı kullanabileceği bir alan olarak görüyor. Halk ile kendi arasındaki en önemli köprü siyasi muhabirlerdir. Bence bunun çok profesyonel bir alışveriş olması gerekir.

Saffet Arıkan Bedük (DYP Genel Başkan Yardımcısı, Basın ve Propaganda Başkanı) – Öyle zamanlar olmuştur ki geçmişte, medya hükümetleri sarsabilmiş, kendine getirebilmiştir. Bunlar karşılıklı iki güçtür. Bu güçlerin dengeli ve özgür, bağımsız olması, maddi bakımdan herhangi bir baskı altında kalmaması ülkeye ve topluma daha faydalı olabilmektedir. Dolayısıyla medyanın yayınlarında objektif olmaları son derece önemli, çünkü yönlendireceksiniz. Siyasetçinin de doğru kararlar alabilmesi için önce doğru bilgi alması lazım. Bunu sağlayacak olan güç medyadır.

Medyanın oy verme davranışı üzerinde etkili sayılması, siyasetin yapıma biçimini de değiştirmiştir. Siyasetçiler kamusal olaylarla ilgili sözlerini, medyanın ilgisini çekecek, haberlerde olumlu biçimde yer almayı garantileyecek, kendi meşruluklarını artıracak biçimde ifade eder olmuşlardır¹². Meşruluk kazanma gereksinimi, siyasetçileri kamuoyu ve medya ile ilişkilerinde (akademisyenler, siyasal partileri ‘pazarlayan’ halkla ilişkiler uzmanları, kamuoyu araştırma şirketleri vb.) uzmanlardan destek almaya yöneltmiştir. Bunda siyasal iletişimin pozitif bir bilim sayılmasının da payı vardır; siyasetçiler ‘tutumu, nelerden nasıl etkilendiği belirlenen’ seçmeni ‘bilimsel yollar’dan etkileyerek oy almaya ve meşruluk sağlamaya çalışmaktadırlar (Köker, 1998: 21-22). Siyasal tartışma, artık, partilerin

¹² Medya, izlenirliğini artırmak için çatışmalı ya da sansasyonel haberlere gerek duyar. Medyada yer almak isteyen siyasetçiler de tartışma, çatışma yaratacak, sansasyon uyandıracak söz ve eylemler üretirler. Özellikle televizyonun yaygınlaşması, siyasetçinin söylemek istediklerini görüntüyle aktarılabilir kısa ve çarpıcı mesajlar halinde sunmasına neden olmaktadır.

çözüm önerilerinin, programlarıyla ussal biçimde ortaya konan farklı görüşlerinin çarpışmasıyla yapılmamaktadır. Siyasetin medyatikleşmesi ve iktidar olabilmek için çoğu siyasal partinin merkeze kayarak benzer programlar üretmesi sonucunda ortaya çıkan lidere dayalı siyasette, liderlerin ikna becerisi ve imajı önem kazanmıştır. Siyasetçilerin ‘imaj’ları ve (basın açıklamaları vb.) kamu(lar)la konuşma pratikleri, çoğu zaman halkla ilişkiler uzmanları ya da siyasal partilerde basın danışmanlığı yapan gazeteciler tarafından hazırlanmaktadır. Bu durum, siyasal iletişimi gitgide profesyonelleştirirken, siyasal parti muhabirlerine de yeni bir meslek alanı (basın danışmanlığı) açmıştır.

Siyasette iletişimin merkezileşmesi, ulusal çapta yayın yapan gazetelerin ve televizyonların, siyasal partileri, parlamentoyu ve başbakanlığı izlemek üzere özel muhabirler görevlendirmelerine yol açmaktadır. Bugün Türkiye’de iktidar partisini bir, bazan iki muhabir izlemekte, muhalefet partilerinden en çok oy almış birkaçı için de ayrı muhabirler görev almaktadır. Oy oranı daha düşük olan partileri ise, çoğunlukla sağlık, eğitim gibi başka bir alana daha bakan bir muhabir izlemektedir. Böylece daha çok oy almış partilerin sesinin duyulma olasılığı daha yüksek olmakta, azınlıkta kalanların ise medyada yer alma şansları oldukça düşük kalmaktadır. Eleştirel perspektiften bakıldığında bu durum, medyanın var olan siyasal iktidarı meşrulaştırmadaki rolünün bir göstergesidir.

Siyasal partiler basınla ilişkilerini yine uzmanlar aracılığıyla kurmaktadır. Bu çalışmada ele alınan siyasal partilerde de medya ile ilişkileri düzenleyen basın büroları bulunmaktadır. Partinin yönetim kurulunun bir üyesi, hatta bazan bir genel başkan yardımcısı bu büroların başında bulunmaktadır. Kimi partilerde, gazetecilik yapan, parti üyesi olmayan bir profesyonel de bu bürolarda, basın danışmanı

konumunda çalışmaktadır. “Basın Müşavirliği”, “İletişim, Tanıtım ve Medya Başkanlığı”, “Basın ve Propaganda Başkanlığı” gibi adlarla anılan bu büroların görevleri şunlardır: ulusal medyada parti (ve diğer güçlü partiler ile partinin ilgilendiği önemli konular) hakkında çıkan haberleri derlemek ve raporlaştırmak, partinin (ve genel başkanının) tanıtımını planlamak, parti genel başkanının günlük programını kameraya almak ve fotoğraflamak, konuşmalarını deşifre etmek, basın açıklamalarının hazırlanması için veri toplamak ve/veya basın açıklamalarını kaleme almak, basın toplantıları düzenlemek, önemli konularda partinin görüşünü açıklamak, partinin liderinin ve/veya üst düzey yöneticilerinin medyada yer almasını sağlamak, bunun için siyasal parti muhabirleri ve köşe yazarlarıyla iletişime geçmek.

Necmi Hatipoğlu (DYP Basın ve Propaganda Başkanlığı Basın Danışmanı) – Türkiye’de ikili ilişkiler çok önemli. Ben işimi ikili ilişkilerle yürütüyorum. Gazetecilerin arasından geliyor olmam, birçoğuyla yakın ilişki içerisinde bulunmam büyük artım. Bu yüzden medyayı bize çekmek konusunda problemimiz sadece patronun taraflılığında söz konusu oluyor. DYP Basın Merkezi’nde her gelişmeyi anında takip edip ilgili birimlere ulaştıran, oradan çıkacak değerlendirmeyi basın aracılığıyla kamuya ulaştıran bir sistem oluşturduk. Bugün gazetelerde AKP’nin aylık çıkan haber sayısı 45 bin, bizimkisi 1200. Bir mitingimize, bizi izleyen muhabirleri götürüyoruz; köşe yazarlarını çağırıyoruz, bir kısmı icabet ediyor. İlle de bizi iyi yazsınlar diye değil, varsa eksikliklerimiz, yanlışlarımız onları da yazsınlar diye çağırıyoruz. Ama bizim görünürlüğümüz artıyor, eksiklerimizi tespit edebilme şansımız olabiliyor. Ben partide üretilenleri dışarıya pazarlıyorum.

Turan Özkan (CHP İletişim Koordinatörlüğü, Halk Gazetesi) – Gazetecilerden oluşan 54 kişilik bir kısa mesaj grubu kurdum. O kadar insana telefon açsanız, tek tek ulaşmak mümkün değil, kısa mesaj anında ulaşıyor; Genel Başkan’ın bir son dakika etkinliğini gazetecilere 10 dakika öncesinden haber versek bile anında çıkıp geliyorlar. Ayrıca gazetecilikte önce not almak, sonra oturup onu habere dönüştürmek zor iştir. Biz onu da internet sitesine koymaya başladık. Ya oradan

kopyala al yöntemiyle haber yapıyorlar ya da bizim gönderdiğimiz mail'lerin üzerinde oynama yaparak haberi anında hazırlıyorlar. Medyayla iyi bir iletişim kurmuş olduk. Fotoğraf ve görüntü de temin ediyoruz. Canlı yayın aracıyla zaman zaman Genel Başkan'ın bazı toplantılarını medyaya canlı geçebiliyoruz.

Siyasal partiler medyada görünür olmak için sistemli bir çalışma sürdürürken, 1980'lerde yeni sağın yükselişiyle birlikte magazin haberlerine verilen değer de artmıştır. Öyle ki siyaset bile, ağırlıklı olarak magazin yönüyle haberleştirilmeye başlanmıştır. Çalışma kapsamında görüşülen bütün muhabir ve siyasetçilerin üzerinde ortaklaştığı bir nokta da, toplumun ilgisinin siyasal haberlerden magazin haberlerine kaymasından ve haberlerin tabloidleşmesinden duydukları rahatsızlık olmuştur. Muhabirler için bu rahatsızlığın nedeni medyanın ve kendilerinin, siyasal iktidarı denetleyici bir güç olarak toplumsal önemlerinin ve meşruiyetlerinin eskisi kadar yüksek olmamasıdır. Siyasetçiler de sözleri ve eylemlerinin önemsizleşmesinden şikayetçidirler.

Yılmaz Ateş (Eski gazeteci, CHP milletvekili, TBMM Başkanvekili) – Bütün siyasi partilerimize verilen önem bir pop yıldızı kadar değildir. Siyaset bizim medyamızda hak ettiği yeri alamıyor. Aldığını gördüğümüz olay, iktidarın gücünden çekindikleri için iktidara verdikleri yerden ibarettir. Muhalefet partilerine, ülkenin genel sorunlarına o ağırlıkta yer verildiğini söyleyemem. Magazine göre okur yaratılıyor. Ondan sonra da 'okur böyle istiyor' diye bir yöne gidiliyor. Ben eski bir yazı işleri müdürü, eski bir istihbarat şefi olarak kendi Genel Başkanıyla çok yurt gezilerine katılırım. Örneğin çok önemli bir konuşma yapar. Fakat ertesi gün bu hiç sayfalarında yer almaz; sadece bir resim altı haber girer: "CHP Genel Başkanı Deniz Baykal çocuk severken" veyahut "CHP Genel Başkanı'na kurban kesilmek istendi, Baykal da bağışladı diye". 'Hayvancılığın, tarımın sorunlarına değindi' yok; 'işsizliğe değindi' yok. Maalesef bunun Türk medyası için de, Türk siyaseti için sağlıklı bir yol olduğu kanısında değilim.

Habib Güler (Zaman) – Gazeteler hangi haber daha çok okunacaksa onu veriyorlar. Okuyucu da her zaman kendi ihtiyaç duyduğu şeyi okumuyor. Daha çok magazinsel, aslında hiçbir haber değeri olmayan, ama insanların hoşuna gidecek, basit, tamamen dedikoduya dayalı, bu tür şeyler çok okunuyor. Hiçbir ihtiyacı yok vatandaşın buna, ama çok okunuyor. Medya da, vatandaş bunu okuyor diye, bunu veriyor.

Yusuf Sahici (Yeni Şafak) – İnsanlar artık gazeteleri, televizyonu izlememeyi tercih etme noktasındalar. Çünkü haber denilen şey, aslında birinci derecede öncelik taşıyan bir şey değil. Magazin dünyasının öne geçmesi ile insanların haber alma hakkının yozlaştığını, törpülediğini görüyoruz. Bugün gazetenin bir tanesinde bile haber görmek mümkün değil; %40'a düşmüş gazetelere duyulan güven. Bu çok kötü.

Görüşülen siyasetçiler ve muhabirler, medyaya kamuoyunun gözünde güven ve etkinlik sağlayanın ağırlıklı olarak tarafsız siyasal haber olduğu kanısındadırlar.

Fetullah Gündüz (ANAP İletişim, Tanıtım ve Medya ile İlişkiler Başkan Yardımcısı) – Gazeteciler, mesleklerini yaparlarken belli bir mesafeden, objektif bir noktadan giderler. Gazeteciliğin bugüne kadar yaşamasının da, giderek rolünü güçlendirmesinin de, etkinliğini, ağırlığını artırmasının da nedeni budur.

Çoğulcu liberalizmde medyaya, yönetenleri izleme görevinin verilmesi, haberlerde siyasetçilerin sözlerine ve eylemlerine daha fazla yer ayrılmasını meşrulaştırmaktadır. Kamunun/Halkın adına düşünerek onun neyi öğrenmesi gerektiğinin kararını verme yetkisi ise medya çalışanlarına bırakılmış gözükmektedir. Kimin ne kadar konuşacağına, kamu yararı adına karar veren medya, halkı aydınlatmak için güçlü siyasal parti yetkililerinin ve birtakım uzmanların sözlerine başvurmaktadır. Sonuçta medyada söz söyleyerek kendi tanımlarını ve anlamlandırmalarını yaygınlaştıranlar, yine toplumdaki iktidar sahipleri olmaktadır.

Saffet Arıkan Bedük (DYP Genel Başkan Yardımcısı, Basın ve Propaganda Başkanı) – Demokrasilerde iktidara da, muhalefete de ihtiyaç vardır. Muhalefetin söylemlerine yer vermemenin hiçbir haklı tarafı yoktur. Muhalefet de toplumun bir

parçasıdır ve toplumun şu anda içinde bulunduğu sıkıntuların çözümlenmesi noktasında üzerine düşen görevler vardır. Hem tespit yapacaktır, hem bunu kamuoyuna mal edecektir, hem de yönetenlere hatırlatacaktır ve eleştiri hakkını kullanacaktır.

Medya kuruluşları kimin ne kadar konuşacağına, hangi sözlerin nasıl aktarılacağına yönelik kararları yayın politikaları doğrultusunda vermektedirler. Yayın politikalarının oluşturulmasının en önemli etkenlerinden biri de medyanın mülkiyet yapısıdır.

B. MEDYANIN MÜLKİYET YAPISI

Medyanın mülkiyetinin kimin elinde bulunduğu, o medya kuruluşunun yayın politikasını doğrudan etkilemektedir. Günümüzde yaygın ulusal medyanın mülkiyeti kamunun ve/veya yoğunlaşmaların yaşandığı tecimsel kuruluşların elindedir. Her iki mülkiyet biçimi de pratikte, var olan iktidar sahiplerinin çıkarlarına hizmet etmektedir.

Avrupa’da ve ABD’de basın 19. yüzyıldan bu yana, özel sektörün tecimsel amaçlarla faaliyet gösterdiği bir alandır. Tecimsel basının sahipleri kazançlarını çoğaltırmayı amaçlamaktadırlar. Bu kazançlar başlangıçta gazetenin tirajını artırarak reklam gelirini çoğaltmakla sınırlı olmuştur. Kitle iletişiminin ekonomik kararları da belirleyen kamusal konuşmada önemli bir aktör halini almasıyla birlikte farklı sektörlerde üretim yapan kuruluşlar medya sektörüne girmişler, böylece siyasal iktidara etki etmeye çalışmışlardır. 1980’lerdeki ‘deregülasyon’ (kuralların

kaldırılması) olarak adlandırılan¹³ sürecin sonunda ise yatay, dikey ve çapraz olarak genişlemiş medya kuruluşları, bağlı buldukları büyük sermaye gruplarının çıkarlarını gözetmekte; yaptıkları yayınlar, özellikle de haberler sayesinde siyasal iktidarı kendi özel çıkarları doğrultusunda hareket etmeye yönlendirmeye çalışmaktadır.

Tecimsel basın sadece siyasal iktidarı yönlendirmeye çalışmakla kalmaz; toplumda var olan eşitliksizci üretim biçimini ve ilişkilerini de (sözgelimi mülkiyetin 'kutsallığını', emeğin ücret karşılığı satılmasını, ekonomik mübadelenin para aracılığıyla yapılmasını vb.) yeniden üretir.

Türkiye'de bu süreç, Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde yeni liberal ekonomik kararların uygulamaya konulmasıyla başlamıştır. Başka alanlardan gelerek medya sektörüne giren kuruluşlar, kamusal söz söyleme iktidarını ellerinde bulundurabilmek amacıyla birbirleriyle kıyasıya rekabet etmişlerdir. Bu kuruluşlar bir yandan kitle iletişiminin değişik ortamlarına (gazete, dergi, radyo, televizyon, internet yayıncılığı), öte yandan medya üretimine ve dağıtımına ilişkin sektörlerine (matbaa, internet servis sağlayıcılığı, dağıtımçılık, kitap yayıncılığı ve kitapçılar vb.) yatırım yapmışlardır. Bu kuruluşlar medya dışındaki sektörlerde de genişlemeye devam etmişlerdir: ticaret, finans, enerji, turizm, inşaat, gıda vb... Bu sermaye gruplarından bazıları çokuluslu şirketlerle ortaklıklar da kurmuştur¹⁴. Sonuç olarak

¹³ Kuralların serbest piyasa ekonomisinin lehine olacak ve devletin sektöre müdahalesini en aza indirgeyecek biçimde yeniden düzenlenmesine yol açan bu süreci 'reregülasyon' (kuralların yeniden düzenlenmesi) olarak tanımlayanlar da bulunmaktadır.

¹⁴ Türkiye'de 1980 sonrası medyadaki yoğunlaşma süreci konusunda ayrıntılı bilgiyi şu iki kitapta bulabilirsiniz: Kejanlıoğlu, D. Beybin (2004) **Türkiye'de Medyanın Dönüşümü**, Ankara, İmge

bir sermaye grubuna dahil olan medya kuruluşu, yayın politikasını o grubun çıkarları doğrultusunda belirlemektedir. Bu çıkarlar sadece, kısa dönemli kâra yönelik çıkarlar olmakla kalmayıp uzun dönemde var olan toplumsal ilişkilerin sürmesini sağlamaya yönelik olarak da işlemektedir.

Anlatılan bu süreç, yaygın ulusal medya için geçerlilik taşımaktadır. Bölgesel ve yerel medya da başka sektörlerden gelen daha küçük ölçekli tecimsel kuruluşların elindedir ağırlıklı olarak. Alternatif medyalar ise, çoğunlukla büyük mali yatırım gerektirmeyen internet yayıncılığı gibi alanlarda var olabilmektedir; ne var ki, çok sayıda tecimsel medyanın mesaj bombardımanına tuttuğu okur, alternatif medyaların varlığından, özellikle aramıyorsa eğer, haberdar olamamaktadır.

Medyaya yönelik eleştirilerde hatalardan, yayın kuruluşlarının hareket biçimini belirleyen mülkiyet yapısı birinci sırada sorumlu tutulmaktadır. Çalışma kapsamında görüşülen muhabirler ve siyasetçiler de medyanın kamu yararını korumak amacı dışında ve patronun çıkarı doğrultusunda taraflı biçimde kullanılmasını yanlış bulduklarını, medyadaki en önemli sorunlardan birinin bu olduğunu ifade etmişlerdir. Ne var ki, ‘patronun çıkarı’nın ne olduğu konusu muhabirler için, çalıştıkları gazeteye göre farklılık göstermektedir.

Büyük sermaye gruplarının içinde yer alan basın kuruluşları için ‘patronun çıkarı’ ekonomik gücünü korumak ve artırmak için siyasal iktidarı yönlendirmektir.

Türey Köse (Cumhuriyet) – Çıkar ilişkileri nedeniyle hep iktidardan yana “taraf”lar. Birçok büyük gazete özellikle bazı zamanlarda dikkat çekici biçimde iktidara hoş görünen, iktidarı hoş gören manşetler atar ya da çok önemli yolsuzluk

Kitabevi Yayınları ve Adaklı, Gülseren (2006) **Türkiye’de Medya Endüstrisi**, Ankara, Ütopya Yayınları.

v.b. olayları görmezden gelir. Ortada ya bir ihale vardır ya da başka bir çıkar bağlantısı. Bu vesileyle okurun bilgi edinme hakkı elinden alınır. Geçtiğimiz dönemde medya patronlarının kamu ihalelerine girmesinin önlenmesine ilişkin bir yasal düzenleme TBMM'ne geldi. Medya patronları en üst düzeylerde kulis yaptı. Patronlar, başyazarlar TBMM'ne geldi, siyasal iktidara ve muhalefete bu düzenlemenin çıkmaması için baskı yaptı. Ve TBMM'nde o süreçle ilgili gelişmeler bu yayın organlarında görmezden gelindi, hiç yer almadı. Bu gazetelerin bürolarındaki arkadaşlarımız patronlarına “bilgi notu” yazdı, çok şükür ki bizim kamu ihalelerine giren patronlarımız yoktu ve biz “haber” yazdık.

Habib Güler (Zaman) – Bizim ülkede medya dördüncü güç değil, birinci güçtür diye bir söz vardır. Maalesef Türkiye’de medya ile siyaset çok içiçe girmiş durumda. Medya patronları aynı zamanda medya dışındaki birçok alanda çalıştıkları için, iktidar partisiyle arası iyidir, bir taraftan da bütün ihaleleri kapar. Bu, siyasetle medyanın ne kadar birbirine girdiğini gösteriyor aslında.

Medya mülkiyetinin yarattığı partizanca taraf tutma konusunda en çok şikayeti olanlar muhalefetteki siyasal parti yetkilileri olmuştur.

Yılmaz Ateş (Eski gazeteci, CHP milletvekili, TBMM Başkanvekili) – Haber, kamuoyunun objektif, tarafsız oluşması için vardır. Günümüzün haberciliği ise daha ziyade gazetelerin mensubu olduğu sermaye kesiminin çıkarlarına uygun kamuoyunun oluşması için haberler şekillendiriliyor. Oysa haberin şekillendirilmemesi lazım. Haberin objektif, net, tarafsız olması gerekir.

Saffet Arıkan Bedük (DYP Genel Başkan Yardımcısı, Basın ve Propaganda Başkanı) – Basının özgürlüğüne olduğu kadar objektif haber yapmaya ve toplumun değerlerini, toplum meselelerini yansıtmada da yine objektiviteye dikkat etmesi gerektiğini düşünüyorum. Geçmişte sansür vardı, şu anda da maalesef otokontrol biçiminde kendi içerisinde bir sansürün, örtülü bir sansürün devam ettiğini görüyoruz; çünkü değişik şirketlerdeki bağlantıları sebebiyle medya patronları ister istemez iktidarın etkisi altında kalabilmektedir. Bu durum bir kısım haberlerin objektif olarak yayınlanmasını engelleyebilmektedir; hatta bir kısım siyasi partilerin lehinde veya aleyhinde olabilmektedir. İktidarın baskısı işveren pozisyonunda olan

kişilere yansıdığı oranda medyanın kendi yayın politikalarına da aksedebilmektedir. Bazen muhalefetin söylemlerine yeteri kadar yer verilmediği gözlemlenebilir. Hatta Maliye Bakanlığı'nın ve hatta hükümetin baskısıyla bir kısım haberlerin değiştirildiği veya muhalefetin halk adına dillendirdiği bir kısım konulara yer verilmediğini, basın açıklamalarının yer almadığını görüyoruz. Bu fevkalade yanlış bir şey.

İktidar partilerinin üst düzey yetkilileri ile medya patronları karşılıklı çıkar ilişkisi kurmaktadırlar. Bu ilişki nedeniyle iktidar partisi yetkilileri, kendilerini rahatsız edecek soruları soran muhabirleri rencide edici biçimde davranabilmekte, hatta gazete patronundan o muhabiri işten çıkarmasını bile isteyebilmektedirler.

Necmi Hatipoğlu (DYP Basın ve Propaganda Başkanlığı Basın Danışmanı) – Siyasetçilerin medya patronu ile ilişkileri, özellikle 1980'den sonra değişti. Recep Tayyip Erdoğan'ı basına efelenirken görüyoruz; ama bunu alt düzeyde tutuyor. Muhabire fırça atıyor, yazara dava açıyor, ama Aydın Doğan'a bir şey yapamaz, çünkü organik bağları oluştu. Patronlar tarafsızlığını ortaya koyarlarsa, gazeteciler ister istemez ona yakışır şekilde serbestlik kazanacaklar. Şimdiyse 'ben bu haberi yazıyorum ama, bu nihayetinde dönüp dolaşp benim patronumu vuracak, o yüzden ben haberi en iyisi şöyle çevireyim' diyorlar.

Tarafsızlığın, medyanın saygınlığını ve etkinliğini artırdığını düşünen siyasal parti yetkilileri ve gazeteciler, bu tarafsızlığı sağlamak için kendi siyasal görüşleri doğrultusunda şekillenen çözümler geliştirmektedir. Ne var ki, sorun liberalizmin içinden gelen 'tarafsızlık' kavramıyla ortaya konduğu için, çözümü de yine liberalizmin ve onun belirlediği profesyonel gazetecilik ideolojisinin içinde yer almaktadır.

Fetullah Gündüz (ANAP İletişim, Tanıtım ve Medya ile İlişkiler Başkan Yardımcısı) - Medya başka alanlarda çalıştığında çok acı deneyimler yaşandı. Çalışabilir elbette, ama sorun çıkıyor. Bunda siyasetçiler de sorumlu. Medyanın itibarı siyasetçinin de sorumluluğu; siyasetçinin itibarı da medyanın sorumluluğu.

Medya, özel sektörle iş yapmalı, ama devletle iş yapmamalı; devletle alışverişleri olmazsa çok daha ideal bir yayın anlayışı ortaya çıkabilir. Devletin ellerini ekonomiden mümkün olduğunca çekmesi, tarafsızlık sorununu çözecektir. Hem özel sektörde farklı işler yapabilecek hem de özel sektör gelişeceği için reklam kaynakları büyüyecek. Siz tarafsız olursanız etkinliğiniz de daha çok olur, muhataplarınız sizin otoritenizi daha çok kabul eder, sizi daha çok dinler.

Turan Özkan (CHP İletişim Koordinatörlüğü, Halk Gazetesi) – Medyanın sadece medya işiyle uğraşması gerekir. Bir medya kuruluşunun patronu eğer enerji, inşaat, bankacılık, pazarlamacılık gibi alanlarda da faaliyet gösteriyorsa o medyanın objektif olması beklenemez. Neden? Çünkü her alanda devletle örgütsel ilişki kurmuş oluyor. Bir örnek vereyim, herhangi bir faaliyet alanındaki vergisini ödememek için iktidara yakın olmaya çalışacaktır. Medyanın tam anlamıyla bağımsız, tarafsız, objektif olabilmesi için iktidarla ilişkisinin olmaması gerek. Sadece gazetecilik yapmalı.

Görüştiğim muhabirlerden Doğan Grubu gazetesi Hürriyet'in Ankara Temsilci Yardımcısı olan Şükrü Küçükşahin ise, kâr elde eden bir gazete olmanın ideolojilerden bağımsız olmayı ve kamu yararına tarafsız biçimde çalışmayı sağladığını söylemiştir:

Şükrü Küçükşahin (Hürriyet) – Türkiye’de yaygın bir kanı var: ‘Medya patronların talimatları doğrultusunda yönetilen kurumlardır. Bunlar da Türkiye’yi yönetmeye kalkıyorlar. Her şeyi kendi çıkarları için yapıyorlar. Her haberin ardında mutlaka bir çıkar var’ diye düşünüyor. Ben pir-ü pak demiyorum, yanlış şeyler yapılıyor, ama çok iyi şeyler de yapılıyor. Bir sürü karanlık nokta, yolsuzluklar, hırsızlıklar medyanın varlığı sayesinde aydınlandı. O anlamda da bağımsız medya bir işlev görüyor. Kâr eden gazeteler daha fazla bağımsızlığını korumuştur. Zarar eden gazeteler ise eninde sonunda iktidarlarla içiçe girmiştir. Siyasal iktidarlar için medyayı bağlamanın en kolay yolu bankadır. Çünkü o bankaya bir müfettiş göndermeniz hemen piyasaları etkiliyor, kendi piyasasını etkiliyor. Medya bu anlamda patronajdan kaynaklanan kötü bir dönem geçirdi.

Aydın Doğan gibi bir isim bile bankasını sattı ki onun bankası batık bir banka değildi.

Belirli bir siyasal görüş yanlısı zenginlerin desteklediği partizan basın kuruluşları için ‘patronun çıkarı’ ise o siyasal görüşün temsilcilerinin olumsuz davranışlarının görülmemesini sağlamaktır.

Şükrü Küçükşahin (Hürriyet) – Bugün islami duyarlılığı önde olan gazetelerde iktidarla ilgili bazı olumsuz haberler hiç görünmüyor. Örneğin Maliye Bakanı ile ilgili Türk medyasında pek çok iddia yer aldı. Bu iddiaların hemen hemen tamamı bu medya grubunda yer almadı. Sonra bu medya grubunun bir köşe yazarı Maliye Bakanı’nun artık görevde kalmaması gerektiği yönünde bir yazı yazdı. Ben bir an o gazetenin okurlarını düşündüm. Farz edin ki o gazete dışında başka bir şey okumuyorlar, ‘bu adam niye acaba Maliye Bakanı’nun görevden alınmasını istiyor?’ diye düşünmüş olmalılar. Çünkü o köşe yazarının bunu yazmasına gerekçe olan hiçbir haber o gazetede yer almadı ki. O siyasal partiyi izleyen gazetecinin bunu bilmemesi mümkün değil, ama belki bir otokontrol nedeniyle yazmıyor ya da yazıyor ama gazetede çıkmıyor.

İster ekonomik gücünü artırmak için, isterse belirli bir siyasal görüşü desteklemek için olsun, görüşülen kişilerin ortaklaştığı nokta gazetelerin belirli siyasal görüşlere ve/veya partilere ayrıcalık tanıyarak yayın yaptıklarıdır. Bu taraflılık, gazetenin yayın politikası ya da gazetenin misyonu olarak adlandırılmaktadır ve editörler tarafından gözetilmektedir. Görüşülen muhabirler, kendi gazetesi dışındaki gazetelerin çoğunun siyasal partilerden birini desteklediği için taraflı olduğunu söylemişlerdir. Kendi gazetelerinin ise kamudan taraf, insan haklarından, demokrasiden yana olduğunu düşünmektedirler. Kendi gazeteleri bir siyasal partinin olumlu ya da olumsuz bir sözüne ya da eylemine yer vermediğinde, bunu gazetenin misyonu ve okurlarının beklentisi ile gerekçelendirmektedirler.

Yusuf Sahici (Yeni Şafak) – Gazetenin misyonu haber değerini, haberciliği de buna kanalize ediyor. Diyelim ki, CHP'de çok olumlu bir şey oldu, CHP'nin ülke yararına yapmış olduğu bir şeyle ilgili bir haber ürettik diyelim. Bunun Yeni Şafak gazetesinin sayfalarında yer alabileceğini düşünmüyorum. Ya da tersi, Cumhuriyet gazetesinde Ak Parti'nin yapmış olduğu olumlu bir şeyin yer alabileceğini asla düşünmüyorum.

Turan Yılmaz (Hürriyet) – Hürriyet bir kitle gazetesi. Onu türbanlısı da okuyor, başı açık da okuyor; ben çok farklı uçlardaki insanlara o haberi okutmak zorundayım. Bu anlamda belki işimiz biraz daha zor. Cumhuriyet gazetesinin okur profili farklıdır, beklentisi de ona göredir. Yeni Şafak ya da bir Milli Gazete'nin okur profili ya da bir Zaman gazetesi okurunun beklentisi, bakışı farklıdır.

Çalışma kapsamında görüşülenler, mülkiyet yapısının gazetenin yayın politikasının kimden yana olduğunun birincil belirleyicisi olduğunu düşünmektedirler. Burada sözü edilen taraf olmak ya siyasal partilerden birinden yana olmak ya da siyasal iktidar karşısında kamudan yana olmaktır. Ne var ki, görüşülenlerden hiçbiri, medya mülkiyetinin toplumsal eşitsizlikleri sürdürmede oynadığı role değinmemiştir.

C. MEDYANIN ÖRGÜTLENMESİ

1. Editoryal Yapı

Editörlerin (yazı işlerinin) görevi, gazetenin profesyonel ilkelere ve yayın politikasına uygun biçimde çıkmasını sağlamaktır. Bu amaçla hangi haberin izleneceğine ve hangi haberin gazetede ne biçimde yer alacağına onlar karar verirler.

Gazetelerin örgütlenmesi birbirine benzemektedir. Siyasal parti haberleri söz konusu olduğunda haberin merkezi Ankara Bürolarıdır. Cumhurbaşkanlığı, başbakanlık, bakanlıklar, parlamento ve siyasal partilerin çalışmaları gibi siyasal gelişmeleri izleyen muhabirler burada bulunmaktadır. Yazı işlerinin belirlediği gündem doğrultusunda rutin ve özel haberleri takip ederler. Yazdıkları haberleri önce Ankara Bürosundaki şefler kontrol ederler. Eğer gerekli görülürse muhabirden haberindeki eksik kısımları tamamlaması istenir. Haberler en son İstanbul merkez bürodaki editörler (genel yayın yönetmeni ve yayın kurulu) tarafından incelenir ve gerekli görülürse tümünden değiştirilebilir, hatta gazeteye konulmayabilir. Haberde kullanılacak fotoğrafları, fotoğrafların alt yazılarını, haberin kaçınıcı sayfanın neresine konulacağını belirleyen de İstanbul'daki editörlerdir.

Bilişim teknolojilerindeki gelişmeler, editoryal yapıda değişikliklere yol açmıştır. Geleneksel gazetecilik sisteminde haber, muhabirden çıktıktan sonra, çok sayıda kişinin birbirinden bağımsız düzeltmesinden geçmekte ve böylece profesyonel

gazetecilik ideolojisi doğrultusunda tekrar tekrar denetlenmekteydi¹⁵. Türkiye'ye Dinç Bilgin'in Sabah gazetesinde, 1980'lerin ortalarında giren ve bütün gazetelere yayılan bilişimdeki gelişmeler ise, bütün bu işleri daha az sayıda kişinin yapabilmesine olanak tanımış, bu da haberin sadece birkaç kişinin anlayışı doğrultusunda şekillenmesine yol açmıştır. Bunun yanı sıra geleneksel sistemde muhabirlerle editörler aynı mekanda, birbirlerini görerek çalışmaktayken yeni sistemde araya bilgisayar girmiştir. Editörler muhabirlerin haberlerini bilgisayar aracılığıyla almakta ve muhabir haberinin değiştirildiğini çoğu zaman ertesi gün gazete çıktığında öğrenmektedir. Bu durum editörlerin, kurum içinde oluşacak bir toplumsal baskıdan/denetimden uzak çalışmalarına yol açmaktadır.

Çoğulcu liberal basın anlayışında, görevleri gazeteyi yayın politikası doğrultusunda bir bütün olarak şekillendirmek olan editörlerin, işlerini kamu yararını gözetecek biçimde yapacak kadar profesyonel olmaları ve her türlü baskıdan, yönlendirmeden uzak tutulmaları gerektiği düşünülür. Editoryal bağımsızlık bu nedenle önemli sayılır ve bir o kadar da ulaşılamayan bir idealdir.

Uygulamada editoryal yapı, gazetenin, medyanın mülkiyet yapısı bölümünde anlatılan etkenlerle belirlenen çıkarlar doğrultusunda yayınlanmasını güvence altına alır. Hangi haberlerin izleneceğini belirler ve muhabirin yazdığı haberi şekillendirirken, kamuyu bilgilendirmek amacının ötesinde, patronun çıkarlarını gözetmek için çaba gösterirler.

¹⁵ Haber sırasıyla, dilinin düzeltilmesi için redaktörden; haber dilinin ve unsurlarının denetlenmesi, başlık, fotoğraf seçimi için yazı işleri şefinden geçtikten sonra, yazı işlerindeki şeflerden oluşan kurul tarafından hangi sayfaya hangi haberin konulacağı belirlenir; son olarak haber, gazetede ayrılan yere sığması için sayfa sekreteri tarafından kısaltılır ya da uzatılır.

Serhat Hürkan (Halk Gazetesi) – Kim iktidarda ve güçlüyse onu rahatsız edecek hiçbir haber çıkmaz. Siz muhabir olarak Ankara'dan yazarsınız, İstanbul yazı işlerindeki adamın esas işlevi onu elemektir zaten. Onu elemeyi başardığı için gazetenin başına gelmiştir. Patronu rahatsız edecek hiçbir haber konmaz, iktidarı rahatsız edecek hiçbir haber konmaz.

Editörlerin en önemli görevlerinden birinin gazeteyi 'sattırmak' olduğu kabul görmüştür. Bu uğurda, muhabirin getirdiği haberi, kimi zaman olan bitenle pek de uyuşmayan unsurlarla süslemeleri çok tartışılan bir durumdur. Çalışma kapsamında görüşülen muhabirlerin çoğu, bu değişikliğin daha çok başlık düzeyinde yapıldığını, haberin tümünün değiştirilmesine nadir rastlandığını belirtmişlerdir. Muhabirler, editörlerin haberlerini değiştirmelerini ve gazetelerin ticari bir mal sayılmasını doğal karşılamaktadırlar. Hatta bunun için kendi jargonlarında bir ifade geliştirmişlerdir: "haberi seksileştirmek".

Türey Köse (Cumhuriyet) – Bazı gazetelerde çarpıtma olur, biraz provokatif bakılır olaylara. Bunun gazeteciliğin gereği olduğu söylenir, hatta "haberi seksileştirme" lafı kullanılır. Bu, provokatif davranmaya müsait bir yaklaşımdır.

Turan Yılmaz (Hürriyet) – Haberin değiştirilmesi denemez. Özünü değiştirmeden haberinizi yorumlayabilir. Sonuçta gazete de bir ürün ve bunu satmak zorunda. Her gün 20-30 tane gazetenin durduğu tezgahta bu gazetenin tercih edilmesini sağlamak zorundasınız. Bu yüzden daha çarpıcı bir hale getirebilir başlığını, sunumunu; özünü değiştirmeden, çarpıtmadan ama. Böyle bir hak tabii ki var. Kamu görevini yapıyorsunuz ama kamu görevini yapabilmemiz için önce gazetenizi satabilmeniz gerekir. Burada ölçü bence haberin özünü korumaktır.

Muhabirler, zaman zaman editörlerin haberi yanlış anladıkları için yanlış değişiklikler yapabildiğini ya da verdikleri başlığın haberin özünüle uyuşmadığını söylemişlerdir.

Aydın Hasan (Milliyet) – Editörler belli bir açıdan görüyorlar haberi. Bazen incelikli konular oluyor, bunu tam algılayamıyor, yanlış algılıyorlar. Her meslekte iş kazaları vardır, bizde de oluyor. Onların işi ilgi çekici hale getirmek. Daha çarpıcı bir başlık atmak istiyorlar. Ama çarpıcı başlık bazen haberin özüyle örtüşmeyebiliyor, bir incelik oluyor orada.

Muhabirlerin tarafsızlıkla ilgili değerlendirmelerinde belirttikleri gibi, muhabirin haberdeki bazı unsurları (bilerek ya da fark etmeyerek) gözden kaçırmaması, editörlerin denetimi sayesinde düzeltilmektedir. Bu nedenle editoryal yapının varlığı, nesnellik ve tarafsızlık için de bir güvence sayılmaktadır.

Şükrü Küçükşahin (Hürriyet) – Muhabirin haberi zaman zaman değiştirilir. Burada ben zaman zaman haber müdürlüğü de yapıyorum. Orada haberi yazan muhabirin yazısının özüne dokunmuyoruz. Bu nedenle muhabirlere “kısaltma işlemini bize bırakmayın” diyoruz, “kırk satır yazın, altmış satır yazın ki karar sizin olsun”; çünkü kendi alanını o biliyor. Ama zaman zaman muhabir de o haberlerle çok içiçe olduğu için kendi melekelerini yitirebilir. O noktada da bizim “bak, haberin şu yönü de var; bunu niye öne çıkarmadın, şunu niye yapmadın” gibisinden değerlendirmelerimiz oluyor. Hürriyet için söylüyorum; İstanbul’da haberin değiştirilmesi söz konusu değil. Ama haber girmeyebilir. Bu yetki oradaki on-on beş kişilik yayın kurulunundur. O yayın kurulunda ciddi tartışmalar yaşanıyor, haberler ona göre giriyor. Sadece Hürriyet’in Ankara bürosundan günde yüze yakın haber geçiyor. Santıyorum Anadolu Ajansından yüzlerce haber geçiyor. Abone olduğunuz yerli-yabancı ajanslarla birlikte bakıldığında, bine yakın haberden söz ediyoruz. Doğal olarak haberler elimine ediliyor. Öyle haberler geliyor ki, öbürünü kovuyor. Sonuçta gazete dediğiniz aynı zamanda ticari bir meta.

Muhabirler kimi zaman haber kaynakları ile gazetenin yayın politikası arasında kalabilmektedirler. Gazetenin yayın politikası uyarınca olumlu yer verilmeyen bir siyasal partiyi izleyen muhabiri kurtaran, tarafsızlık ilkesi ve editoryal yapı olmaktadır. Muhabir izlediği partiyle ilgili olumlu bir haber yazdığında haberi yayınlanmayabilmektedir. Olumsuz haber yazdığı takdirde ise haber kaynaklarından

tepki görme, hatta onları yitirme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu durumda haberini tarafsız (ya da nesnel) olduğuna inandığı biçimde yazmakta, olumsuz yayınlanması durumunda ise kabahati editoryal sisteme yükleyebilmektedir. Hatta kimi zaman, yayınlanmasını sağlamak için haberini gazetenin yayın politikası uyarınca kurgulayabilmektedir.

Behçet Güngör (Yeni Şafak) – Kamuoyunda DTP'ye iyi bir bakış açısı yok. Ama benden sürekli DTP'den haber isterler, ama vurucu haber isterler. Gidiyorsunuz, görüş alıyorsunuz, haberi yazıyorsunuz. Editörler, son şekli verirken, vurucu hale getirirken değiştirirler. Ben DTP ile ilgili yaptığım her haberde sonradan tepki almışumdur, çünkü editörler yazdığım şekilde kullanmazlar. (...) En iyi haber çıkan haberdir. Çok iyi haber almışsın, kimse görmedikten sonra anlamı yok. Haberimin çıkması benim ne kadar iyi bir muhabir olduğumla alakalı değil, benim gazetemle o parti arasındaki ilişkiye bağlı. Bizim gazete Ak Parti ile çok yakın, yani onun haberlerine daha çok yer veriyor. Ama DTP haberinin çıkması için haberi yorumlaman lazım, bir anlamda haberi kurgulaman lazım, o zaman da diğer tarafın (partinin) işine gelmiyor. Gazeteler böyle davrandığı için partililer de muhabire kızıyor; “adım çıkmıyor” diyor. “Seninle alakalı bir sorun yok, ama sizin gazete öyle” diyor. Onlar da editörlerin değiştirdiğinin farkında, editörler her yerde aynı sonuçta.

Yurdagül Şimşek (Radikal) – Zaten yazarken sen bilirsin gazetenin nasıl kullanacağını. Benim gazetem hassasiyetlerini ben bilirim. Onların birçoğu da bana doğru gelir. Doğru geldiği için ben bir haberi yazarken onu ön plana çıkartırım. Aynı haberi Cumhuriyet gazetesinden bir arkadaş yazarken o da kendi gazetesinin bakış açısını ön plana çıkartır. Bunlar hepimizin yaptığı şeyler.

Türey Köse (Cumhuriyet) – Gazetenin yayın politikası muhabirin yazdıkları üzerinde elbette etkilidir. Ancak bunu buyurgan, tepenizde salınan bir kılıç gibi, “onu yaz, bunu yazma” diye talimatlar yağdıran bir erk gibi düşünmek doğru olmaz. Siz gazetenizde hangi konuların, hangi haberlerin daha iyi yer bulacağını bilirsiniz, ya da hangi konuların yer bulamayacağını.

Habib Güler (Zaman) – Gazetelerin kendi ideolojileri, kendi siyasi fikirleri oluyor. Muhabir de doğal olarak ‘benim yazdığım haberi benim gazetem en güzel nasıl görür?’ diye düşünür. Çünkü bir haberin çeşitli boyutları var. Haber yazarken en az on tane başlık olacak unsur var orada. Diyorsunuz ki, ‘acaba hangi unsurdan görsem gazetem haberi nasıl daha güzel görür?’ Bunu düşünüyorsunuz. Bakıyorsunuz ki orada önemsiz bir unsur var. Ama sizin gazeteniz için daha ön planda görülmek istenen bir unsur, ister istemez haberim yayınlansın diye o daha önemsiz unsuru başa çekebiliyorsunuz. Burada aslında tam gazetecilik kriterlerine uymuyorsunuz, ama sonuçta haberin hiç girmemesindense en azından bu unsuruyla vereyim haberi, bu şekilde girsin diyorsunuz.

Siyasetçiler de medyada istedikleri gibi yer alamamalarının nedeninin muhabirler değil, gazetelerin yayın politikaları ve editoryal sistem olduğunu kabul etmektedirler.

Fetullah Gündüz (ANAP İletişim, Tanıtım ve Medya ile İlişkiler Başkan Yardımcısı) - Muhabirlerden ziyade, gazetenin yayın politikası çerçevesinde ana kararlar verilir; belirli siyasetçiler, siyasi partiler öne çıkarılır.

Tarafsızlık ve nesnellik ilkeleri ile yayın politikasını gözeten editoryal sistem sayesinde muhabirler, gazetede çıkan haberin sorumluluğundan büyük ölçüde sıyrılmış olmaktadır.

Editörlük, haber sosyolojisi çalışmaları içinde, eşikbekçiliği (gatekeeping) kavramıyla açıklanmaya çalışılmaktadır. Schudson’a göre bu, çalışmalara kolaylık sağlasa da, sorunlu bir metafordur; çünkü kurumsal ve kültürel bir yapıyı bireysel öznelliğe indirgemektedir. Eşikbekçiliği, hem haberlerin inşa edildiğini hem de haber olmak isteyenlerin yayınlanabilir ölçütlere uyacak biçimde olay/haber oluşturma çabalarını gizlemektedir (Schudson, 1997: 309-310).

Gazetelere hangi haberlerin nasıl gireceğine karar vererek gazetelerin sunduğu toplumsal gerçekliği belirleyen editörlerin kararlarında etkili olan iki unsur vardır: gazeteciliğe ilişkin profesyonel görüşleri ve içinde buldukları şirketin gerekleri.

“Medya tarafından sunulan toplumsal gerçekliğin belirlenmesindeki esas unsurlar, idari-yapısal gereklilikler ve kitle iletişim araçlarının teknik-ifade edici özellikleridir” Gatekeeper’ın kararları, der Wolf, habere dair bireysel değerlendirmelere bağımlı değildir, bunlar bir grubun, şirketin değerleridir. “Editorial-politik çizgi ‘ozmos’ yoluyla öğrenilir ve de özellikle gazetecilerin gazetedeki toplumsallaşma süreçleri dolayısıyla empoze edilir” (Wolf’tan akt.: Morresi, 2006: 113-114)

Medya kuruluşlarının büyük sermaye gruplarının bir parçası haline geldiği günümüzde editörler gazeteye girecek haberler ve yazıların seçimi ve düzeltilmesinin dışında başka işlerle de ilgilenmeye başlamışlardır. Editör, dahil olduğu sermaye grubunun çıkarlarını gerçekleştirmek için bir yandan gazeteyi pazarlamakta, bir yandan da iş ve siyaset çevreleriyle yakın ilişkiler kurmaktadır. Haberin reklamdan daha ilgi çekici ve inandırıcı olduğunu düşünen reklamverenler, reklamları kendilerine ilişkin olumlu haberler yapılması kaydıyla vermeye başlamışlardır. Editörler artık, gazeteye girecek haberleri belirlerken gelmiş ve gelecek reklamları da düşünmek zorundadırlar. Yapılan haberlerde aynı zamanda, iş ve siyaset çevrelerini patronun çıkarları doğrultusunda yönlendirmek de gözetilmektedir.

Turan Özkan (CHP İletişim Koordinatörlüğü, Halk Gazetesi) – Bazı muhabirler iş takipçisi konumuna geliyorlar. Özellikle iktidara bakan muhabirler, bir süre sonra idari anlamda görevlere de getiriliyorlarsa, bu, “bizim şu işleri takip et” anlamına gelir. Gazeteden bakınca aslında çok garip görünmüyor. Diyorsunuz ki, bu benim çalıştığım kurum. Bu kurumun kaynakları artarsa çalışanlarına daha

çok döner diye düşünüyorsunuz. O niyetle yaklaşabilirsiniz. Ama sonuçta patronajın niyeti o değildir. O sermayesine bire bin katmak için uğraşıyordur. Bunun için de sizi kullanıyordur. Reklamcı gibi prim de almıyorsunuz bunun için, sadece maaşınızı alıyorsunuz. O da bir tek sizin maaşınıza bireysel olarak dönebilir. Bunu yapan gazeteciler var.

ABD’de Joseph S. Coyle’un 1998 yılında yayınladığı bir inceleme editörlerin kamu yararını değil, patronun çıkarlarını ön planda tuttıklarını ortaya koymaktadır. Coyle, ABD basınında yazı işleri ile yönetim ve reklam bölümlerinin aynı çatı altında birleştirilmesinin editoryal bağımsızlığı ortadan kaldırdığını söylemektedir. Avrupa’daki çoğu gazetede ise bu bölümler tamamen ayrıdır ve Coyle’a göre bu sayede oluşan editoryal bağımsızlık ürünün, yani gazetenin kalitesinin artmasını ve gereksinim duyduğu reklam gelirini bu kalite sayesinde elde edebilmesini sağlamaktadır. Coyle’a göre sektör bu konuda üç çözüm önerisi üretmiştir: (a) asıl görevinin patronu ile bağımsız haber bekleyen okuru arasında denge kurmak olduğunu unutmadan baskılara göğüs gererek meslek ilkelerine bağlı kalmak; (b) yazı işleriyle yönetim ve reklam bölümünü tamamen ayırmak; (c) hiçbir şey yapmamak, çünkü gazeteler eskiden beri ürünü satın alacak çevrelerin (reklamverenlerin) istekleri doğrultusunda hazırlanmakta, yani pazarlanmaktadır (akt: Duran, 2001: 49-52).

Türkiye’de de editörler içerikten çok, reklam, satış ve kârı gözetmektedirler. Medya yöneticileri bir yandan işletmeci gibi düşünüp kârı ençoklaştırmak, bir yandan da yayın kuruluşunun toplumdaki meşruiyetini korumak zorundadırlar (Adaklı, 2006: 343-344). Aslında medyanın meşruiyeti de kâr ve etkinlik sağladığı için arzulanmaktadır.

Özellikle bölüm editörlerinin (bölüm şeflerinin) zamanlarının önemli bir kısmını, ilgilendikleri sektörün yetkilileri ile birlikte geçirmeleri de sorun yaratmaktadır. Sektör yetkilileri ve iş dünyası ile yoğun iletişime geçen editör, ister istemez onların bakış açılarından ve kâr-zarar odaklı düşünce biçimlerinden etkilenmektedir (Duran, 2001: 53).

Editörlerin bir yandan iş ve siyaset çevreleriyle, diğer yandan kendi patronlarıyla yakınlaşmaları, onların çalışma koşullarında önemli değişikliklere yol açmıştır. Çok yüksek maaşlara kavuşmuşlar, toplumun üst tabakalarının yaşama biçimini benimsemişlerdir. Özellikle İstanbul'daki medya kuruluşlarının 1990'lardan sonra yerleştiği plazalarda kendilerine özel katlarda yaşamakta, 'medya center'ların sadece üst düzey yöneticilerin kullanabildikleri restoranlara, spor salonlarına, yüzme havuzlarına gitmektedirler. Eşleri ve çocukları da patronlarının eş ve çocuklarıyla aynı ortamda bulunmaktadır artık (Devecioğlu, 2001: 112).

Serhat Hürkan (Halk Gazetesi) – Yeni dönemde gazetecileri eroin gibi çok paraya alıştırdılar, özellikle İstanbul'da. Terk edilmesi zor hayat tarzları oldu. Bizim gibi işe yaya gidip gelenler, artık Boğaz'da yalıda oturduğu zaman, arabalı, şoförlü falan olduğu zaman geri dönemiyor. Özellikle toplumsal olarak alt kesimlerden gelenler tutku gibi, eroine alışmış gibi çok paraya alışıyorlar, bağımsızlığını kaybediyor, "görmeyiveriyim canım, ben işime bakarım" diyorlar.

Oysa medyada çalışanların çoğu için çalışma koşulları tam tersi bir durum göstermektedir.

2. Muhabirlerin Çalışma Koşulları

İstanbul'da plazalar, medya çalışanlarını birbirlerinden ve yaşadıkları kentin diğer sakinlerinden olabildiğince uzak tutmaktadır. Büyük işletmelerin çalışma

mantığına uygun biçimde düzenlenen bu yeni çalışma mekanları, farklı düzeylerde çalışanların birbiriyle yüzyüze iletişim kurmalarını azaltmıştır. Bilişim sektöründeki gelişmeler de, bu sürece katkıda bulunmuştur. Muhabir artık, daktiloda yazdığı haberi eline alıp şefin yanına gitmemekte, kurum içi ağ sayesinde bilgisayar aracılığıyla editöre göndermektedir. Daha az kişinin çalıştığı Ankara büroları ise geleneksel yapıyı, yüzyüze ilişkileri bir ölçüde korumaktadır. Siyasal muhabirlerin çalıştığı Ankara büroları İstanbul'dakiler gibi büyük ölçekli işletme mantığıyla düzenlenmemiştir. Ancak haber üretim ilişkileri bu mantığa uygun olarak yeniden yapılandırılmıştır. Özellikle büyük sermaye gruplarının elindeki medya kuruluşlarında haber havuzu oluşturulmuş; bir gazetenin muhabirinin yazdığı haber, başka bir gazetede de kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum, daha az muhabirle daha çok gazete çıkarılabilmesine yol açmakta; muhabir istihdamını azaltmaktadır.

Medya çalışanlarının iş güvenceleri ve sosyal hakları da en aza indirilmiştir. Özellikle 1980 sonrası politikalarla neredeyse tümüyle sendikasızlaştırılan muhabirler, rekabetin yoğun olduğu bir iş ortamında çalışmaktadırlar¹⁶. Değiştirilen iş yasası da medya çalışanının güvencesini azaltmıştır. 1990'lardan sonra medyada toplu işten çıkarmalara sıkça rastlanmaktadır. Medya patronları gazeteciliğin bir kamu hizmeti olduğuna inanan çalışanların tasfiyesinde, gazeteciliği temelde sadece bir iş olarak gören genç çalışanları kullanmaktadırlar (Devecioğlu, 2001: 113).

Serkan Güler (MHP Basın ve Propaganda İşleri Sorumlusu Genel Başkan Yardımcısının Basın Danışmanı) – Bugün gazeteci olma hevesindeki gençleri 300-400 milyona çalıştırıyorlar. Bu sefer gerçek gazeteci, basın kartı almış, bu işe

¹⁶ Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için bkz: Altun, Abdülrezak (1995) **Türkiye'de Gazetecilik ve Gazeteciler**, Ankara, ÇGD Yayınları.

emeğini, yıllarını vermiş, meslek edinmiş insanlar açıkta kalıyor. Kaliteli elemanlardan bir kişi çalıştıracağına gençlerden dört tane çalıştırıyor. Gazeteciler de şimdi ekonomik kaygılara düştüler, yaşam kaygısına. Çok tarafsız veya gazetecilik etiğini çok fazla düşünen insanlar değiller; nerede iş bulursam orada çalışırım durumuna geldiler. Bir boyutu böyle. Diğer boyutu da 100-200 bin dolar maaş alanlar, iş takibi yapanlar, patronun adamları. Ortası kalmadı gazetecilikte.

Yusuf Sahici (Yeni Şafak) – Gazeteciliğin artık itibarı kalmadı. Güven erozyonuna uğradı. Ben yakın çevreme, gazeteci olmayın diyorum. Bir fotoğraf çekebilen, mikrofon tutabilen gazeteci oldu. Gazeteler magazinleştirildi; medya çalışanları da bu gazeteleri okuyan vatandaş topluluğunun arasından çıkıyor artık.

Stajyerlikte ücretin çok düşük tutulması, mesleğe yeni başlayanların daha çok orta ve üzeri ekonomik olanaklara sahip ailelerden gelmelerine neden olmaktadır.

Serhat Hürkan (Halk Gazetesi) – Stajyer çocukların bile belli bir toplumsal seviyeden olmasını istiyorlar; araban var mı, cep telefonun var mı, baban sana harçlık veriyor mu diye. Cep telefonu, kamerası, otomobili olmayan çocuk stajyer olarak başladığı zaman geriden, topal eşekle kervana katılmış gibi oluyor. Biri atlıyor arabasıyla daha hızlı ulaşıyor, öbürü belediye otobüsüne biniyor, dolmuşa biniyor, yahut gazetenin arabasında yer bulursa biniyor. Yani şu anda iş bulma olanağı biraz daha dar ve büyük mücadelelerle olan bir şey. Hiç ortadan kayboldu denemez, gene yolunu açabilen iyi-kötü açıyor da, daha çok özelliği olması lazım; Japonca, Arapça, Farsça bilmek gibi.

Yöneticiler, çalışanları gruplaşmaya ve rekabete zorlayarak birbirlerine kırdırmakta ve dayanışmayı yok etmektedirler (Devecioğlu, 2001: 113). Bu durum, her muhabirin öncelikle kendini (iş güvencesini ve yeterli bir maaşı) düşünmesine yol açmaktadır. Medya sektöründe iş değiştirme anlamında hareketliliğin artması da bu süreçte etkilidir. Bir 'profesyonel' olarak muhabir, çalışacağı medya kuruluşunun yayın politikasını, siyasal duruşunu önemsemeksizin iş değiştirebilmekte, çalışabilmektedir.

Serhat Hürkan (Halk Gazetesi) – ‘Ben profesyonelim, işimi yaparım, haberimi yazarım, gazete ister kullanır, ister kullanmaz’ demek de, otomat tavrıdır. İyi bir tutum değildir. Ama zordur bağımsız bir gazeteci olmak, risk isteyen bir şeydir. İşsizliği göze alması lazım, itilip kakılmayı göze alması lazım. Gazetecilik ekmek parası için yapılacak bir iş değildir. ‘Ben ekmek parası için yapıyorum, eve ekmek götürmek zorundayım’ diyen birtakım arkadaşlar bazı şeylere boyun eğmelerini aklileştirmeye çalışırlar. Ama gazetecilik özel bir meslektir. Ekmek parası istiyorsan başka işte çalışacaksın. ‘Ben gazeteciliği ekmek parası için yapıyorum’ diyorsan, o zaman ‘ben her türlü yönlendirmeye açığım’ veyahut ‘arkadaşım haksız yere işten atılırsa, niye atıyorsunuz demem’ demektir. Öbür tarafı da var; mesela genç arkadaşlar bizimle sohbetlerinde diyorlar ki, sizin gibi davranırsak elimize ne geçiyor? İşsiz kalıyoruz, para kazanamıyoruz. Ama iş takipçisi Ahmet, Mehmet gibi davranırsak o da kendi kırıntılarından bizi de görüyor, araba alıyorum, ev alıyorum, gidemeyeceğim lokantalara gidiyorum. İşte o noktada seçmesi gerek, ya para, ya vicdana uygun düzgün düzenli hayat.

İşgücünün çok, çalışan alımının az olması nedeniyle oluşan yoğun rekabet muhabirin kendi ilkeleri doğrultusunda hareket etmesini de zorlaştırmaktadır.

Habib Güler (Zaman) – Gazetecilikte haber atlama ve haber atlatma çok önemli. Her gazeteci sabah önce diğer gazetelere bakar, hangi haberleri atlamışım diye. Ondan sonra kendi gazetesine bakar. Mesela bir muhabirin yazdığı çok iyi bir haberi diğer muhabirler imrenerek okurlar, kıskanırlar, belki gider yüzeysel olarak tebrik ederler, ama ‘ben de nasıl bir haber yapsam da bundan daha iyi bir haber olsa’ şeklinde düşünürler. Çok ciddi bir rekabet var.

Bazı muhabirler yoğun rekabet ortamında, birkaç kişilik dayanışma grupları oluşturarak ayakta kalmaya çalışmaktadırlar.

Habib Güler (Zaman) – Alan gazeteciliklerinde gruplaşmalar var. Diyelim ki farklı gazetelerden toplam 15-20 muhabir CHP’ye bakar. O 15-20 muhabir arasında iki-üç kişilik gruplaşmalar vardır. Bunlar aldıkları haberleri paylaşırlar, amaçları diğer gruba haber atlatmaktır. Tek başınıza nereye yetişeceksiniz? O kadar çok olay var ki, her bir yanı takip etmeniz lazım. Gruptan bir kişi gidiyor bir yeri izliyor ya da

bir haber yapıyor kendince, diğeri gidiyor başka bir şeyi izliyor. Bir harmanlama yapıyorlar. Mesela çok güzel bir haber yaparsınız, o haberi arkadaşınıza da vermek zorundasınızdır, çünkü siz bir grupsunuzdur. Böylece bir günde, iki-üç tane özel haber verebiliyorsunuz.

Şükri Küçükşahin (Hürriyet) – Siyasal parti muhabirlerinde haber paylaşımı daha çok olur, çünkü özel haberler hariç, aynı şey izleniyor. Şuraya sen bak da ben buraya gideyim diyen çok oluyor. Yardımlaşma en fazla siyasal parti muhabirlerinde görülür.

Siyasal parti muhabirleri, özellikle de TBMM'de aynı koridorda çalışan parlamento muhabirleri, sürekli birarada oldukları için birbirlerinin haberlerini denetleyerek de bir anlamda yardımlaşmaktadırlar. Bu, profesyonel gazetecilik ideolojisi ölçütlerine göre yapılan bir denetim olduğu için de bu ideolojiyi beslemektedir.

Bülent Sarioğlu (Milliyet) – Gazeteci haberini yazarken kendisiyle ilgili değerlendirmede üç şeyi dikkate alır: meslektaşlarını, kamuoyunu ve yöneticilerini. Bu üç değerlendirmeyi çok sık yaşıyoruz ve olması gereken de bir şey. Zaten Meclis'te basın hep bir koridordayız. Bizim orada doğru haber vermek, yanlışları elimine etmek açısından otokontrol biraz daha güçlü denebilir. Onun yararını görüyoruz. Bir hatamızı en önce arkadaşlarımız fark ettiği için, onlara karşı mahcup olduğumuz için o konuda biraz daha dikkatliyiz. Belki okurun bile fark etmeyeceği hataları arkadaşlarımız fark ediyor. Aynı zamanda bizim Parlamento Muhabirleri Derneği, diğer derneklerden farklı olarak karar süreçlerine dahil bir dernek. Meclis'te bizim kendi çalışma yönetmeliğimiz var, bununla ilgili kararlara dernek de dahil. Basın meslek ilkelerini rencide edici şekilde veya çıkar sağlayıcı şekilde bir haber fark edildiğinde bunu en önce biz kendi içimizde bir şekilde tasfiye ediyoruz. Önce bu kişiyle ilgili belli bir kanaat oluşuyor. Sonra referans bulma noktasında sıkıntılarla karşılaşabiliyor.

Türey Köse (Cumhuriyet) – Mecliste birçok gazete ve televizyonun büroları aynı koridor üzerinde. Bu, yüzyüze iletişim ve birbirimizi daha kolay denetleme, uyarma olanağı sağlıyor.

Gazetecilerin birbirlerini bu şekilde denetlemeleri, yoğun rekabet ve iş güvencesinin olmayışı ile birleşince, muhabir her şeyden önce kendi çıkarını düşünmektedir.

Nuray Babacan (Hürriyet) – Bütün siyasetçiler, kendi yaptıkları her şeyin takdir edilmesini, yanlışlarının ise görülmemesini isterler. Bu doğal. Bunu sizden de isterler, bir hata yaptıklarında, ‘bunu yazmasanız olmaz mıydı?’ derler. Ama sen onu görmeden de, mutlaka onu görebilecek insanlar vardır. Bizim onu yapma şansımız yok. Hem rekabet duygusundan yok, hem objektif olmaktan, tarafsız olmaktan dolayı yok. Ben ne kadar gölgelemeye çalışırsam, bir yerde patlar o iş. Ben onu yaptığım zaman da zayıf gazeteci, eksik gazeteci olurum. Niye kendimi bu duruma düşüreyim?

Şükrü Küçükşahin (Hürriyet) – Gazeteciler kendilerine çalışırlar. Gazeteciler gazetelerine çalışmazlar. Gazeteciler patronlarına çalışmazlar. Neden biliyor musunuz? O haberin altında kendi imzası var çünkü. O haber bütün gazeteciler tarafından okunuyor. O haber ya prim getirir o gazeteciye ya da itibarını düşürüyor.

D. SİYASAL OTORİTENİN ETKİLERİ VE YASAL DÜZENLEMELER

Medyanın belirli konularda nasıl bir tavır takınması gerektiğine ilişkin yasal yaptırımlar bulunmaktadır. Türk Ceza Yasası, Terörle Mücadele Yasası vb. yasalar, medyada bazı görüşlerin yer almasını suç kabul ederler. Bu yasal belirlemeler, medyanın meşru sayılan görüşlerin dışındaki seslere yer vermesini engellemektedir.

Bunun dışında her siyasi iktidar da medyayı denetimi altına almak için birtakım yaptırımlar uygulamıştır. Basın özgürlüğünü sınırladığı için çok tartışılan

yaptırımların başında devletin medya kuruluşlarına verdiği ilan ve reklam gelirlerini kısmak ile teşvikleri azaltmak gelmektedir¹⁷.

Bu baskılara, medyaya ve/veya belirli bir medya kuruluşunun içinde bulunduğu büyük sermaye grubunun yatırım yaptığı herhangi bir sektöre ilişkin onu olumsuz etkileyecek yasalar çıkarmak da eklenebilir.

Ayrıca, bir ülkenin tarihi ve toplumsal ilişkilerine bağlı olarak oluşan belirli güç odakları bulunmaktadır. Türkiye’de ordu ve büyük iş çevreleri de medya üzerinde etkili güç odaklarındandır.

E. SİYASAL PARTİ HABERLERİNİN OLUŞTURULMA SÜRECİ

Bu çalışmada haber üretim süreci içinde yer alan ve medyanın yapısal yanlılığına etki eden unsurlardan üçü konusunda siyasal parti yetkilileri ve muhabirlerin düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır: günlük habercilik pratikleri, muhabirin haber kaynaklarıyla ilişkisi ve haber değeri ölçütleri.

1. Günlük Habercilik Pratikleri

Kullandıkları aracın (dergi, gazete, televizyon, internet) belirlediği hız farklı olsa da muhabirler kısıtlı bir zaman dilimi içinde haber üretmek zorundadırlar. Dar zamanlarda muhabirin neyi nasıl yapacağını düşünmeye olanağı bulunmamaktadır;

¹⁷ Türkiye’de hükümetlerin medyaya teşvik politikası konusundaki ayrıntılar için bkz.: Tellan, Bülent vd. (2000) “Türkiye’de Hükümet ve Medya İlişkileri Açısından Teşvik Politikası ve Uygulamaları”, **Siyasal İletişim**, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi Yayınları, Ankara, s.119-130.

muhabir haberi bir an önce oluşturmak durumundadır. Rutin bürokratik kaynaklara güvenerek, onlara dayanarak haber yapan muhabir, bir haberi doğrulamak ve farklı boyutlarını ortaya çıkarmak için zaman harcamak yerine, bir günde birkaç haber yazabilmektedir. Bu yoğun tempo içinde haberini yazarken muhabirin akredite haber kaynaklarından aldığı tanımlar üzerinde düşünmeye fırsatı yoktur. Böylece haber, alışılmışın dışında olmadığı sürece, haber kaynağının tanımlarıyla kurulmaktadır. Tuchman, “bir gösterinin ne biçimde yazıldığı sokaktaki insanın değil de, polisin durum tanımlarına bağlıdır” demektedir. Fishman da haberin ideolojik karakterinin “gazetecilerin zaten ideolojik olan ham materyale rutin olarak güvenmelerinden” kaynaklandığını belirtmektedir. Böylece eğer haberde gerçeğe uymayan ya da taraflı bir ifade varsa, bunun sorumluluğu da haber kaynağına kalacaktır (akt: İnal, 1994: 168-171).

Tecimsel medya kuruluşlarının olabildiğince az sayıda kişi çalıştırmak istemesi muhabirlerin iş yükünü oldukça artırmıştır. Bu durumda muhabir, izlediği her alanı yoğun biçimde takip edememekte, sadece gündemdeki önemli konular söz konusu olduğunda o alanla ilgilenebilmektedir. ‘Gündem’i ve ‘önem’i saptayanlar ise, ya gazetenin editörleri ya da o alanda önemli bir olay yaratabilecek etkililiğe, güce sahip unsurlardır. Bu yoğunluk, muhabirlerin belirli bir konuda derinlemesine araştırma yaparak haber çıkarabilmelerini engellemektedir. Habercilik, giderek editörlerin ya da toplumsal iktidar sahiplerinin çağrılarına tepki verme ve yine bu iktidar sahiplerinin demeçlerine ağırlık verme biçiminde yapılmaktadır.

Behçet Güngör (Yeni Şafak) – Bir dönem aynı anda sendikaları, Çalışma Bakanlığı, Tarım Bakanlığını, HADEP’i ve BBP’yi izledim. Ağustos’ta memur sendikalarına yoğunlaşıyordum. Eylül’de işçi sendikalarına ve Çalışma Bakanlığı’na yoğunlaşıyordum, çünkü toplu sözleşmeler vardı. İlkbaharda ise Tarım Bakanlığı’na

yoğunlaşıyordum. Arada sırada dolaşılıyor, ne var ne yok diye bakıyordum. HADEP’de davaların olduğu dönemde hiç sendikalara gidemedim, çünkü siyasetin akışı o taraftaydı. BBP’nin MHP ile birleşme yapılıp yapılmayacağı tartışılırken de hep BBP’ne gittim. Şu anda hem parlamento muhabiriyim, hem de gerekirse DTP’yi takip ediyorum.

Turan Yılmaz (Hürriyet) – Bizim için Pazartesi günleri Bakanlar Kurulu var. Akşam Başbakan başkanlığında AKP’nin MYK toplantıları yapılır. Bazen saat 12:00’ye, yarımaya kadar süren toplantılar. Eğer gazete baskıya girinceye kadar alabilirsiniz bu toplantılarda neler konuşulduğunu öğrenmeye çalışırsınız. Salı günü sabah AKP’nin Meclis grup toplantısı vardır. Bire kadar falan sürer o. Başkanın konuşması, onun haberleri, grubun kapalı bölümünün perde arkası... Meclis gündemi vardır. Başbakanın kendi rutin programları vardır. Güne kapıldığımızda bakıyorsunuz, bir anda akşam olmuş. Gazete için akşam beş-altı gibi taşra baskısına kadar en azından bir haberi vermek zorundasınızdır. Taşra baskısı geçtikten sonra gece saat 11:00-12:00’ye kadar vaktiniz var.

Muhabirler, bu yoğun tempo içinde, açıklama ya da demeç haberciliğinin ötesine geçecek soruları hazırlamak amacıyla kendilerini geliştirmeye istedikleri kadar zaman ayıramadıklarından şikayetçi olmuşlardır.

Saliha Çolak (Milliyet) – Parlamento çok yoğun, çünkü bir gün içinde birbirinden farklı haberleri yazıyorsunuz; komisyon toplantıları, kurullar vb. Mesela bir yasa tasarısının metninde, başka bir yasanın numarası ve maddesi verilerek ‘o maddenin değiştirilmesi amacıyla verilmiştir’ deniyor. Bu o kadar kapalı bir metin ki, benim onu ilgili yasalarla karşılaştırıp ne yapmaya çalıştıklarını bulmam lazım. Çok yoruluyoruz. O yüzden kendimizi geliştirmek için eskisi kadar zaman ayıramıyoruz. O kadar çok okuyamıyoruz. Kendimizi geliştirebilsek belki de soracağımız sorular artacak.

Yusuf Sahici (Yeni Şafak) – Üç gün önceki gazete manşetlerini hatırlıyor musunuz? Ben de hatırlamıyorum. Hiç kimse hatırlamaz. Çünkü olayın bir sürekliliği, muhabirin haberi bu anlamda bir yerinden tutuşu yok. Sürekli bir

bombardıman altundasınız, 'dedi, söyledi, kaydetti' şeklinde bir demeç haberciliği. Bir olay varsa ona yönelik bir tepki, refleks haberciliği yapıyor.

Yoğun çalışma temposu içinde muhabirler kendilerince önemli gördükleri haberlere ağırlık verip diğerlerini görmezden gelmek durumunda kalmaktadırlar.

Habib Güler (Zaman) – Siyasi parti muhabiri normalde sabah gazetede ki toplantıya katılır, bu bizim için biraz daha farklı. Biz sabah direkt Meclis'e geliyoruz. Büroda kaç kişi varsa, 3-4 kişi, kendi çapımızda o gün neler yapacağımızı konuşuyoruz, bir gündem hazırlıyoruz. O gündem İstanbul'a gidiyor, merkeze. Orada tartışılıyor. İstanbul yarınki gazeteyi düşünüyor, hangisi önemliyse karar veriyor. Biz de bir taraftan o konuları yapıyoruz. Meclis'te rutin haber yoğunluğu çok fazla zaten, çünkü haftada 3 gün genel kurul var, geç saatlere kadar. Onun dışında yaklaşık 15-20 ayrı komisyon var; her gün 3-4 ayrı komisyonun toplantısı oluyor, bunları takip etmek gerekiyor. Her partinin haftada bir grup toplantısı oluyor, yine her gün en az 3-4 tane basın toplantısı oluyor. Topladığınız zaman günde ortalama 10 tane rutin haber oluyor. Bir gazete ortalama 3 muhabiriyle Meclis'i takip ediyor. Üç muhabire 10 tane rutin program. Herbirine 1-2 saat ayırdığınızı hesaplarsanız, zaten gün bitiyor. Sadece rutin yazmış oluyorsunuz böylece. Oysa haber, özel haberdir. Biz onu şöyle aşmaya çalışıyoruz: Önceliği özel haberlere veriyoruz, öncelikle özel haberlerimizi bitirmeye çalışıyoruz. Birçok rutin haberi takip etmiyoruz açıkçası, çünkü ona vakit olmuyor. Ama mutlaka takip edilmesi gereken rutinleri de kendi aramızda paylaşıyoruz. Bizim takip etmediğimiz rutinden bir haber çıkarsa, İstanbul onu ajanstan alıyor. Genel Kurul geç saate kadar sürerse bir kişi Genel Kurul nöbetçisi oluyor. Onun dışında akşam ortalama 19:00 gibi çıkıyoruz işten. Haftada bir gün, hafta sonu iznimiz oluyor. Onda da çoğu zaman çalışmak zorunda kalabiliyorsunuz. Alanınızla ilgili bir gelişme var diyelim, onu siz takip etmek zorundasınız. İzin dinlemiyor bu işler. Çok yoğun bir tempomuz var, dinlenemiyoruz. Kimi zaman yıllık izinlerimizi de alamıyoruz, siyasi gündem çok yoğun oluyor. Çok yoğun bir meslek. Çok da stresli bir meslek. Bir haber atladığınızda dünyanız kararıyor.

Aynı anda hem birden çok partiyi hem de parlamentoyu ya da başbakanlığı izleyen siyasal parti muhabirleri, haber atlamamak ve atlatma haber yapabilmek için haber kaynaklarına bağımlıdırlar. Siyasal partiler medyada sürekli yer alabilmek için hemen her gün basına birtakım açıklamalar göndermektedirler; ne var ki bu açıklamalar bütün medya kuruluşlarına ulaştığı için rutin haber statüsüne girmektedir ve ‘gündemde olan, ilgi çekici sayılan’ bir açıklama olmadığı sürece gazetelerde yer almamaktadır. Muhabire ve gazeteye itibar ve kazanç sağlayan asıl haberler ise başka medya kuruluşlarında yer almayan ‘özel haber’lerdir. Özel haberler, basına kapalı yapılan toplantılardan ya da bir partinin içindeki farklı kliklerin birbirlerine karşı sözleri ve eylemlerinden çıkmaktadır daha çok. Bu haberler belgelere değil, kişilerin sözlerine dayandıkları için, ‘haber atlatmak’ isteyen muhabirleri haber kaynaklarına bağımlı kılmaktadır.

2. Muhabirin Haber Kaynakları ile İlişkisi

Serhat Hürkan (Halk Gazetesi) – Gazeteciliğin bir tarifi vardır, onu Fehmi Kuru da bir yazısında yazmıştı, bilgisinin ve kaynaklarının toplamıdır gazeteci. Mesela çok bilgili olabilirsiniz, ama haber kaynağına ulaşamadığınız zaman, ona soru soramazsınız ve yazı yazamazsınız. Veyahut tersi olur. Beş paralık bilginiz yoktur, ama mesela aradığımızda kaynağa ulaşırsınız. İkisinin birarada olması en idealidir, yani kaynak artı bilgi. Ama pek çok arkadaş için veya muhabirleri çalıştıranlar için önemli olan kaynaktır. ‘Kardeşim bilgi olmasa da sen ulaş, şunu sor, şunu yap’ derler.

Görüşülen kişiler, siyasal parti haberlerinde tarafsızlığın ihlal edilmesinde en çok rol oynayan iki unsurdan birinin medyanın mülkiyet yapısı, diğerinin ise haber kaynaklarıyla kurulan yakın ilişkiler olduğunu düşünmektedirler. Burada tarafsızlığı

belirli bir siyasal partiye ya da siyasetçiye ayrıcalık tanınması anlamında kullanılmaktadırlar.

Siyasal parti muhabirleri, haber kaynaklarıyla ilişkilerinde partinin basınla ilişki geleneğinin, çalıştıkları gazetenin yayın politikasının ve muhabirin güven uyandırmasının rol oynadığını belirtmişlerdir. Muhabirin siyasal görüşünün ise bu ilişkide etkili olmadığını söylemişlerdir.

Bülent Sarıoğlu (Milliyet) – Partiden partiye de değişebilir, kişi de önemli, gazetenin kimliği de önemli. Örneğin CHP daha köklü, gelenekleri daha güçlü bir parti, kadrosu daha eski, dolayısıyla basınla ilişkileri daha güçlü. İnsanlar daha tanıdığımız insanlar. Belli şeylerin basına nasıl yansıtacağını tahmin ediyorlar. Biraz daha şeffaf. Bu nedenle CHP ile ilişkiler daha rahat olabiliyor. Daha yeni kurulmuş bir parti veya iktidar partisi şeffaflıktan biraz daha uzak oluyor. Mesela AKP iktidara geldiği zaman Bakanlar Kurulu'nun kapalı bölümünden hemen hemen hiçbir şey yansımada. (...) Gazetenin kimliği de çok önemli. Mesela ben Cumhuriyet'teyken "Bülent sen iyi, hoşsun da, şu çalıştığın gazete olmasa" gibi yaklaşımlar da oluyordu. Onu ilişkilerle aşıyorsunuz. O ilişkileri de doğrulukla, dürüstlikle, gerçeklikle sağlayabiliyorsunuz. "Bu muhalif bakıyor, ama doğru yazıyor", dediği sürece sorun yok. Yazdıkların doğru ise o insan size saygı duyuyor.

Gazetenin yayın politikasının siyasal partideki haber kaynakları üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi, muhabir tarafsızlık ilkesini kullanarak aşmaktadır. Yukarıda da değindiğimiz gibi, yayın politikasını gözeten editoryal süreç burada muhabir için adeta kurtarıcı olmaktadır: Muhabir kaynaktan aldığı haberi tarafsız yazdığını, olduğu gibi yansıttığını, ama editörlerin haberi değiştirdiğini söyleyebilmektedir. Görüşülen kişiler, haber kaynaklarının tarafsızlık ilkesine uyduğunu düşündükleri muhabirin haber alma şansının yükseldiğini söylemişlerdir. Profesyonel gazetecilik ideolojisi, haber kaynaklarıyla ilişkilerinde muhabiri korumaktadır.

Nuray Babacan (Hürriyet) – AKP’de yaşadık biz bu sorunu: AKP’liler biliyorlardı ki, gazetecilerin büyük bir bölümü kendileri gibi düşünmüyor. Dolayısıyla bir savunma mekanizması geliştirdiler başlangıçta. Görüşlerini bizimle paylaşmak konusunda çok ketum davrandılar. Biz onlar için bir karşı taraftık. Dolayısıyla, söyleyeceğimiz her şeyi çarpıtabilirler diye düşünerek uzun süre kendilerini bize açmaktan uzak durdular. Zamanla, farkettiler ki biz sadece işimizi yapıyoruz. Yani ben ne söylersen yazarım; kötü söylersen kötü yazarım, iyi söylersen iyi yazarım. Dolayısıyla ‘bizim yaptıklarımıza ilave bir yorumları olmaz, bunlar bir aktarıcı, biz ne verirsek onu aktarır’a ikna olmaları iki, iki buçuk yıllarını aldı. Sonra onlar da yavaş yavaş o doğal ilişki sürecine girdiler.

Tarafsızlık, muhabirin birbirinden farklı siyasal görüşteki haber kaynaklarıyla iletişim kurabilmesini sağlayan bir ilke olarak işlevseldir. Muhabirler, kendi görüşlerine zıt partileri izleseler de, tarafsız davranarak mesleklerini ‘profesyonelce’ yaptıklarını kabul ettirdikleri zaman, haber kaynaklarının güvenini kazanmaları daha kolay olabilmektedir.

Turan Yılmaz (Hürriyet) – Gazetecilik zaten ilişki kurabilme işi. İzlediğim partilerle, Refah Partisi olsun, AKP olsun, siyasi düşüncem taban tabana zıt. Bunu zaten açıklıkla kendilerine de söylüyorsunuz. Onlar da görüyorlar. Fakat profesyonel bir iş yapıyorsunuz, önce onları anlamaya çalışıyorsunuz; diyalog, iletişim kanalları geliştiriyorsunuz. Siz kaynaklarınıza karşı dürüst olduğunuzda, tek derdinizin işinizi iyi yapmak olduğunu hissettirebildiğinizde bir denge kuruluyor. Karşı tarafa “ben senin gibi düşünmüyorum, ama senin ne düşündüğünü merak ediyorum ve bunu doğru ve gerçekçi biçimde de yansıtmak istiyorum; bunu yaparken de bir art niyet, kasıtlı bir amacım yok” demek, yani bu güveni verebilmek önemli.

Muhabir, haber kaynağıyla ne kadar iyi ilişkiler kurarsa kursun, çalıştığı gazetenin kimliği kaynaklarla ilişkilerde çok etkili olmaktadır. Muhabir tarafsız davranmaya çalışsa bile gazetesinin yayın politikası onun habere ulaşmasını bazan

engelleyebilmektedir. Bazan da kamuoyu üzerinde daha etkili olduğu düşünölen gazeteler haber kaynakları tarafından tercih edilebilmektedir.

Yurdağıül Şimşek (Radikal) – Haber kaynaklarının muhabiri ciddiye almasının iki temel koşulu vardır. Bir tanesi gazetenin, bu ister sağda olsun ister solda olsun fark etmez, etkinliğı, tirajı, habere bakışı ve ciddiyeti; ikincisi de tamamen senin kişisel ilişkilerindir. Doğal olarak haber kaynakları haberin daha etkili olması, daha çok kişiye ulaşması için tirajı ya da etkinliğı ölçü alabiliyor. Benimle çok iyi ilişkisi olabilir; hatta birtakım fısıltıları önce bana verebilir. Ya da siyasal görüş itibarıyla bir gazeteye daha yakın olabilir. Ama kendi çıkarı için o haberin daha farklı kesimlere ulaşması ve daha çok ses getirmesini istiyorsa burada Radikal yerine Hürriyet'i ya da Zaman yerine Milliyet'i seçiyor.

Behçet Güngör (Yeni Şafak) – Ben CHP'ye ya da İşçi Partisi'ne gidip Yeni Şafak'tanım dediğim zaman adam bana sempatiyle bakmıyor. Söyleyeceğı beş şey varsa, bir tanesini veriyor. Ama ben Ak Parti'ye gittiğim, Yeni Şafak'tanım dediğim zaman daha olumlu bakıyor. Benim izlenimim böyle. Zaten İşçi Partisi'nden, ÖDP'den bir haber Yeni Şafak'ta kırk yılın başı çıkar. Siyasetçi de onun farkında, ben de farkındayım.

Diğer muhabirlere haber atlatacak nitelikteki özel haberler; ağırlıklı olarak partilerdeki, Meclis'teki ya da hükümetteki toplantıların basına kapalı yapılan bölümlerinden çıkar. Bu, sadece toplantıya katılan siyasetçilerden alınabilecek bir bilgidir. Toplantının gizlenen yönlerini öğrenmek için muhabirler, yeri geldiğinde olumsuz haberlerini de yazdıkları haber kaynaklarıyla yakın ilişki kurmak zorundadırlar. Bu noktada tarafsızlık ve nesnellik ilkeleri, muhabirin, hakkında olumsuz haberi yazdığı kaynağını kaybetmemesine de yaramaktadır.

Atlatma haberin bir başka kaynağı da, bürokrasiden birinin hasıraltı edilmiş bir dosyayı iktidardakinden başka bir siyasal partiye mensup bir siyasetçiye iletmesi ve o

siyasetçinin bu dosyadan güvendiği bir gazeteciye haberdar etmesi yoluyla edinilen bilgidir.

Aydın Hasan (Milliyet) – Siyasi partililerden bürokraside görev yapmış, yapan kişilerle ilişkileriniz sayesinde çok farklı haberlere de ulaşabiliyorsunuz. Diyelim ki Turizm Bakanlığında bir yolsuzluk olmuş, müfettişler rapor hazırlamış, bu rapor hasıraltı ediliyor. Oradaki bürokratlardan birinin de bir siyasi parti yöneticileriyle kurumsal veya şahsi bağlantıları olabiliyor. Hasıraltı edilen bu rapor o siyasi parti yetkililerine gelebiliyor. Onlar açıkça açıklamıyorlar bunu, siz siyasi partideki ilişkileriniz sayesinde bunu el altından alıp açıklayabiliyorsunuz. Bu biraz da gazetecinin kendi özel ilişkilerine bağlı. Bir partinin işine yarayacak bir haber olabiliyor, onu tanıdığı, güvendiği gazetecilere servis de edebiliyor.

İster kapalı toplantılardan olsun, isterse gizli dosyalardan, haber kaynakları bazı gazetecilere haberi hazır biçimde sunmaktadır. ‘Haber servisi’ adı verilen ve muhabirin özel habere çaba göstermeden ulaşmasını sağlayan bu davranış, çoğunlukla gazetecilerin siyasetçilerle olabildiğince yakın ilişki kurmaya çalışmalarına neden olmaktadır.

Nuray Babacan (Hürriyet) – Siyasetçiler kendilerini yakın hissettikleri gazetecilere haberi daha kolay ulaştırabiliyorlar. Sizin uzak olmanız habere ulaşmanızı zorlaştırabiliyor. Haber servisi yapmak diye bir şey vardır. Sen ulaşmak için uğraşırken o hazır bir biçimde alabiliyor. Haber atlatma konusunda ayrıcalıklı olabiliyorlar. Bu dönemde mesela Yeni Şafak’la onu çok yaşıyoruz. Ama yine de alırım haberi. Benim hayatımı zorlaştırırlar, ama beni yok sayamazlar.

Görüşme yapılan muhabirler, haber servisi almak için siyasetçiyle çok yakın ilişki kuran gazetecilerin, bir süre sonra o siyasetçinin ya da mensubu bulunduğu siyasal partinin aleyhindeki haberleri görmezden gelebildiğini söylemektedirler.

Habib Güler (Zaman) – Bazı siyasetçilere bakıyorsunuz, muhabirle, muhabirlerin objektif kriterler çerçevesinde hareket etmesini engelleyecek şekilde bir diyalogları, bir ilişkileri oluyor. Bunun kaynağı siyasetçi de olabiliyor, muhabir de

olabiliyor. Siyasetçi muhabirle kurduğu ilişkide, o ilişkinin siyasetçi-muhabir ilişkisinin ötesine gidip belki de o muhabirin kendi yanlışlarını görmemesi, daha çok güzel yönlerini haberleştirmesi, kötü yönlerini ise haberleştirmemesi için onu etkilemeye çalışıyor. Muhabir de alanından en güzel haberleri çıkarmak istiyor. Bunun için daha iyi kaynak bulması lazım, daha iyi kaynak bulması için o kaynaklarla ilişkilerini daha güçlü tutması lazım. Muhabirler de bazen bu yönüne düşüyor. Bir gazeteci-siyasetçi ilişkisinin ötesinde ilişki kurmaya çalışıyorlar. Bir ağabey-kardeş muhabbetiyle yaklaşıyorlar. İş böyle olunca sorun muhabir açısından oluyor, baktığınız alandaki olayları görüyorsunuz belki, ama hepsini yazamıyorsunuz. Çünkü ağabey diye hitap ettiğiniz siyasetçinin bir yolsuzluğu ya da hırsızlığı oluyor. Yazmanız lazım, çünkü bu bir haberdur. Ama diğer taraftan ilişkilerinize bakıyorsunuz, ilişkileriniz çok samimi. Onunla ilgili bir haberi nasıl yapabilirsiniz? Maalesef çoğu muhabir bu çıkmaza giriyor. Bu siyasetçi açısından sorun değil, çünkü o muhabirle ilişkisini kuvvetlendirerek partinin medyada daha iyi bir şekilde yer almasına çalışıyor.

Muhabir, haber kaynaklarıyla kurduğu yakın ilişkiler sayesinde, sadece rutin haberlerin dışına çıkıp atlatma haber alma avantajına değil, kimi zaman kişisel bazı ayrıcalıklara da sahip olabilmektedir. Bunun sonucunda bazı muhabirler köşe yazarlığına terfi etmekte ya da yüksek ücretlerle başka bir yayın kuruluşuna transfer olabilmektedirler. Bunun yanı sıra partinin üst düzey yöneticileriyle iyi ilişkiler kurmak, daha alt kademede partililerin de muhabire yakınlık duymalarını sağlamaktadır. Tersine de söz konusudur; üst düzey yöneticiler tarafından olumsuz karşılanan muhabire, parti içi iktidar savaşında farklı hiyazette olan siyasetçiler dışındaki partililer de daha mesafeli yaklaşabilmektedir.

Şükri Küçükşahin (Hürriyet) – Bir başbakan ya da siyasal parti lideri, bir basın toplantısında gazeteciye adıyla hitap ettiğinde, o gazeteciye tanıdığı anlamına geliyor. Bu, o siyasal partinin üyeleri ve oradaki herkes için kayda geçirmedir. Sizinle ilişkisi olumsuz değilse, adınızla hitap ettiğinde o siyasal partinin üyeleri de size olumlu davranıyorlar. O gazeteci için bu bir artı puandır.

Hükümetteki siyasal partide ‘iyi’ ilişkilere sahip olan muhabir, TRT, Anadolu Ajansı, bir bakanlığın basın danışmanlığı gibi devletin herhangi bir kurumunda görev alabilmekte ya da yakın çevresine birtakım çıkarlar sağlayabilmektedir. Bunun karşılığında kendine çıkar sağlayan kaynağa ilişkin bazı olumsuz haberleri görmezden gelebilmekte, bazı olumlu haberleri de fazla vurgulayarak verebilmektedir. Görüşülen muhabirler, kasıtlı olarak bir siyasetçiyi ya da partiyi, gazetenin yayın politikasına aykırı olarak kayırmanın, yukarıda da belirttiğimiz gibi, editoryal yapının varlığı sayesinde uzun vadede olanaklı olmadığını söylemektedirler.

Haber kaynağı ile ilişkisini bozmak istemeyen muhabir, kaynağı ile ilgili olumsuz bir haber olduğunda onu kendisi yayınlamıyorsa eğer, başka bir muhabir aracılığıyla duyulmasını sağlayabilmektedir.

Bülent Sarioğlu (Milliyet) – En iyi haberler kapalı toplantılardan, özel görüşmelerden çıkıyor. Bu durumda parti yönetimine yakın olmanız gerekiyor. Burası biraz sıkıntılı: Hem oradan haber alacaksınız, hem de onlara eleştirel bakacaksınız, onların aleyhine unsurları da yansıtacaksınız. Burada bazan denge kurmak zor olabiliyor, bazı gazeteler ve muhabirler açısından. Bazı parti yöneticileriyle ilgili konular görmezden geliniyor olabilir. Fakat bunlar kamu yararına veya iyi bir haber kaçırma noktasına geldiğinde bence görülüyor, o kaynağı yok etme pahasına görülüyor. Veya vicdanı rencide edici, kamuoyuna yansımaları gerektiği düşünülen bir haber olduğunda bunu o arkadaş yazmasa bile mutlaka bir başkasına yansıtıyor. Kendi imzasıyla yazmayabiliyor, gazetesinden başka birine araştırtarak onun imzasıyla yazılmasını sağlayabiliyor. Gazetesinin partiyle yakınlığıyla ilgili sorunu varsa, başka gazeteden arkadaşına söylüyor. Bunlar basının çalışma kuralları açısından sorun gibi görülebilir; ama özdeşleşme sıkıntılarını giderebilecek beyaz hilelerdir.

Siyasetçilerin gazetelerde hep kendi lehlerine haberler çıkmasını istemeleri, muhabirleri bu doğrultuda yönlendirmeye çalışmalarına yol açmaktadır. Manipülasyonun yüksek olması, muhabirlerin siyasetçilerin söylediklerine güvenmelerini engellemektedir. Muhabirler, bu durumu doğal karşılamakta ve doğru haber yakalayabilmek için bir siyasetçiden aldıkları bilgiyi, başka siyasetçilere de sorarak doğrulatmaya çalışmaktadırlar. Muhabirin güvenilir haber kaynağı sayısı ne kadar fazla olursa, doğrulatma şansı da o kadar yüksek olmaktadır.

Serhat Hürkan (Halk Gazetesi) – Bütün haber kaynakları yanlış veya yönlendirici haber verir size. o numaraları yememek lazım, o da tabii tecrübeyle ilgili. Mesela kapalı bir toplantıda parti içinde sevmediği adamın kusurunu söyler, kendi kusurunu söylemez. Sadece tek kaynaktan sorarsanız o adamın hoparlörü niyetine oluyorsunuz, rakibini sizin vasitanızla tekmelemiş olur. Veyahut bir politikacı, bir yüksek bürokrat kendi söyleyemediği şeyi size söyler.

Turan Yılmaz (Hürriyet) – Partinin amacı kendisini çok iyi bir şekilde anlatmak, sunmak; hedefi oy alımını artırmak, tercih edilirliliğini yükseltmek. Bunun için size yanlış bir bilgi vermez mi? Verir. Gazetecinin işi de o yemi yutmamasıdır. Yani bir şeyi verdi mi sorgulamalı, “bunu niye bana veriyor, bunu niye böyle anlatıyor, gerçekten bu böyle mi?” sorusunu sorup bunun peşine düşmeli. Bazan verilenle gerçek çok örtüşmeyebilir. Bunu bulmak gazetecinin görevi.

Yurdagül Şimşek (Radikal) – Hep manipüle edilmeye çalışılıyor zaten. Siyaset bir dedikodu çarkının dönmesidir; o ne dedi, bu ne dedi, bunun arkasında kim var? Kapalı toplantıları herkes kendi bakışından anlatır bir kere. Ne yazık ki siyasette kıskançlıklar da çok fazladır. Onlar da seni yanultabilir. Birisiyle ilgili “o toplantıda ne dedi?” dediğiniz zaman adam iki cümle söylediye, özellikle yapmasa bile bir cümle de kendi yorumunu katar ister istemez, sen onu başkasına check ettirmeden yazarsan manipüle edilmiş olursun.

Saliha Çolak (Milliyet) – Haberin bir kısmını söylememek, gizlemek tamamen yönlendirmedir. Haber kaynağınız tarafsız değil. Taraflı haber kaynağından

aldığınız haberi tarafsız şekilde yazmak çok zor; onun için muhabir boşlukları tamamlar, cevabı verilmeyen sorulara cevap arar.

Muhabirin bir siyasetçiyi ya da siyasal partiyi kayırmasının nedenleri sadece karşılıklı çıkar ilişkisi ya da manipülasyon olmayabilir. Muhabirler genellikle yıllarca aynı siyasal partiyi izlemekte, zamanlarının çok büyük bir kısmını siyasetçilerle geçirmektedirler. Muhabirlerin, yoğun iş temposu yüzünden, meslekleri gereği görüştükleri kişilerin dışında geniş bir arkadaş çevresine sahip olmaları da pek olası olmamaktadır. Yüzyüze iletişimin uzun sürdüğü bu ilişkide, muhabir ile bazı siyasetçiler arasında arkadaşlıklar da kurulabilmektedir. Bunun yanı sıra, siyasetçiler sürekli olarak kendilerinin ve partilerinin propagandasını yapacak biçimde konuştuklarından bazı muhabirler zaman zaman bu propagandanın etkisi altında kalabilmekte, siyasal görüşlerinde izledikleri partinin lehinde bir değişiklik olabilmektedir. Bu çalışma için siyasetçilerle yapılan görüşmelerde bile, partinin görüşlerinin ve eylemlerinin övülmesine sık sık maruz kalınmıştır. Sürekli propaganda altında olan muhabir, bir de yakından izlediği siyasetçilerden birinin gerçekten toplum yararına çalıştığına inanıyorsa, yeri geldiğinde o siyasetçiyi kayıracak biçimde haberler yazabilmektedir.

Aydın Hasan (Milliyet) – Ben Doğru Yol Partisi muhabirliği yaptım. Hiçbir zaman Doğru Yol görüşünde bir insan olmadım; ama orada çok iyi ilişkilerim oldu, çok dostluklarım oldu, genel başkanından çaycısına kadar. İster istemez oluşuyor dostluklar; gazeteciyim diye robot gibi gidip gelemiyorsunuz. Sonuçta belli haberleri almak için ilişki de kurmanız gerekiyor. İdealinde gazeteci belli ölçüde tarafsız olmak mecburiyetinde. Dostluklar ayrı, gazetecilik ayrı. Ama bunu ihlal eden arkadaşlarımız da oluyor.

Yurdagül Şimşek (Radikal) – Siyasi parti muhabirliğinde 15-20 yılın geçtiyse, özel başka alan da kalmıyor, yaşadığın alanla bütünleşiyorsun.

Bülent Sarioğlu (Milliyet) – Muhabirle siyasetçi arasında yakın ilişkiler kurulabiliyor, çünkü yıllarca birlikte oluyorsunuz. Onun görev çıkarlarıyla sizin mesleki çıkarlarınız birleşebiliyor. Şu anlamda söylüyorum: O toplumsal bir konuyu işliyor, sizin onu yansıtmanız gerekiyor. İcraatını, bir yasa teklifini, komisyonda görüşülecek bir konuyu veya bir yolsuzluk takibini en önce yansıtmak istersiniz. Siyasi de neticede daha doğru yansıttığını düşündüğü, daha çalışkan olduğunu düşündüğü gazetecileri ayırıyor.

Gazetecinin siyasetçilerle yakın olması görevinin bir gereği olarak düşünülüyor. Gazetecinin bu sayede siyasetçinin doğrularını ve yanlışlarını yakından görüp onları kamuoyuna duyurabileceğine inanılıyor.

Şükriü Küçükşahin (Hürriyet) – Siyasal partileri izleyen muhabirlerin mesailerinin neredeyse tamamı o partinin yöneticileriyle, vekilleriyle ilişki içinde geçiyor. Bu muhabirler sürekli bu siyasal partinin propagandası altındalar. Ve doğal olarak zaman zaman etkilenebiliyorlar. “Ya, evet bak, bunlar da buna haklı bakıyor” diyebiliyorlar. Ama bunun tümünden bir etkilenme olduğunu söylemek doğru olmaz. Gününüzün çoğunu o partinin üyeleriyle geçirdiğiniz için, ailesel de olmak üzere, dostluklar da oluşuyor doğal olarak. Ama haberi verme döneminde, halka zarar vermeden, hata yapmadan onu bir dengeye oturtursa, taraf olmazsa orada bir tehlike yok. Olumsuz bir haberde bu dostluk zedelenebilir. Bunu göze almak lazım. O sınırı mutlaka koymak lazım. “Biz sizinle dostuz, insan olarak, ama unutmayın ki siz bir siyasisiniz, ben de bir gazeteciyim.” Ben kendi açımdan çok dostumun canını yaktığıımı biliyorum. Ama zaman geçtiğinde onlar beni, ben de onları anlıyoruz. Bu hassas bir denge. Herkes doğru tutturmayabilir. Yüzde yüz tarafsızlık bence insan doğasına da aykırı bir şeydir. Öyle şeyler oluyor ki, haber kaynağınızı kaybetmemek için zaman zaman bir duygusallığa girebiliyor, onu koruyabiliyorsunuz; çünkü kuruyabilir o kaynağınız. Bu da insani bir şey ve gazetecilikle ilgili bir şey. Onu da ben saygıyla karşılıyorum. Ama çizgiyi ayarlamak lazım. Ben onu şöyle söylüyorum, izlediğimiz siyasetçinin yakını olmak başka bir şey, yakınında olmak başka bir şey. Bence siyasal parti muhabirleri bir gazeteci olarak yakını olamazlar. Ama yakınında olmaları, izlemek anlamında söylüyorum, çok doğru bir şey. Her zaman yakın

mercek altına almalıdır, onları yakından izlemeliler, ama bir yakını haline gelmemeliler.

Siyasetçiler de gazeteci-siyasetçi yakınlığının gerekli olduğu kanısını taşıyorlar. Onlara göre bu yakınlık, gazetecinin önyargılarını bırakıp tarafsız haber yapabilmesi için gerekli.

Fetullah Gündüz (ANAP İletişim, Tanıtım ve Medya ile İlişkiler Başkan Yardımcısı) – Daha yakından tanınmanın verdiği bir subjektif taraf vardır. Yüzyüze bakıyoruz. Siyasetçiler de muhabirler de ikili ilişkileriyle işlerini daha iyi yapabilir hale gelebilirler. Muhabirler bir siyasetçiyi yakından tanıdıkları anda, önyargılar kırılır; ama hiçbir zaman sizin taraftarınız gibi davranmazlar, onlar sizi izleyen takipçiler. Elbette yakınlığın verdiği marjlar olur, algıda seçicilik olur mesela. Beni tanıyanlar benim söylediklerime daha fazla itibar eder. Ama sizin bir demeciniz eğer kastınızın çok çok ötesinde haberleştiriliyorsa, vatandaşa aktarılıyorsa, siz de temkinli olmaktan, mesafenizi açmaktan daha doğal bir şey yapmazsınız.

Görüşülen muhabirlerden bazıları ise asıl profesyonelliğin haber kaynağı ile muhabir arasındaki mesafeyi korumak, çok yakın ilişki kurmamak olduğunu söylemişlerdir. Bu mesafenin korunmaması ise, muhabirin olguları iktidar sahibi olan haber kaynağının gözüyle yorumlamasına da yol açabilmektedir.

Türey Köse (Cumhuriyet) – Gazeteci-politikacı ilişkilerinden kaynaklanan tarafsızlıkla ilgili sorunlar var. Çok yakın ilişkide olduğunuz insanlara karşı mesafeli duramazsınız. Mesafe size daha rasyonel bakma, daha eleştirel bakma olanağı verir. Ama bazen siyasetçilerle gereksiz bir içli-dışlılık, gereksiz bir samimiyet oluyor, özellikle iktidarla tabii. Başkentte, özellikle Meclis'te buna çok tanık oluyoruz, mesleki zaaf olarak. İktidara çok yakın olduğu zaman bazı meslektaşlarım o iktidarı o politikacılarla ortak kullanıyormuş duygusuna kapılıyorlar.

3. Haber Değeri

Görüşmelerde gözlemlenen bir durum da, muhabirlerin medyada güçlü siyasal partilere daha fazla yer verilmesini doğal karşılamları olmuştur. Zaten siyasal parti muhabirliğinin varlığı ve yapılış biçimi de, sadece güçlü siyasal aktörlerin eylemlerinin ve görüşlerinin önem taşıdığını göstermektedir. İktidar partisine bir ya da iki muhabirin, ana muhalefet partisine bir muhabirin ayrılması; diğer partilerden birkaçını birden bir tek muhabirin izlemesi, iktidara ve iktidar olmaya yakın duranlara kendi düşüncelerini yayma konusunda daha fazla olanak tanındığını da göstermektedir. Bu ayrımcılığın nedeni, 'daha çok kişiyi ilgilendiren olay haberdır' diyen haber değeri ölçütüdür. Daha çok oy almış ya da bir konuya etki edebilecek güce sahip siyasal partinin yapıp ettikleri daha fazla haberleştirilmektedir. Hatta partilerin içinde de bir hiyerarşi vardır ve muhabir için asıl haber kaynakları genel başkan ve yakınındakiler ile parti içi hiziplerin güçlü sesleridir.

Aydın Hasan (Milliyet) – Gazeteciliğin bazı kriterleri var. En önemlisi güncellik, aktüel olması. İkincisi haberin bir güce, sayıya dayanması; bir sorun karşısında aldığı tavrın reel bir karşılığı olması gerekir. Açayım bunu: Diyelim ki bir yasal düzenleme var gündemde. ANAP'ın yirmi milletvekiliyle bir şeyi değiştirme gücü yok; o yasaı desteklemesi veya desteklememesi bir anlam ifade etmeyecek. O zaman bunun bir haber değeri de olmuyor. Siyasi partiler kendi görüşlerini kamuoyuna yansıtmak istiyorlar. Biz ise haber kriterleri açısından bakıyoruz. Haberi yapılacak siyasi görüşün somut güç dengesi içinde bir yerinin olması gerekir, etkileyebilmesi gerekir. Bu da konuya göre değişiyor. Mesela bir yasa çıktı. MHP'nin o konudaki görüşünün çok fazla haber değeri yok; çünkü yasa konusunda, Meclis'te temsil gücü yok. Ama Türkiye'de PKK terörü ve buna bağlı milliyetçi tepkiler geldiğinde, belirli ülkücü kesimin partisi olan MHP Genel Başkanı'nun bu konuda açıklama yapması, ciddi haber değeri olan bir konudur. Türkiye'de milli konularda reaksiyon gösterme eğilimi daha yüksek bir kesimi etkileyebilen bir insan

olduğu için bu manşet bile olur. Bunun şablonu yok. Devlet Bahçeli'nin "Sakin Olun" lafını manşet yapıyorsunuz; aynı lafı Erkan Mumcu söylüyor, manşet yapmıyorsunuz. Bu kayırmacılık değil. Basının mantığı bu.

Saliha Çolak (Milliyet) – Bir parti görüşü aldığınız zaman, parti yönetiminden ya da yönetime yakın bir grup kişi vardır, onlardan görüş alırsınız, o parti görüşüdür. Bu kişilerden o görüş çıkmayacaksa, partideki muhaliflerden görüş alınabilir, ama ben onu yapmam. Çünkü daha sonra, yönetim der ki, beni o adamlarla yanyana koymuşsun, bir daha onlardan görüş alamam.

Nuray Babacan (Hürriyet) – Hem haber alabileceğiniz en önemli kaynak iktidar partisi, hem de karşılıklı bir önyargıdan dolayı bir mesafe var. Normalde biz Meclis'e gelen partileri altı ay içerisinde çözeriz, yani keşfederiz, çünkü onlar daha dışa dönük. Ama AKP'liler önyargıyla geldiler. Gerçeği söylemek gerekirse bizim de önyargularımız vardı. O ilişki çok zor tesis edildi. Hâlâ bazıları çok ketum, ama onların ketumluğu bizi bağlamıyor, çünkü birincil haber kaynaklarımız değil. Ama haber kaynağımız olabilecek, bizimle daha çok ilişkide olanlar fark ettiler ki, bunlar muhabir, sadece aktarıyorlar.

Bir haber kaynağının sözleri ve eylemlerinin haberleştirilmeye değer bulunmasında kullanılan bir diğer ölçüt de, o kaynağın toplumda tanınan, bilinen bir kişi olmasıdır. Gans, Hall, Glasgow Medya Grubu, Roscho, İnal gibi araştırmacıların farklı yer ve zamanlarda yaptıkları araştırmalar; habere konu olan aktörlerin ağırlıklı olarak tanınan kişiler olduğunu ortaya koymuştur. Bunun nedenlerinden biri tanınan kişilerin yer aldığı haberlerin gazeteyi sattırma olasılıklarının daha yüksek oluşudur. Bir diğer nedeni de Gans'ın belirttiği gibi, gazetecilik pratiklerinde kaynağa erişme, zaman ve mekan konularında yaşanan sınırlılıklardır. Muhabirden, bu üç etmene karşın düzenli, hızlı ve doğru biçimde haber üretmesinin beklenilmesi, onu güvenilir, düzenli olarak olay üreten ve kolay erişilebilir kaynaklara yöneltmektedir (akt.: İnal: 1994: 164-165). Düzenli haber yaratan kaynaklardan biri de bürokrasidir. 1980'lerde

yapılmış bazı araştırmalar muhabirlerin, haberlerini ağırlıklı olarak resmi yetkililere dayandırarak oluşturduklarını ortaya koymuştur (Schudson, 1997: 314-315).

Gazeteler arasındaki haberi ilk olarak verme yarışı, çoğu zaman, haberlerin fazla araştırmadan yayınlanmasına yol açmaktadır. Akredite kaynaklar, muhabirin yıllar içinde tanıdığı kaynaklardır; hangilerinin hangi durumda manipölasyona, yalana başvurabileceği ve bir kaynaktan alınan haberin hangi kaynaklardan hızla doğrulatılabileceğinin muhabir tarafından bilinmesi, bu kaynaklardan yararlanılmasını artırmaktadır. Muhabirlerin bu kaynaklardan bir telefonla bile haber alabilmeleri, gazeteyi her gün dolduracak ve böylece yayın hayatına devam etmesini sağlayacak, hatta gazetenin tirajını ve itibarını artıracak atlatma haberleri elde etmelerine de yardımcı olmaktadır. İtibar, dolayısıyla etki ve güç sahibi olan gazeteler, gerekli gördüklerinde kamuoyu oluşturma çabalarına da girişebilmekte, bu amaçla da uzmanlardan, akademisyenlerden yararlanmaktadırlar.

Bölent Sarioğlu (Milliyet) – Eğer haberi kamuoyu oluşturmak amacıyla işlersek, bu amacımızı haberimizde belirtiyoruz. ‘Böyle bir yasa teklifi gündeme geldi; bu yasaya şu kadar ihtiyaç var’ diyerek ve uzman görüşleri alarak işliyoruz. Zaten böyle bir haber toplumsal ilgi gereği yapılan bir haberdir.

Toplumsal etki ve ilgi gibi haber değeri ölçütleri adına haberlerde sıklıkla görüşlerine başvuru olan siyasal partiler, parlamento, başbakanlık, sendikalar, güçlü baskı grupları, uzmanlar, kimi akademisyenler gibi kaynakların çoğunluğu, aslında iktidar sahipleridir. Hall’un konuların birincil tanımlayıcıları olarak nitelendirdiği haber kaynaklarının ağırlıklı olarak iktidar sahipleri olmaları ve bu kaynaklardan alınan haberlerin tarafsızlık, nesnellik ilkeleri adına değiştirilmeden yayınlanmaları, iktidar sahiplerinin tanımlarının yaygınlaştırılmasına yol açmaktadır. Haberin çerçevesini, durum tanımlarını, haber içindeki tarafların adlandırılmalarını iktidar

sahipleri belirlemektedirler. Tarafsızlık ve nesnellik ilkeleri, “Alvin Gouldner’in doğru olarak tanımladığı gibi ‘statükonun yöneticileri olan’ önemli kişi ve elitlere bağımlılığını teşvik ettiği için doğası gereği muhafazakardır” (Glasser’den akt.: İnal, 1996: 15); kamusal alan içinde iktidarın yeniden kurulmasına hizmet eder.

Görüşülen muhabirler, haber kaynağının söylediklerini olduğu gibi aktarmanın, onun tarafında yer almak anlamına geldiğini kabul etmekle birlikte, bu aktarımın nesnellüğün bir gereği olduğunu söylemektedirler.

Nuray Babacan (Hürriyet) – Haber kaynağı mesajı öyle bir veriyor ki, benim hiçbir şey yapmama gerek yok. Zaten mesajı çok net koyuyor ortaya. Ama o, mesajı verirken bir taraf. Ben onu aktaran kişi olarak bir biçimde ona hizmet etmiş görünebilirim. O zaman bu pencereden baktığımızda taraf olacaksınız. Ona eleştirel haber yazdığımızda da karşı taraf olacaksınız. Bu gazeteci için hakikaten bir açmazdır. Ama ben, onu objektif olmakla aşıyorum. Objektif olmak, daha doğru bir kelime bana göre. Çünkü objektif olmak beraberinde şunu getirir: sen ne yaparsan ben onu yansıtırım. Doğru yaparsan doğrunu yansıtırım, yanlış yaparsan yanlışını yansıtırım. Tarafsız olmaktansa objektif olmak, gazeteci için daha doğru bence.

SONUÇ

Çalışma için yapılan görüşmelerde, siyasal parti muhabirlerinin ve siyasetçilerin medyanın siyasal yaşamdaki rolü ve bu rolü yerine getirirken uyulması gereken kurallar konusunda çoğulcu liberal yaklaşım çerçevesinde düşündükleri bulgulanmıştır. Medyaya yönelttikleri eleştiriler de, yine çoğulcu liberal yaklaşımın sınırları içinde kalan eleştirilerdir.

Siyasal haberler, medyanın meşruiyetini sağlayan en önemli içeriktir. Yönetenlerin halkın oylarıyla halk adına karar alma yetkisine sahip oldukları temsili demokrasilerde, medya kendiliğinden, yönetenleri halkı temsilen denetlemeyi ve halkın sesi olmayı kendine görev edinmiş gözükmektedir. Medya çalışanları da bu görevlerine inanmakta ve görevlerini başarıyla yerine getirebilmek için profesyonel gazetecilik kurallarına uymanın en doğru davranış biçimi olduğunu düşünmektedirler. Bu kurallardan biri de haberin tarafsız olması gerekliliğidir.

Ne var ki tarafsızlığın ortak bir tanımı yapılamamıştır. Tarafsızlık sözcüğü birbirinden farklı kavramları karşılamak için kullanılmaktadır. Kimi zaman da nesnellik (objektiflik) ile tarafsızlık birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

Tarafsızlık, tarafların kimler olduğu ve muhabirin ne niyetle taraf tuttuğu ile farklılaşan birden çok kavramı karşılamaktadır. Bir siyasal partiye, görüşe ya da siyasetçiye, diğerleri arasından ayrıcalık tanımak; onunla ilgili olumlu haberleri abartarak yazmak, olumsuzları ise görmezden gelmek anlamında tarafsızlık, yapılmaması gereken bir davranış biçimi olarak nitelendirilmektedir. Muhabir izlediği siyasal partiyle özdeşleştiği için taraf tutabilmektedir. Gazete ya da muhabir, aynı zamanda bir siyasal partinin yandaşı olduğu ya da o partiyle karşılıklı çıkar

ilişkisi kurduğu için de taraflı davranabilmektedir.

Taraflar, siyasal iktidar karşısında halk olarak belirlendiğinde ise, muhabirin ve gazetenin halktan, kamudan yana tutum takınmasının gazetecilik görevi olduğu düşünülmektedir. Belirli bir siyasal partiden değil de, kamudan yana tavır almak tarafsızlık olarak nitelenmektedir. Dördüncü güç olarak adlandırılan basının gücü ve meşruiyeti de zaten kamunun çıkarlarını gözetme görevinden kaynaklanmaktadır. ‘Biz’ olarak nitelenen kamunun yanında olmak, ideoloji dışı bir tavır olarak düşünülmektedir. Muhabirlere göre kamu yararı, toplumu oluşturan temel değerler tarafından belirlenmektedir; ‘biz’ nitelemesini de bu temel değerlerden yana olan herkes için yapmaktadırlar. Buradaki ‘temel değerler’ ifadesi toplumu birarada tutan, üzerinde oydaşım sağlanmış ve herkes tarafından açıkça bilinebilen merkezi bir değer sistemi olduğu kurgusunu yeniden üretmektedir. Bu değer sistemi dışında kalanlar ‘ideolojik’ olarak nitelendirilmiş, içinde yer almak ise ideolojiler dışında olmakla eşdeğer sayılmıştır. Eleştirel perspektifin vurguladığı gibi, toplumda egemen olan iktidarın ideolojisinin kendini ‘doğal’ ortam olarak sunduğu burada bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Muhabir ise, kamu yararına çalışmak adına, haberini bu ‘doğal’ ortam içinde, iktidar sahiplerinin egemen ideolojisinin tanımladığı gerçeklik kurgusuna uygun biçimde inşa etmekte, böylece mevcut iktidar sahiplerinin konumunu, farkında olmadan, pekiştirmektedir. Egemen ideolojinin ‘doğal’ ortamından yana olmak ise tarafsız olmak sayılmaktadır.

Çalışma kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerde, görüşülen kişilerin bazılarının, sözcüklerin mevcut gerçekliği olduğu gibi aktardığına, yani dilin şeffaflığına inandıkları ortaya çıkmıştır. Diğerleri ise, gerçekliği aktarırken, sözcüklerin yorum kattığını belirtmişlerdir. Bu yorum, gerçekliği kuran değil,

‘olduğu gibi aktarıldığına’ inanılan gerçekliğe değer yargısı yükleyen bir yorum sayılmaktadır. Bu yorumlar, muhabirin kişisel görüşlerinden farkında olmadan sızarsa mazur görülebilmektedir. Ama belirli bir siyasal görüşü empoze etmek için kasıtlı olarak yorum yapmak, kabul edilemez bir tutum olarak nitelendirilmiştir. Habere konu olan siyasetçinin sözlerinin altında gizli bir niyet varsa bunu ortaya çıkarmak, haberi bağlamına oturtmak için yapılan yorumun ise, kamu yararına olduğu düşünölmektedir. Muhabirler burada, haberin yorumlanabileceği ‘doğru’ bir biçim olduğuna, bir sözün ya da olayın altında yatan tek bir ‘gerçek’ bulunduğuna inanmaktadırlar. Kendilerini, bunu anlayabilecek, tanımlayabilecek ve okura aktarabilecek bir uzman sayarak, toplumdaki iktidar odaklarından biri haline gelmektedirler.

Muhabirin haber yazarken olgular arasında yaptığı seçme ve sıralama işleminde ise değer yargılarının rol oynadığı kabul edilmektedir. Ne var ki, bu işlemde kaynaklanan yorumlar taraf tutmak olarak değil, muhabir söz konusuysa kişisel tarz, gazete söz konusuysa yayın politikası olarak nitelendirilmiştir. Oysa bu işlem, haberde çerçevenin içine nelerin alınıp nelerin alınmayacağını saptamaktadır. Muhabirler profesyonel gazetecilik ideolojisinin yanı sıra, çalıştıkları gazetenin yayın politikası ve seslendiği okur kitlesinin de dahil olduğu bir kültürel kimlik içinden yazmaktadırlar haberlerini. Bu kimlik ile muhabirin ürettiği kültürel ürün (haber) birbirini beslemektedir ve söz konusu kimliği sürdürmenin lehine ‘taraf’tır. Haber yazılırken seçilen sözcükler de kimin ‘öteki’ olarak adlandırılacağını belirlemektedir. Ancak, muhabirler ve siyasetçilere göre, tanımlarında oydaşıldığını düşündükleri kamuya ve onun temel değerlerine karşı olan herkes ve her şey zaten ‘öteki’ olduğu için, onları bu şekilde adlandırmakta bir sorun görmemektedirler.

Profesyonel gazetecilik ideolojisi uyarınca kendini dördüncü güç ilan eden medya, mülkiyet yapısının getirdiği taraflılık yüzünden meşruiyetini yitirmektedir. 1980 sonrası deregülasyon politikalarıyla büyük sermaye gruplarının eline geçen medya, sahiplerinin ekonomik çıkarlarından yana yayın yapmakla suçlanmaktadır. Görüşülen muhabirler, kendi gazetelerini dışarıda tutarak bu sorunu kabul etmektedirler. Siyasetçiler ise basının tümünü kamudan çok, patronun çıkarlarını gözetmekle suçlamaktadırlar. Bu noktada sorumluluk sisteme yüklenmiştir, muhabirlere değil: Siyaseten taraflı olan gazetedir, onun yayın politikasıdır. Muhabirin kişisel olarak taraflı davranmasının ise editoryal sistem tarafından engellendiğine inanılmaktadır. Gazetenin taraflılığı ise yine editoryal sistemce korunmaktadır. Editörlerin gerektiğinde siyasal iktidardan yana tavır almasının nedeni olarak ise çalıştıkları kurumun bir işletme olarak devamını sağlamak gösterilmiştir. Medya kuruluşunun ekonomik çıkarları uğruna siyasal iktidardan yana yayın yapmasının basına meşruiyetini kaybettirdiği bir ortamda muhabirler, kendi meşruiyetlerini tarafsız ve/veya nesnel olabildiklerine duydukları inançla koruyabilmektedirler.

Muhabirlerin, profesyonelleşme sonucunda, birbirinden farklı siyasal görüşlere sahip gazetelerde çalışabilmelerinin nedeni de tarafsız olduklarını düşünmeleridir. Onlar haberi tarafsız ve/veya nesnel olduğuna inandıkları biçimde yazarlar; editörler de habere son şeklini verirken gazetenin yayın politikası uyarınca taraflı hale getirirler. İş güvencesinin olmadığı bir ortamda muhabir haberinin dönüştürülmesine karşı çıkamamaktadır.

Medya çalışanları, yönetenleri izleme demokratik görevini yerine getirme adına kimin ne kadar konuşacağına karar vermektedirler. Bu nedenle yönetsel kararları

alan iktidar sahiplerinin (siyasetçiler, uzmanlar vb. iktidar odaklarının) sözlerine ve eylemlerine daha fazla yer ayrılması meşru sayılmaktadır. Muhabirlerin iş yoğunluğunun fazla olması da, daha fazla tanıdıkları ve güvenebilecekleri rutin iktidar sahibi kaynaklara daha fazla başvurmalarına neden olmaktadır; böylece bir günde daha fazla haber üretebilmektedirler. Yine iş yükünün fazlalığı nedeniyle muhabirler, sadece gündemdeki önemli konuları izleyebilmektedirler. Burada ‘gündem’i ve ‘önem’i belirleyen ise, o alanda etkililiğe, güce sahip akredite kaynaklardır. Toplumdaki diğer kesimlerin ne dediklerini araştırmaya yeterince zamanları yoktur. Ayrıca muhabirler haberlerini yazarken akredite haber kaynaklarından aldıkları tanımlar üzerinde düşünmeye, onların belirli bir ideolojiyi yansıtmayı yansıtmadığını irdelemeye de zaman ayıramamaktadırlar. Muhabirlerin kendilerini geliştirmek, kitle iletişimi alanındaki kuramsal çalışmalarını takip etmek, mevcut profesyonel kalıpları sorgulamak için de zamanları bulunmamaktadır. Bütün bu işleyiş sonucunda medyada söz söyleyerek kendi tanımlarını ve anlamlandırmalarını yaygınlaştıranlar, toplumdaki iktidar sahipleri olmaktadır.

Görüşülen kişilerin, haber kaynaklarıyla ilgili üzerinde durdukları tek sorun, bazı muhabirlerin bazı siyasetçileri ya da siyasal partileri kayırması; bunun sonucunda halkın ‘gerçek’leri öğrenmesinin engellenmesidir. Bu kayırmanın nedeni olarak siyasetçi ile muhabir arasında bir çıkar ilişkisi ya da çok yakın, samimi bir ilişki olması gösterilmektedir. Oysa tarafsız davranmanın, muhabire uzun vadede kazandırdığına inanılmaktadır: Tarafsızlık ilkesine uyan muhabirin kaynaklarının güvenini kazanması ve atlatma haber alma şansı yükselmektedir. Ayrıca tarafsız davranan muhabir, kendi görüşü ne olursa olsun, her siyasal görüşten haber kaynağıyla iletişim kurabilmektedir. Tarafsızlık ve nesnellik ilkeleri, muhabirin,

hakkında olumsuz haberi yazdığı kaynağını kaybetmemesine de yaramaktadır. Kısacası, profesyonel gazetecilik ideolojisi içindeki tarafsızlık ilkesi, haber kaynaklarıyla ilişkilerinde muhabiri korumaktadır.

Görüşülen muhabirler, haberlerinde iktidar sahibi olanlara daha fazla yer verdiklerini kabul etmişlerdir. Ama bunu 'haber değeri' ölçütleri uyarınca gerekli bir kayırma olarak görmekteyiz. 'Daha çok kişiyi ilgilendiren olay haberdir' ölçütünü temel alan haber değeri daha fazla oy almış ya da bir konuya etki edebilecek güce sahip siyasal partilere daha fazla yer verilmesini kamu yararı adına haklılaştırmaktadır. Hatta partilerin içinde de bir hiyerarşi vardır ve muhabir için asıl haber kaynakları genel başkan ve yakınındakiler ile parti içi hiziplerin güçlü sesleridir. Tarafsızlık ve nesnellik ilkeleri de iktidar sahiplerinin sözlerinin değiştirilmeden aktarılmasına yol açmaktadır. Böylece muhabirler, kamu yararını gözettiğine inandıkları profesyonel gazeteciliği uygulayarak, farkında olmadan, iktidar sahiplerinin tanımlarının yeniden üretilmesine ve yaygınlaştırılmasına aracılık etmektedirler.

Çoğulcu liberalizm, medyada görülen sorunları yine kendi içinde eleştiri üreterek açıklama yoluna gitmiştir. Liberalizmden kaynaklanan görüşler uyarınca bazı muhabirlerin bazı siyasal partilerden yana haber yazması bireysel olaylar olarak görülmektedir ve sistemin bunu uzun vadede engelleyecek biçimde kurulduğuna inanılmaktadır. Medyanın sahiplik yapısı nedeniyle siyasal iktidardan yana tavır almasının ise liberalizmin tam olarak uygulanmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Devlet ekonomiden elini tümüyle çektiği zaman, medyanın da siyasal iktidardan yana yayın yapmasına gerek olmayacağına, asıl işlevi olan siyasal iktidarı denetleme görevini başarıyla yerine getireceğine inanmaktadırlar. Çoğulcu

liberalizm, medyanın tarafsızlığı konusundaki tartışmaları ve görülen yanlışları yine kendi ideolojisi içinde bu şekilde tanımlamış ve çözüm yollarını göstermiştir. Böylece tarafsızlık konusunda başka bir perspektife gereksinim duyulmamasını sağlamaya çalışmıştır.

Tarafsızlık sözcüğünün birden çok kavramı karşılamak için kullanılması, sınırlarının belirlenmemiş olması da bu konudaki kamusal konuşmada kafa karışıklığına yol açmaktadır. Muhabirler bile aynı konuşmanın içinde medyanın hem tarafsız hem de tarafli olması gerektiğini söyleyebilmektedirler, çünkü her seferinde başka bir tarafsızlık kavrayışını ifade etmektedirler. Kamu yararı gibi genel bazı kavramlar üzerinde ise kavramsal olarak uzlaşılsa da, somut olaylara inildiğinde kamu yararının ne olduğunun açıkça ortaya konamaması medyanın, bu kavramın ardına sığınarak sorumsuzca bir özgürlük içinde davranabilmesine yol açmaktadır.

Medyayı toplumdaki önemli güçlerden biri haline getiren çoğulcu liberalizmin kavramları, medyanın kendi gücünü korumak adına mevcut eşitliksizci toplumsal yapıyı da korumasına neden olmaktadır. Bu durum, profesyonel gazetecilik ideolojisi ile kamudan yana olmak biçiminde meşrulaştırılmaktadır. Bu noktada yapılması gereken, Erol Mutlu'nun (2005: 226-227) dediği gibi profesyonel gazetecilik ideolojisinin kabul ettiği kavramları, eleştirel perspektifin ışığında yeniden tartışmaya açmaktır. Bu çalışmanın, böylesi bir tartışmaya veri sağlaması umulmaktadır.

Unutulmamalıdır ki, bu çalışmada yapılan görgül araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular 2006-2007 Türkiye'sine aittir. Farklı bir coğrafyada ve/veya farklı bir zamanda siyasal parti haberlerinin üretim sürecinde yer alan aktörlerin 'tarafsızlık' tanımlarının değişebilme olasılığı bulunmaktadır.

Bu çalışmanın eksikliklerinden biri, kendine özgü bir üretim sürecine sahip olan televizyonda çalışan muhabirlerin siyasal parti haberlerinde tarafsızlığı farklı tanımlayıp tanımlamadıklarını ortaya koyamamasıdır. Ayrıca alternatif medya ve yerel/bölgesel medyanın siyasal parti haberlerini nasıl bir süreç içinde oluşturduğu ve yansıttığı da bu çalışmanın eksik bıraktığı yönlerden biridir.

Siyasal iletişimin siyasal parti haberlerinin tüketimi (ve anlamın yeniden üretimi) kısmında yer alan okurun 'tarafsızlık'ı nasıl tanımladığının, gazetelerden neler beklediğinin ortaya çıkarılması ise bu araştırmanın çok önemli bir eksikliğini tamamlayacaktır. Okura yönelik çalışmalar yapılarak onun 'tarafsızlık'tan ne beklediği ortaya konduktan sonra, bu konuyu okur ile birlikte tartışmaya açmak gerekmektedir. Böylece, siyasal iletişimin önemli bir bölümü olan siyasal parti haberleri konusundaki kamusal konuşmaya, okuru da katmak olası olacaktır.

Çoğulcu liberalizmin gazeteciliğin profesyonelce nasıl yapılması gerektiğine ilişkin ortaya koyduğu ilkeler, aslında medyanın mevcut eşitliksizci toplumsal ilişkileri yeniden üreten tanımları yaygınlaştırmasına neden olmaktadır. Profesyonel gazetecilik, eleştirel perspektiften bakılarak ve akademisyenlerin yanı sıra muhabirler, haber kaynakları ve okuru da içine alan bir kamusal konuşma ortamında tartışmaya açılmalıdır.

KAYNAKÇA

Adaklı, Gülseren (2001) “Yayıncılık Alanında Mülkiyet ve Kontrol”, **Medya Politikaları**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, s.145-203.

Adaklı, Gülseren (2006) **Türkiye’de Medya Endüstrisi**, Ankara, Ütopya Yayınevi.

Alankuş, Sevda (der.) (2003) **Gazetecilik ve Habercilik**, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Alankuş, Sevda (der.) (2003) **Medya, Etik ve Hukuk**, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Alkan, Türker (1993), **Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık**, Ankara, Bilgi Yayınevi.

Altun, Abdülrezak (1995) **Türkiye’de Gazetecilik ve Gazeteciler**, Ankara, ÇGD Yayınları.

Angın, Ahmet, vd. (1967) **Dünya Politika Ansiklopedisi**, İstanbul, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi.

Anık, Cengiz (2000) **Siyasal İkna**, Ankara, Vadi Yayınları.

Arslan, Zühtü (2002) “Anayasal Devlet ve Siyasal Tarafsızlık”, **Liberalizm, Devlet, Hegemonya** (der. E. Fuat Keyman), İstanbul, Everest Yayınları.

Bilgin, Nuri (1997) **Siyaset ve İnsan**, İstanbul, Bağlam Yayınları.

Bostancı, Naci (1998) **Siyaset, Medya ve Ötesi**, Ankara, Vadi Yayınları.

Çaplı, Bülent (2002), **Medya ve Etik**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.

Daver, Bülent (1993) **Siyaset Bilimine Giriş**, 5. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi.

Devecioğlu, Ayşegül (2001) “Medyada Uzun Operasyon”, **Birikim**, Sayı 145, Mayıs 2001, s.109-120.

Duran, Ragıp (2001) **Burası Dünya Polis Radyosu! Global Medya Eleştirileri**, 2.Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Dursun, Çiler (2004) “Türkiye’de Haber ve Habercilik Çalışmalarının Genel Bir Değerlendirmesi: 1980-2003”, **Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi**, der. Çiler Dursun, Ankara, Kesit Tanıtım Yayınları, s. 89-147.

Dursun, Çiler (2001) **TV Haberlerinde İdeoloji**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.

Edgar, Andrew (1998) “Nesnellik, Yanlılık ve Hakikat”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, der. Belsey A. ve R. Chadwick, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, s.141-160.

Fay, Brian (2001) **Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi**, çev. İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Girgin, Atilla (2000) **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etiği**, İstanbul, İnkılap Yayınları.

Golding, Peter ve Graham Murdock (1997) “Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik”, **Medya, Kültür, Siyaset**, der. Süleyman İrvan, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, s.49-75

Gürkan, Nilgün (2003) “Türkiye’de Gazetecilerin “Gözlükleri”/Medyanın Dönüşemeyen Kodları”, **Medya, Etik ve Hukuk**, der. Sevda Alankuş, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları, s. 147-166.

Hackett, Robert A. (1998) “Bir Paradigmanın Önemini Yitirışı: Haber Medyası Çalışmalarında Yanlılık ve Nesnellik”, çev. Ayşe İnal, Ankara, **Ankara Üniversitesi İLEF Yıllık 1997-1998**, s.31-72.

Hall, Stuart (1994) “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü”, **Medya, İktidar, İdeoloji**, der. ve çev. Mehmet Küçük, Ankara, Ark Yayınevi, s.57-103.

İnal, Ayşe (1994) “Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım”, Ankara, **Ankara Üniversitesi İLEF Yıllık 1993**, s.155-177.

A. İnal (1995) "Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu", **Toplum ve Bilim**, İstanbul, Birikim Yayınları, S.67, s.111-135

İnal, Ayşe (1996) **Haberi Okumak**, İstanbul, Temuçin Yayınları.

İrvan, Süleyman (2003) “Medya ve Etik”, **Medya, Etik ve Hukuk**, Der. Sevda Alankuş, İstanbul, IPS İletişim Vakfı Yayınları, s. 51-102.

Kalender, Ahmet (2000) **Siyasal İletişim**, Konya, Çizgi Kitabevi Yayınları.

Kapani, Münci (2002) **Politika Bilimine Giriş**, 14. Baskı, Ankara, Bilgi Yayınevi.

Karahan Uslu, Zeynep (1996) “Siyasal İletişim ve 24 Aralık 1995 Genel Seçimleri”, **Yeni Türkiye – Medya Özel Sayısı I**, Yıl 2, Sayı 11, Eylül-Ekim 1996, s.790-802.

Keane, John (1992) **Medya ve Demokrasi**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Kejanlıoğlu, D. Beybin (1996) “İletişim alışmalarında Yöndeşme (Convergence) Tartışması”, **Yeni Türkiye – Medya Özel Sayısı II**, Yıl 2, Sayı 12, Kasım-Aralık 1996, s. 1519-1528

Kejanlıoğlu, D. Beybin (2004) **Türkiye’de Medyanın Dönüşümü**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.

Kentel, Ferhat (1991) “Demokrasi, Kamuoyu ve Siyasal İletişime Dair”, **Birikim**, Sayı 30, Ekim 1991, s.39-44.

Kılıç, Deniz (2003) **Haber Yapım Sürecinde Editör ve Editoryal Sistem: Hürriyet Gazetesi Örneğinde Bir Laboratuvar alışması**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi SBE, Doktora Tezi.

Kışlalı, Ahmet Taner (1987) **Siyaset Bilimi**, Ankara, AÜ BYYO Yayınları

Köker, Eser (1998) **Politikann İletişimi, İletişimin Politikası**, Ankara, Vadi Yayınları.

Meydan Larousse, Büyük Lûgat ve Ansiklopedi (1981) İstanbul, Meydan Yayınevi.

Meyer, Thomas (2004) **Medya Demokrasisi (Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir)** İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları.

Morresi, Enrico (2006) **Haber Etiği**, ev. Fırat Genç, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.

Mutlu, Erol (1988) “Tarafsız Yayıncılık”, **AÜ BYYO YILLIK 1988**, Ankara, AÜ Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları, s.124-138.

Mutlu, Erol (2004) **İletişim Sözlüğü**, 4.Basım, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.

Mutlu, Erol (2005) “Saddam, İkiz Kuleler ve Global Medya Ahlakı”, **Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya**, Ankara, Ütopya Yayınevi, s.218-258.

Nebiler, Halil (1995) **Medyanın Ekonomi Politikası**, İstanbul, Sarmal Yayınevi.

Özgen, Murat (1998) **Kurumsal, Kuramsal ve Tarihsel Açından Gazetecinin Etik Kimliği**, İstanbul, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Peters, John Durham ve Kenneth Cmiel (1997) “Medya Etiği ve Kamusal Alan”, **Medya Kültür Siyaset**, der. Süleyman İrvan, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, s.255-282.

Postman, Neil ve Steve Powers (1996) **Televizyon Haberlerini İzlemek**, İstanbul, Kavram Yayınları.

Ramonet, Ignacio (2000) **Medyanın Zorbalığı**, İstanbul, Om Yayınevi.

Sağnak, Mehmet (1996) **Medya-Politik (1983-1993 Yılları Arasında Medya-Politikacı İlişkileri)**, İstanbul, Eti Kitapları.

Schudson, Michael (1997) “Haber Üretiminin Sosyolojisi”, çev. Abdülrezak Altun, Meltem Ağduk-Gevrek, **Ankara Üniversitesi İLEF Yıllık 1994**, s.307-325.

Sennett, Richard (1996) **Kamusal İnsanın Çöküşü**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Slack, J.D. ve M. Allor (1997) “Eleştirel İletişim Araştırmalarının Politik ve Epistemolojik Kökenleri”, çev. G. Seçkin, **Ankara Üniversitesi İLEF Yıllık '94**, s. 263-274,

Tanilli, Server (1981) **Devlet ve Demokrasi (Anayasa Hukukuna Giriş)**, Say Kitap Pazarlama, İstanbul, 2. Basım.

Taşçı, Serdar (yazan ve der.) (2002) **Siyaset Felsefesi, Medya ve Ahlak**, İstanbul, Metropol Yayınları

Tellan, Bülent vd. (2000) “Türkiye’de Hükümet ve Medya İlişkileri Açısından Teşvik Politikası ve Uygulamaları”, **Siyasal İletişim**, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi Yayınları, Ankara, s.119-130.

Tılıç, L. Doğan (der.) (2003) **Türkiye’de Gazetecilik**, Ankara, ÇGD Yayınları.

Tokgöz, Oya, (1994) **Temel Gazetecilik**, 5. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.

Turam, Erim (1994) **Medyanın Siyasi Hayata Etkileri**, İstanbul, İrfan Yayıncılık.

Wolton, Dominique (1991) “Siyasal İletişim: Bir Model Yaratmak”, çev. Hülya Tufan ve Ömer Laçiner, **Birikim**, Sayı 30, Ekim 1991, s.51-58

ÖZET

Bu çalışmada siyasal parti haberlerinin oluşturulmasında rol oynayan iki aktörün, haber kaynakları ile muhabirlerin profesyonel gazetecilik ideolojisinin ilkelerinden biri olan ‘tarafsızlık’ı nasıl kavramsallaştırdıkları araştırılmıştır. Bunun yanı sıra medyanın yapısal yanlılığında rol oynayan etkenlerden medyanın siyasal yaşam içindeki rolü, mülkiyet yapısı ve haber üretim süreci konularında sözkonusu aktörlerin düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında yaygın ulusal medyada yer alan gazetelerin siyasal parti muhabirleriyle ve dört büyük siyasal partinin temsilcileriyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

İlk bölümde çoğulcu liberal yaklaşımın ve eleştirel yaklaşımların medyanın siyasal yaşam içindeki rolüne ve tarafsızlık kavramına bakışları anlatılmıştır.

Yapılan görüşmelerin sonucunda siyasal parti temsilcileri ile muhabirlerin tarafsızlığı nasıl tanımladıkları ise ikinci bölümde ortaya konmaya çalışılmıştır. Tarafsızlık sözcüğünün birden çok kavramı (partizanlık yapmamak, özdeşleşmemek, çıkar ilişkisi kurmamak, nesnellik, dengelilik, çarpıtmamak, kamu yararını gözetmek) karşılamak için kullanılmasının yarattığı karmaşanın muhabirleri eleştirilerden koruduğu bulgulanmıştır. Görüşülen kişiler tarafsızlığı ve medyanın işleyişini çoğulcu liberal yaklaşım içinden tanımlamışlardır. Muhabirler ‘biz’ olarak tanımladıkları kamudan ve üzerinde oydaşıldığını düşündükleri toplumsal bir değer sisteminden yana olmayı görev saymaktadırlar. Bazı muhabirler dilin değer yargılarıyla yüklü olduğunu kabul etmekle birlikte, olayları belirli bir ideolojiyi destekleyecek anlamlar içinde inşa ettiğini düşünmemektedirler.

Muhabirler, profesyonel gazetecilik ideolojisine bağlı kalarak kamusal görevlerini yerine getirebileceklerine inanmaktadırlar. Bu ideolojinin belirlediği haber değeri ölçütleri uyarınca iktidar sahiplerine daha fazla yer vermeyi; tarafsızlık adına ise iktidar sahiplerinin sözlerini, dolayısıyla tanımlamalarını aktarmayı olağan karşılamaktadırlar. Böylece, kendisi de bu toplumsal ilişkiler içinde bir iktidar sahibi olan medya, profesyonel gazetecilik ideolojisine bağlı kalarak kamudan yana yayın yaptığıını düşünen çalışanları aracılığıyla, hem kendi iktidarını hem de mevcut eşitliksizci toplumsal ilişki biçimlerini korumaktadır.

ABSTRACT

This thesis studies the conceptualization of one of the professional journalistic ideology's code, 'neutrality in news' by politicians and journalists. Additionally we tried to find out the opinions of these actors on some of the structural bias' agents: role of the media in political life, media's ownership and process of the news making.

We interviewed the political journalists of mainstream national newspapers and representatives of four major political parties.

In the first chapter, we discover the view points of pluralist liberal and critical perspectives on the role of the media in political life and on the concept of neutrality.

In the second chapter, we try to understand how journalists and representatives of political parties define neutrality. We found out that they used this word for expressing several concepts and that confusion of concept protects the journalists from criticism. Interviewees define the neutrality and the working of media in pluralist liberal perspective. Some journalists affirm that language is not value-free, but they don't think that language constructs facts in a certain ideology.

Journalists believe that they can accomplish their public mission by devoting themselves to the professional journalistic ideology. They think that it is normal to give more place in the news to owners of power according to the news values, and to cite their words following the code of neutrality. Thus media, who accumulate power

in the current inequitable social relations, guard their own power and these social relations through journalists who think that they take the public's side.

EK-1:

ÇALIŞMA KAPSAMINDA GÖRÜŞÜLEN KİŞİLERİN ÖZGEÇMİŞLERİ

(isme göre alfabetik sırayla)

Aydın Hasan (Milliyet): Mesleğe gece muhabirliği ile başladı. Ardından Milliyet gazetesinin DYP muhabiri oldu. Bir süre hem DYP'yi izledi hem de Başbakanlık muhabirliğini yürüttü. Milliyet gazetesinde DYP'nin yanı sıra başka partileri de izlemeyi sürdürüyor.

Behçet Güngör (Yeni Şafak): Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden 2000 yılında mezun oldu. Öğrenciyken bir yerel gazetede çalıştı. Ardından Yeni Şafak gazetesinin önce Konya temsilciliğinde, sonra da Ankara bürosunda görev aldı. Bir süre hem gece muhabirliği yaptı, hem de Tarım Bakanlığı, sendikalar ve Çalışma Bakanlığı'nı izledi. Sonra BBP ve HADEP'i (bugünkü DTP) izlemeye başladı. 2006 yılında parlamento muhabirliğine başladı. Bir yandan da DTP'yi izlemeye devam ediyor.

Bülent Sarıoğlu (Milliyet): Mesleğe 1993 yılında Cumhuriyet gazetesinde gece muhabiri olarak başladı. Ardından sağlık, insan hakları muhabirliği yaptı. 1994 yılında Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden mezun oldu. Sonra Başbakanlık muhabirliğine geçti. Başbakanlık muhabirliği sırasında DYP'yi de izledi. Refah-Yol iktidarında bir süre Refah Partisi muhabiri oldu. Kuruluşundan başlayarak AKP'yi izliyor. 12 yıl Cumhuriyet gazetesinde çalıştıktan sonra, 2005 yılında Milliyet gazetesine geçti.

Fetullah Gündüz (ANAP İletişim, Tanıtım ve Medya ile İlişkiler Başkan Yardımcısı): Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, aynı üniversitede "Devletler Özel Hukuku" konusunda yüksek lisans yaptı. 1996 yılında Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nda çalışmaya başladı. Bir yıl sonra Başbakanlık Müsteşarlığı'nda görev yaptı. 1999 yılından başlayarak Turizm Bakanlığı'nda sırasıyla Bakan Müşavirliği, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği ve Londra Tanıtma Müşavirliği'nde vekâleten ataşelik görevlerinde bulundu. 2001 – 2002 yılları arasında Erkan Mumcu'nun danışmanlığını yürüttü. Daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı Bakan Müşavirliği, Kültür Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdür Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Erkan Mumcu bakanlıktan istifa edince bu görevi bıraktı ve Anavatan Partisi Merkez Karar Yönetim Kurulu üyeliğine seçildi. Şu anda ANAP İletişim, Tanıtım ve Medya ile İlişkiler Başkan Yardımcılığı görevini yürütüyor.

Habib Güler (Zaman): 1998 yılında Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden mezun oldu. Mesleğe siyaset muhabiri olarak başladı. CHP'yi izledi; parti Meclis'e girince parlamento muhabiri oldu. Bir yandan da CHP'yi ve Meclis dışındaki sol partileri izlemeye devam ediyor.

Necmi Hatipoğlu (DYP Basın ve Propaganda Başkanlığı Basın Danışmanı): Anadolu Ajansı, Sabah, NTV, ATV gibi çeşitli yayın organlarında 20 yıl gazetecilik yaptı. Emekliliğe hak kazandıktan sonra, DYP'nin Basın Müşaviri oldu. Aynı zamanda memleketi Samsun'da yerel bir gazetede köşe yazarlığı yapıyor.

Nuray Babacan (Hürriyet): Gazeteciliğe ajans muhabiri olarak başladı. 5 yıl boyunca çalışma ve sağlık alanlarını izledi. Siyasal parti muhabirliğine ANAP

muhabiri olarak ANKA Haber Ajansı'nda başladı; bu sırada Başbakanlığı da izledi. Daha sonra parlamento muhabiri oldu. Şu anda Hürriyet gazetesinde çalışıyor. Parlamentoda ağırlıklı olarak AKP, CHP ve ANAP'ı izliyor.

Saffet Arıkan Bedük (DYP Genel Başkan Yardımcısı, Basın ve Propaganda Başkanı): İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olan Bedük, çeşitli illerde kaymakamlık ve valilik görevlerinde bulundu. Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü ve Emniyet Genel Müdürlüğü görevlerini yürüttü. Bir süre YÖK, TPAO Yönetim Kurulu ve Basın İlan Kurulunda üyelik yaptı. Daha sonra, siyasete atılan Bedük, TBMM'nin 20. ve 21. dönemlerinde DYP Ankara milletvekili oldu. Bedük, DYP Genel Başkan Yardımcılığının yanı sıra, Basın ve Propaganda Başkanlığı görevini de sürdürmekte.

Saliha Çolak (Milliyet): 1989 yılında Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu'ndan mezun olduktan sonra Tan Gazetesinde belediye muhabiri olarak işe başladı. Tan ve Günaydın birleşince, Günaydın gazetesinin sağlık muhabiri oldu. 1992'de ANKA Ajansında sağlık muhabirliği yaptı. Ardından SHP'yi izlemeye başladı. 1995 seçimlerinden sonra parlamento muhabiri oldu. Şu anda Milliyet gazetesinde parlamento muhabiri olarak çalışmaya devam ediyor.

Serhat Hürkan (Halk Gazetesi): Gazeteciliğe 1976 yılında Yankı Dergisinde başladı. 1978 yılında Ankara Üniversite Basın Yayın Yüksekokulu'ndan mezun oldu. 30 yılda 21 iş değiştirdi. Erkekçe, Nokta, Tempo vb. dergilerde; Yeni Asır, Tercüman, Akşam vb. gazetelerde muhabirlik yaptı. CHP ve SHP'nin dergilerinde editörlük görevinde bulundu Televizyon programları hazırladı. Gelişim Yayınlarında çalıştı. Uzun süre parlamento muhabirliği yaptı. Güven Partisi, CHP, Adalet Partisi,

SHP ve Milli Selamet Partisi'ni izledi. 2002 yılında emekli oldu. 2005 yılında CHP'nin yayın organı olan Halk Gazetesinde çalışmaya başladı. Bir yandan da bir internet sitesinde yazıyor. Futbol, yakın tarih ve siyaset konularında kitapları var.

Serkan Güler (MHP Basın ve Propaganda İşleri Sorumlusu Genel Başkan Yardımcısının Basın Danışmanı): Gazeteciliğe 1990'da Hürriyet gazetesi Ankara ekinde başladı. Sonra Show Televizyonuna geçti. Sırasıyla polis-adliye, genelkurmay, siyasal parti muhabirlikleri yaptı. Haber müdürlüğü, haber koordinatörlüğü, editörlük görevlerinde bulundu.

Şükran Kaban (Türkiye): Mesleğe Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu'ndan mezun olduktan sonra Sabah gazetesinde şehir haberlerini izleyerek başladı. Kısa bir süre çalıştığı UBA'da DYP'yi izleyerek siyasal parti muhabirliğine geçti. Mesleğe ara verip basın müşavirliği görevini yürüttü. Gazeteciliğe Siyah Beyaz Gazetesinde parlamento, ANAP ve DSP muhabiri olarak döndü. Ardından Akşam ve Tercüman gazetelerinde DYP muhabirliği ve parlamento muhabirliği yaptı. Aynı göreve Türkiye gazetesinde devam ediyor.

Şükrü Küçükşahin (Hürriyet): Muhabirliğe Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu'nun uygulama gazetesi Görünüm'de başladı. 1981 yılında Ankara Ekspres gazetesinde belediye ve polis muhabiri olarak görev aldı. Üniversiteden 1982 yılında mezun oldu. Daha sonra Günaydın gazetesinde önce polis muhabiri, daha sonra parlamento muhabirliği görevlerini sürdürdü. Uzun yıllar Anavatan Partisi'ni izledi. Kısa sürelerle SHP ve DYP'yi de izledi. On ay boyunca Turizm Bakanlığı'nda basın danışmanlığı görevini yürüttü. Muhabirliğe Sabah gazetesinde döndü; ardından Hürriyet gazetesinde çalıştı. Daha sonra Cnbc-e televizyonuna

başladı. Kısa bir süre Sabah gazetesinde temsilci yardımcılığı görevini yürüttü. 2003 yılında geri döndüğü Hürriyet gazetesinde hem temsilci yardımcısı olarak çalışmakta hem de haftada iki gün köşe yazısı yazmaktadır.

Turan Özkan (CHP İletişim Koordinatörlüğü, Halk Gazetesi): Mesleğe Türk Haberler Ajansı'nda yerel muhabirlikle başladı. Sonra Güneş gazetesinde yerel muhabirlik yaptı. Ankara'ya geldiğinde bir dergi ve ajans deneyiminden sonra Gündem gazetesinde çalışmaya başladı. 1992'de muhabir olarak çalışmaya başladığı Flash Tv'de haber müdürü oldu. 2003'de oradan ayrılıp kısa bir süre Savaş Ay'ın Ankara Haber Müdürlüğü'nü yaptı. Yılmaz Ateş'in seçim kampanyasını yürüttü. Ardından CHP'de Genel Başkan'ın iletişim koordinatörlüğü bölümünde çalışmaya başladı ve Halk gazetesi sorumlu yazı işleri müdürü oldu.

Turan Yılmaz (Hürriyet): 1987 yılında Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu'ndan mezun oldu. Muhabirliğe öğrencilik yıllarında Cumhuriyet gazetesinde sıkıyönetim ve yargı muhabirliği ile başladı. Ardından Hürriyet gazetesine geçti. Burada önce Cumhurbaşkanlığı muhabiri oldu. Daha sonra Refah Partisi'ni izlemeye başladı. Refah-Yol iktidarlığında başbakanlık muhabiri olarak görev yaptı. Şu anda AKP'yi izliyor; bir yandan da başbakanlık ve parlamento muhabirliğini yürütüyor.

Türey Köse (Cumhuriyet): Gazeteciliğe 1983 yılında Cumhuriyet gazetesi İzmir bürosunda başladı. 1993 yılında Ankara'ya geldiğinden bu yana parlamento bürosunda çalışıyor.

Yılmaz Ateş (Eski gazeteci, CHP milletvekili, TBMM Başkanvekili): 1953 doğumlu Yılmaz Ateş, Konya Selçuk Eğitim Enstitüsü'nden mezun oldu. Bir süre

gazetecilik yaptı. Basın-İş Sendikası Genel Yönetim Kurulu Üyeliği, DİSK Sosyal İş Basın Müşavirliği, Çağdaş Gazeteciler Derneği Genel Başkanlığı, Yankı Dergisi Yazı İşleri Müdürlüğü, Türk-İsveç Dostluk Derneği Yönetim Kurulu Üyeliği görevlerinde bulundu. 20. dönemde CHP Ankara Milletvekili olan Ateş aynı zamanda TBMM Başkanvekilliği görevini de sürdürdü.

Yurdagül Şimşek (Radikal): Mesleğe Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu 3. sınıf öğrencisiyken 1987 yılında Tercüman gazetesinde magazin muhabirliği (o zamanki adıyla TRT muhabirliği) ile başladı. Ardından Milli Eğitim muhabirliği ve sağlık muhabirliği yaptı. Daha sonra ANAP'ı izlemeye başladı. ANAP iktidar olunca başbakanlık muhabirliği görevini de yürüttü. 1991 yılında iktidara DYP'nin de içinde bulunduğu koalisyon hükümeti geçince DYP muhabiri oldu. Yeni kurulan Akşam gazetesinde çalışmaya başladı. Gazetede yönetim değişikliği olunca bir grup arkadaşıyla birlikte Evrensel gazetesine geçti. Ardından Hürriyet grubunda bir yıl kadar çıkan Son Havadis'te çalıştı. Kurulduğundan bu yana, yaklaşık on yıldır, Radikal gazetesinde çalışıyor. Burada parlamentonun yanı sıra DYP ve ANAP'ı da izliyor.

Yusuf Sahici (Yeni Şafak): Gazeteciliğe İstanbul'da bir sektör dergisinde başladı. Anka Ajansı bünyesinde 7 yıl İstanbul'da, 3 yıl da Ankara'da çalıştı. Bir süre Avrasya Radyo ve Televizyonu'nda görev aldıktan sonra, 2006 yılında Yeni Şafak gazetesi parlamento bürosunda çalışmaya başladı. Anka Ajansı muhabiri olarak Ankara'ya geldiğinden bu yana CHP'yi izliyor.

EK-2:

GÖRÜŞMELERDE YÖNELTİLEN SORULAR:

MUHABİRLERE VE SİYASAL PARTİ TEMSİLCİLERİNE YÖNELTİLEN ORTAK SORULAR:

Siyasal yaşam içinde medyanın işlevi nedir?

Siyasal parti haberlerinde tarafsızlığı nasıl tanımlıyor ve yorumluyorsunuz? Taraflı haberi tarafsız haberden ayıran özellikler nelerdir?

Yaygın ulusal medyada taraflı yayınlara rastladığınız oluyor mu? Bunun nedenleri neler olabilir?

Bir siyasi parti muhabirinin, kendi siyasi düşüncelerine uyan ve zıt düşen partileri izlemesi sakıncalı olabilir mi? Olabilirse nedir bu sakıncalar?

Bir muhabir ne yaparsa taraf tutmuş sayılır?

Siyasal partideki haber kaynakları ile siyasi parti muhabirinin ilişkisinde ne tür davranışlar sorun yaratabilir?

MUHABİRLERE ÖZEL OLARAK YÖNELTİLEN SORULAR:

Bir gününüz nasıl geçiyor? Günlük haber takibini nasıl yapıyorsunuz?

Siyasal partide haber kaynaklarınız kimler? Onlarla ilişkileriniz nasıl yürüyor?

Partiden aldığınız haberleri başka kaynaklara doğrulatma ihtiyacı hissediyor musunuz?

Yazdığınız haberlerin İstanbul'da editörler tarafından değiştirildiği oluyor mu? Ne tür haberler böyle bir değişikliğe uğruyor?

Haberinizi yazarken haber kaynağı, editör ve okurlarınızın isteklerini göz önünde bulunduruyor musunuz?

Haberiniz yayınlandıktan sonra, haber kaynağından (siyasetçilerden) geribesleme alıyor musunuz?

Bir haberi yazarken muhabirin yer vereceği konuları seçmesi ve sıralaması, seçtiği sözcükler, kullandığı görüntüler, kısacası haberi oluştururken yaptığı tüm seçimler haberi nasıl etkiler?

Bir siyasal parti muhabirinin, partiden atlatma haber elde etmesi hangi koşullarda mümkündür?

SİYASAL PARTİ TEMSİLCİLERİNE ÖZEL OLARAK YÖNELTİLEN

SORULAR

Partinizi izleyen muhabirlerle ilişkileriniz nasıl yürüyor?

Onların haberlerini okuduktan/izledikten sonra, haber hakkındaki düşüncelerinizi onlara iletmiş oluyormu?

Muhabirin haberinin İstanbul'daki editör tarafından değiştirilmesini doğru buluyor musunuz?

Sizin partinize bakan bir siyasal parti muhabirinin ne tür davranışları sizin için sorun yaratabilir?

Sizce siyasetçiler hangi muhabire atlatma haber vereceğini seçerken neleri göz önünde bulunduruyorlar?